

B. 12. 18

R. BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III.

RACCOLTA
VILLAROSA

Δ
2(1)

NAPOLI

Raz. Villarosa. A. 2.¹

Handwritten text, possibly a signature or name, appearing as "H. J. ...".

INSTITUTIONUM

PHILOSOPHICARUM

TOMUS PRIMUS

QUI COMPLECTITUR

HISTORICAM PHILOSOPHIAE SYNOPSISIN
LOGICAE ELEMENTA ET
ONTOLOGIAM

AD USUM

SEMINARII NEAPOLITANI.

NEAPOLI MDCCLXXIV.

Ex Officina VINCENTII URSINI.

UTRIUSQUE POTESTATIS PERMISSU.

Die 5. mensis Decembris 1774.

Reimprimatur, regiis juribus, legibus,
moribusque Regni semper salvis.

VARGAS MACCIUCCA.

Carulli.

PRAEFATIO.

NIHIL homini melius, nihil praestantius, nihil magis expetendum esse, quam Philosophicis disciplinis excultum animum, is profecto intelliget, qui cogitatione comprehendet, tanto Philosophiae studium esse ceteris nobilius, quanto res, de quibus agitur, censentur nobiliores. Cujuscunque enim artis prae aliis praestantiam metiri rebus, quas tractandas suscipit, oportet. Philosophantis oculo immensa rerum, qua late patet, universitas considerata obversatur; qua quemadmodum nihil pulchrius, aut admirabilius esse potest, ita longe omnibus studiis Philosophia praestare videtur. Hac enim duce & comite humanae Mentis acies in universum dirigitur mundum; ac primo in rerum terrenarum contemplatione defixa earum naturam studiose rimatur, causasque exquirat; mox singulis orbis terrae partibus peragratiss ad caelum usque evolat ratos astrorum ordines, certosque eorundem motus contemplatura: neque illic stare scit, inquieta, donec veluti e corporis vinculis soluta Deum ipsum attingat.

Verum paucis abhinc annis novo quodam invento philosophandi genere nonnulli

*

z

e gre-

e grege Philosophorum rebus studentes novis mirum est, quantum studii curaeque posuerint, ut incorruptam verae & elegantis Philosophiae integritatem violarent atque imminuerent. Hinc quanta maxima contentione possunt, tanto animi ardore conantur, ut quae ἀποδεικτικῶς demonstrata suam cuique sanae mentis homini veritatem probant, in dubium revocent, caligine ac tenebris involvant, & funditus si fieri potest labefactent. Imo eo dementiae devenere, ut a natura, atque adeo a semetipsis desciscientes suam ipsi Mentem suumque Auctorem existere per summam impudentiam negare sint ausi. Atque hi quidem sibi persuaferunt solos se scire omnia, se meros crepant Philosophos, soli videri volunt sapientes, nomenque sibi *Spirituum fortium*, quasi dicas arrogantis atque impudentis, vindicando, cete os tanquam imbecillis animi, vanaque imbuto superstitione contemnunt, despiciunt, illudunt. Nullum enim eorum iudicio Religionem inter superstitionemque interesse discrimen videtur. Ex quo factum est, ut nupera isthaec Philosophiae ratio nec tam multis grata & probata, pluribus etiam, iisque sapientissimis doctissimisque viris, suspecta & invisa sit. Atque eo vel magis, quod quae antea faciem ad Theologiam praeferre consueverat,

rat, nunc maximo sit impedimento, quominus ad eam perveniatur. Ea est enim humani ingenii indoles, ut si qui non ultra tangendi occurrant fines, vel retrorsum eat, si imbecille sit, ac timidum; vel si promptum ac temerarium rupto quovis obice huc illuc errabundum vagetur.

At vera a falsa Philosophia immane quantum distat! Illa enim solam semper sectatur veritatem, nec defatigata studium exquirendi relinquit prius, quam in ea inventa acquiescat. Haec contra verum licet perscrutetur, haud tamen idcirco investigat, ut in illo acquiescat, sed ut quod in speciem quaerit, reipsa non assequatur. Illa internis externisque adhibitis experimentis, institutis in rerum naturam observationibus tota in eo versatur, ut ex rerum notissimarum cognitione occultarum investigationem deducat. Haec vero his omnibus abutitur, ut iis quae patent, quaeque sunt oculis subjecta fidelibus, sempiternam veluti noctem offundat. Altera demum in universo rerum orbe veluti insculptam Dei intuetur imaginem, & caelestium rerum atque terrestrium admirabilitate excitata tanti operis rectorem, & tanquam architectum deprehendit. Altera tantae varietatis rerumque pulchritudinis aspectu nihil commota mundum perinde sibi repraesentat, atque adhuc esset

* 3

rude

rude & indigestum Chaos: adeo quidem, ut perpetuae potius dubitationis spinas, quam scientiae segetem colligat: atque ubi haereat, non quo perveniat, longo ac salebroso examine perscrutetur.

Est modus in rebus adhibendus, sunt quidam praescribendi fines, quos ultra progredi Philosopho sit nefas; siquidem non omnia omnibus scire permissum est. At ubi Philosophia metam ponit: illinc cursum Theologica instituit disciplina. Quamobrem rebus Philosophicis operam dabimus eo scilicet consilio, ut per illas facilius ad Theologiam pateat nobis aditus. Illuc enim omnia recidant oportet: illa veluti terminus vestrarum cogitationum statuendus est vobis praesertim, Adolescentes, quibus in sortem Domini vocatis Theologiae studium proprium est ac peculiare.

In his igitur Institutionibus nihil nobis fuit antiquius, quam ut sapientissimorum virorum vestigiis insistentes superflua coërceremus, singula presse persequeremur, ac brevius angustiusque omnia terminaremus. Verba insolentia vitare studuimus, non vero quae Philosophicae scientiae propria sunt; singulae enim artes verbis quasi privatis utuntur ac suis. Tum vero nihil impensius, & diligentius curavimus, quam ut plane, ac perspicue omnia expedirentur.

tur. Latinitate usi sumus, qualem Philosophica disputatio ferre posset : quamdam vero sermonis elegantiam quoad ejus fieri potuit consecrari satagemus ; ea potissimum de causa , quia non raro fieri videmus, ut adolescentes ab amoeno humaniorum litterarum studio profecti in ipso Philosophiae limine haereant , horridum ac spinosum disserendi genus stomachati.

Hae autem Institutiones Scholarum nostrarum more duorum annorum spatio concluduntur : quantum scilicet temporis satis esse possit, ut prima Philosophiae elementa explicentur, quae rectissima ad illam traditur via ; ac veluti intento digito monstretur iter, quo ad verae Philosophiae fastigium ascendatur . Eos autem , qui in contemplanda perspiciendaque rerum natura totos se posuerunt , ampliora volumina adire jubemus : ut beatos fontes potius hauriant , quam rivulos consectentur. Desiderabantur tamen adhuc breves & concinnae Institutiones, quibus nostri Seminarii Juventus ad Philosophiam informaretur : ipsius igitur usui destinatae nunc in lucem prodeunt hae qualescunque sint, non ut (quod iterum praemonere volumus) in doctissimorum virorum manus perveniant , sed ut nostrae Juventutis votis satisfactum eant.

CONSPECTUS

EORUM QUAE HOC TOMO I.

CONTINENTUR.

PHILOSOPHIAE SYNOPSIS

HISTORICA.

pag. i.

§. I.	<i>De Hebraeis.</i>	3
§. II.	<i>De Chaldaeis.</i>	10
§. III.	<i>De Persis.</i>	16
§. IV.	<i>De Sabaeis.</i>	22
§. V.	<i>De Phoenicibus.</i>	25
§. VI.	<i>De Aegyptiis.</i>	31
§. VII.	<i>De Indis, & Sinis.</i>	39
§. VIII.	<i>De Celtis, Scythis, atque E-</i> <i>trusceis.</i>	47
§. IX.	<i>De Graecorum Philosophia Mytho-</i> <i>logica.</i>	53
§. X.	<i>De Graecorum Philosophia Po-</i> <i>litica.</i>	59
§. XI.	<i>De Graecae Philosophiae Sectis.</i> <i>Et primo de Ionica.</i>	60
§. XII.	<i>De Socrate, & ductis ab eo Se-</i> <i>ctis.</i>	64
§. XIII.	<i>De Secta Platonica.</i>	69
§. XIV.	<i>De Secta Peripatetica.</i>	78
§. XV.	<i>De Secta Stoica.</i>	80
§. XVI.	<i>De Secta Italica.</i>	82
	§. XVII.	

§. XVII. <i>De Secta Eleatica.</i>	88
§. XVIII. <i>De Secta Epicurea.</i>	91
§. XIX. <i>De Pyrrhone & Scepticis.</i>	94
§. XX. <i>De Eclecticis. ac de Philosophiae ruina, ejusdemque restauratione.</i>	95

LOGICAE ELEMENTA. 103

ANTELOQUIUM. *ibid.*

LOGICAE ELEMENTORUM PARS I. 198

CAPUT I. *De Ideis.* *ibid.*

§. I. *De Ideis secundum originem in-
spectis.* 109

§. II. *De Idearum proprietatibus.* 110

§. III. *De Mentis Abstractione.* 116

§. IV. *De Ideis Singularibus, Particu-
laribus, & Universalibus.* 118

§. V. *De Ideis ad objecta relatis.* 120

§. VI. *De Definitione, & Divisione.* 125

CAPUT II. *De Idearum Signis, seu de
Vocibus.* 128

§. I. *De Vocum Origine.* *ibid.*

§. II. *De Vocum Divisione.* 129

§. III. *De recto Vocum Usu.* 131

§. IV. *De Arte Hermeneutica.* 134

LO.

LOGICAE ELEMENTORUM

PARS II.

138

CAPUT I. *De Judicii & Propositionis natura.* ibid.

CAPUT II. *De Propositionis Divisione.* 140

§. I. *De Propositionibus Simplicibus, Complexis, Compositis, & de Compositarum vario genere.* ibid.

§. II. *De Propositionibus Universalibus, Particularibus, & Singularibus.* 144

§. III. *De Propositionibus Adfirmantibus & Negantibus.* 146

§. VI. *De Propositionibus Oppositis.* 148

CAPUT III. *De Propositionum Veritate & Falsitate.* 149

LOGICAE ELEMENTORUM

PARS III.

153

CAPUT I. *De Natura Ratiocinationis.* ibid.

CAPUT II. *De vario argumentandi genere.* 155

§. I. *De Syllogismo.* ibid.

§. II. *De Syllogismi Figuris & Modis.* 156

§. III. *De Syllogismi Vitiis.* 158

§. IV. *De Veri Syllogismi Fundamentis.* ibid.

§. V. *De ceteris Argumentationum speciebus.* 166

En.

<i>Enthymema.</i>	ibid.
<i>Epichirema.</i>	167
<i>Prosyllogismus.</i>	ibid.
<i>Sorites.</i>	168
<i>Dilemma.</i>	169
<i>Inductio.</i>	171
CAPUT III. <i>De Fallaciis Argumento-</i>	
<i>rum.</i>	172
CAPUT IV. <i>De Caussis Errorum.</i>	177

LOGICAE ELEMENTORUM

PARS IV. 183

CAPUT I. <i>De Methodi Analyticae Regu-</i>	
<i>lis.</i>	186
CAPUT II. <i>De Methodi Syntheticae Re-</i>	
<i>gulis.</i>	191

METAPHYSICAE ELEMENTA 199

ANTELOQUIUM. ibid.

METAPHYSICAE ELEMENTORUM PARS I. 200

CAPUT I. <i>De Principiis Cognitionis Hu-</i>	
<i>manae.</i>	ibid.
§. I. <i>De Principio Contradictionis.</i>	201
PROPOSITIO. <i>Contradictionis Principio quod</i>	
<i>ad res necessarias attinet humanae Co-</i>	
<i>gni-</i>	

gnitionis veritas innititur .	202
§. II. De Principio Rationis sufficientis.	206
PROPOSITIO. Nihil est sine Ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit.	210
§. III. De Criterio Veritatis.	216
PROPOSITIO. Adest nobis Criterium veritatis, illudque in Evidentia situm est.	218
§. IV. Confutatur Scepticismus.	220
§. V. De prima Veritate cognita.	238
PROPOSITIO I. Mens singularia prius cognoscit.	239
PROPOSITIO II. Per characteres communes res prius cognoscuntur.	240
PROPOSITIO III. Se ipsam existere Mens primum cognoscit.	241
CAPUT II. De Ente ejusque Formis.	243
§. I. De Essentia atque Existentia.	244
§. II. De Ente Rationis & Reali.	246
§. III. De Ente Possibili & Impossibili.	247
§. IV. De Ente Necessario & Contingente.	249
§. V. De Substantia & Accidente.	251
CAPUT III. De Attributis Entis.	252
§. I. De Unitate.	ibid.
§. II. De Individuo, Supposito, & Persona.	254
§. III. De Identitate, & Distinctione.	256
§. IV. De Veritate & Bonitate.	259
§. V. De Duratione.	262
§. VI. De Finito & Infinito.	266
CAPUT IV. De Causis.	270
	II.

*Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus
D. Franciscus Can. Valle S. Th. Magi-
ster, & Curiae Archiep. Exam. Synod.
revideat, & in scriptis referat. Datum
Die 23. Maji 1769.*

F. X. EP. VENA FR. VIC. GEN.

JOSEPH SPARANUS CAN. DEP.

EMINENTISSIME PRINCEPS.

INstitutiones Philosophicas ad usum Ar-
chiepiscopalis Lycei nuper mihi tradi-
tas ut legi, gratulatus sum ipse mihi, quod
tandem aliquando ejusmodi Philosophiae
Elementa in lucem prodierint, quae Ti-
ronibus Cleri nostri ad superiora potissi-
mum sacra studia facem praeferrent. Ea
enim est Institutionum harum brevis &
clara methodus, ea verborum sententia-
rumque concinnitas, ea argumentorum vis
& ubertas, ut optimam spem concipere fas
sit, imbutos Adolescentes principiis τῆς
καθαρῆς ad altiora quaeque fore erigen-
dos. Adeo facta testis manent fides, & pie-
tas, Religionis, ac Theologiae quoque ju-
ra, ut demandari typis posse censeam, dum
id tibi, Praesul Eminentissime, probatum
fue-

fuert . Datum Neapoli XIII. Calendas
Octobris Anno Domini MDCCLXIX.

Eminentiae Tuae

Humillimus , Obsequentissimus
Franciscus Canonicus Valle.

*Attenta relatione Domini Revisoris impri-
matur . Datum die 23. Septembris 1769.*

F. X. EP. VENA FR. VIC. GEN.

JOSEPH SPARANUS CAN. DEP.

Re-

Reverendissimus U. J. D. D. Joseph Canonici Simioli in hac Regia Studiorum Universitate Professor Primarius revideat & in scriptis referat. Datum Neapoli die 1. Julii 1769.

NICOL. DE ROSA EP. PUT. C. M.

ILLme AC REV.^{me} PRAESUL.

INstitutiones Philosophicas brevi, clara, simplici, methodo concinnatas, Ecclesiasticae Juventuti accommodatas, ut Christianae Theologiae praeludia, & altiorum Scientiarum praeambula, dici vix potest quanta voluptate perlegerim: quod salebrosum ac sinuosum iter planum directumque a Viro Clarissimo factum viderim, expeditamque ad reliqua stratam viam. Saepè ac diu expetitas hujusmodi Institutiones, quae recentiora complectantur, & antiquiora non negligant, adoptatis etiam Scholarum lectissimis verbis, ad Seminariorum maxime commodum typis edi posse, si Tuum accesserit jus, plane censeo. Datum Neap. XIII. Kalendas Augusti 1769.

*Humillimus Addictiss. Obsequentiss. Famulus
Joseph Can. Simioli Reg. S. Th. Professor.*

Die 2. Mensis Septembris 1769. Neapoli.

*Viso Rescripto suae Regalis Majestatis
sub die 26. proximi elapsi Mensis Augu-
sti currentis anni, ac relatione Reveren-
di Josephi Canonici Simioli, de Commis-
sione Reverendi Regii Cappellani Majoris,
ordine praefatae Regalis Majestatis.*

*Regalis Camera Sanctae Clarae provi-
det, decernit, atque mandat, quod im-
primatur cum inserta forma praesentis sup-
plicis libelli, ac approbationis dicti Reve-
rendi Revisoris. Verum in publicatione ser-
vetur Regia Pragmatica: Hoc suum &c.*

GAETA

SALOMONE.

Vidit Fisc. R. C.

*Illustr. Marchio Citus Praef. S. R. C. tem-
pore subscriptionis impeditus, & alii
spectabiles Aularum Praefecti non in-
terfuerunt.
Reg. fol.*

Carulli.

Athanasius.

PHILOSOPHIAE

SYNOPSIS HISTORICA.

CUM in more positum sit apud illos, qui se ad ceterarum scientiarum atque artium studium conferunt, ut earum antea historiam percurrant: ratio profecto postulat, ut nos, qui Philosophiae operam damus, antequam fontes hauriamus, ejusdem Scientiae historiam delibemus. Si enim disciplinarum origines scrutari, & quemadmodum illae paulatim adolescere coeperint, donec ad maturitatem suam pervenerunt, attentis oculis inspicere, tum dulce tum utile esse nemo diffitetur: Philosophiae certe historiam plurimum jucunditatis atque emolumenti prae se ferre fateamur necesse est. Eam enim humanae Mentis historiam recte dixeris. Cum enim tam longe retro respicimus, & singulis perlustratis

A

P H I L O S O P H I A E

tis aetatibus quae de rerum natura diversae Gentes senserint, & praestantissimi quique Viri docuerint, investigamus: illuc certe rem deducimus, nimirum ut deprehendere aliquando liceat, quo pacto humana Mens prima illa veluti sapientiae semina, nobis a natura insita, paullatim evoluta explicaverit. Quid igitur jucundius simul, atque utilius hominum animo esse potest, quam ut suarum virium effecta intueatur?

Quamobrem Philosophicas Institutiones, quas Deo dante aggredimur, historica Philosophiae σύνωψις antecedit, quae veluti quaedam picta tabula intuentium oculis exhibebit, quibus illa profecta initiis ad nostra usque tempora sensim adoleverit, quique illam pro diversa temporum serie, & sectarum varietate excoluerint. Atque ut inde usque incipiam, si quis Philosophiae incunabula investigare amat, is ad ipsa Mundi exordia oculos intendant; cum unum idemque fuerit hominis ac sapientiae principium. Insitus enim & quasi in animo consignatus est amor ille, quo natura ipsa ad veritatem investigandam ducimur.

Homines porro cum universam Mundi compagem ornatissimam & pulcherrimam conspexerint, caeli, siderum, & corporum omnium ornatum ac varietatem, rerumque consentientem, conspirantem, & continuatam cognationem contemplati, horum omnium admiratione cor-

SYNOPSIS HISTORICA. 3

repti sunt. Tum illorum aspectus impulit eos & admonuit, ut plura quaerent. Inde est orta indagatio initiorum, unde scilicet essent omnia nata, generata, concreta: inde rerum omnium causas perscrutari coeptum est. Atque hisce gradibus rerum cognitio, & naturae explicatio paullatim invaluit.

Ut igitur quantum hujusmodi studium apud singulas quasque Gentes viguerit, videamus: ne ipso in limine immoremur, Hebraeos primum, quippe vetustiores, tum ceteros deinceps Orientis populos adeamus.

§. I.

De Hebraeis.

Sapientiae studio supra ceteras emicuit Hebraea Gens, quippe potissimum in ea clarissimi viri floruerunt Noachus, Abrahamus, Moses, David, Salomon, alique; quorum tamen sapientia potius in vera Dei notitia & morum scientia, quam physicis observationibus versata esse videtur.

Quaenam fuerit Hebraeorum sententia de rerum origine, de Deo, atque animi nostri natura, facile est colligere ex iis, quae praesertim ipsorum legislator Moses nobis litteris consignata transmisit. Is quidem avitae traditioni innixus, ita philosophatus est, ut totius rerum universitatis ortum ad supremum Numen unice retulerit, atque hunc Mundum

infinita Dei potentia, cum nihil horum antea existeret, conditum esse affirmaverit.

Atque hanc de rerum exordio doctrinam tam constanter Hebraei retinuerunt, ut ad nostram usque aetatem transmissa in hujusce Gentis reliquiis perseveret. Ad ignem enim damnatum esse Sec. XV. R. quemdam Samuelem Sarfa, urgente omnium Rabbiorum coetu, quod Mundum ex materia antea existente formatum doceret, narrat R. Menasse Ben-Israël.

Quid autem de Deo senserint, passim eorum libri docent: illum nimirum nobis exhibent veluti Ens aeternum, infinitum, ejus naturae, quam ne nomine quidem appellare fas sit; ita sapientissimum, ut omnia noverit & scrutetur, atque universa conservet ac moderetur.

Humanas mentes ἀσομάτους καὶ ἀνύλας, omnis nimirum *materiae expertes* esse existimarunt. Moses enim Deum narrat post conditum hominis corpus, *inspirasse in faciem ejus spiraculum vitae*, נִשְׁמַת חַיִּים *Nisamat Chajim*. Cum autem hae voces unis duntaxat hominibus apud Mosen propriae sint ac peculiare; profecto spiraculum illud, unde homo tum viveret, tum sentiret ac cogitaret, principium omnis corporeae concretionis experts Mosis fuisse credendum est. Ubi enim occurrit (a) נִשְׁמַת-רוּחַ *Nisamat-Ruach Chajim*: & tum

(a) Gen. VII. 22.

SYNOPSIS HISTORICA. 5

tum de hominum, tum ceterorum animantium genere usurpari videntur : sedulo ibi utraque vox *Nisamat* & *Ruach* distinguenda est, quarum primam ad homines, alteram vero ad bruta animantia referre oportet. Primum enim Moses universa animantia aquis Diluvii periisse narrat: *Consumtaque est omnis caro, quae movebatur super terram, volucrum, animantium, bestiarum, omniumque reptilium, quae reptant super terram: universi homines.* Tum animantium omnium, quae recensuit, veluti ἀντικεφαλῶν instituens κατ' ἐπεξηγήσιν addit: *Et cuncta, in quibus spiraculum vitae est in terra, mortua sunt.* Hebr. *Omnia, in quorum facie erat Nisamat Ruach Chajim ex omnibus, quae sint in arida, mortua sunt.* Adeo quidem ut *Nisamat Chajim* unos homines, qui proxime praecedunt, *Ruach* vero *Chajim* cetera animantia respiciat; quibus quidem *Ruach Chajim*, nunquam vero *Nisamat Chajim* Mosem adscripsisse legimus (a).

Quod autem de animorum immortalitate non dubitarent Hebraei vel illud argumento est, quod mortuos ad vitam revocari, eosque viventibus nonnunquam apparere crederent: atque illos de futuris eventibus consulere in more haberent. Leges Calmeti Dissertationem

A 3 de

(a) Gen. VI. 17.

de *Natura et statu Animae post mortem ex sententia veterum Hebraeorum.*

Praetereundum non est fuisse inter Hebraeos a Babylonica captivitate reduces, qui ab antiqua patrum sapientia desciscientes graeciffare coeperunt. Inde Sadducaeorum, Pharisaeorum, & Essenorum sectae exortae sunt.

Sadducaeorum, quibus id nominis a quodam Sadocho impositum fuisse perhibent, primam originem jam tum ab Esdrae aetate revocant nonnulli (a). Ipsorum dogmata haec ferme erant. 1. Neque Angelos, neque spiritus esse, teste Luca (b); & nullas a corpore secretas animas. 2. Humanas Mentes corporibus non esse superstites. 3. Vana esse commenta, quae de resurrectione futura vulgo dicebantur. 4. Recte factis praemia, aut peccatis poenas in altera, quae praesentem sequatur vitam, reservari negabant. Hinc in poenis a fontibus re-

(a) *Joannes Lightfootus* Hor. Hebr. in *Evangelio Matthaei* Cap. III. 7. ex *Babyl. Beracoth* fol. 54. advertit fuisse, qui diebus *Ezrae* mortuorum resurrectionem negarent. Atque huc pertinere forsan ait illa apud *Malachiam* III. 14. Vanus est qui servit Deo: & quod emolumentum, quia custodivimus praecepta ejus? Haec enim Sadducaeorum haeresim satis sapiunt.

(b) *Actor. XXIII. 8.*

SYNOPSIS HISTORICA. 7

petendis nimium severos fuisse refert Josephus Hebr. (a) .

Pharisei a פָּרָשִׁי *pharas*, *separavit* nomen adepti, quippe religiosioris vitae quodam genere a ceteris Israëlitis distinguebantur, a Sadducaeorum dogmatis dissentiebant. Angelos enim & spiritus esse aiebant: immortalitatem animis vindicabant: resurrekturos homines, & praemiis ac suppliciis in altera vita locum esse tuebantur. Justorum animis μετεμψύχωσιν quamdam Pharisei adscripsisse nonnullis videntur: in quo ducuntur ipsi Josephi testimonio ejus sectae intelligentissimi; nihil autem ejusmodi inde extundi posse emunctioris naris Eruditi tuentur (b) .

A 4 Eos

(a) *Antiq. Judaic. Lib. XX. cap. 8.*

(b) *Josephus lib. II. de Bello Judaico cap. VIII. Phariseos ait docuisse, animam omnem esse incorruptam; μεταβαίνειν δὲ εἰς ἕτερον σῶμα τὴν τῶν ἀγαθῶν μόνον, migrare vero in alterum corpus bonorum duntaxat, malorum autem aeterno supplicio puniri. Atqui illud μεταβαίνειν εἰς ἕτερον σῶμα non exprimit metempsychosin sic dictam Pythagoricam. Idem enim Auctor Antiquitat. Lib. XVIII. cap. I. Phariseorum sententiam sic exposuit, ut resurrectionis potius, quam metempsychoscos meminisse videatur. Ait enim: Animis credunt (Pharisei) vim esse aeternam, & eorum sub*

ter-

Eos praeterea Legi, & potissimum traditionibus, quas *oralem Legem* appellabant, nimium addictos fuisse: tum etiam inani ostentatione abreptos in externo religionis cultu totos occup-

terra iudicia fieri, tum praemia poenaeve cuique contingere ex virtutis aut malitiae in hac vita merito, hisque quidem carcerem perennem constitui, ταῖς δὲ ῥασιώνῃν τῇ ἀναβίῃν, illis vero facultatem rursus vivendi. *Tum* Lib. III. cap. VIII. Rer. Judaic. An nescitis, *inquit*, quod morientium juxta naturae legem, & qui Deo debitum exsolvunt repetenti quod dederat, laus sit aeterna, domus sobolesque firma, purae autem & dicto audientes animae μένουσιν χώρον ἑρανοῦ λαχῆσαι τὸν αἰγιώτατον, ἐνθεν ἐκ περιτροπῆς αἰώνων ἀγνοῖς πάλιν ἀντενοικίζονται σώμασιν, manent sanctissimum caeli locum nactae, hinc per seculorum lapsus iterum Introducuntur in corpora munda, ut ea inhabitent? *Tandem* contra Appion. lib. II. §. XXX. Iis qui leges servarunt, & pro iis, si ita res ferat, mortem oppetierunt, dat Deus γενέσθαι τε πάλιν, καὶ βίον ἀμείνω λαβεῖν ἐκ περιτροπῆς, nasci iterum, & ex temporum intervallo vitam adipisci meliorem. *Quod igitur* reviviscendi facultatem *Iosephus* dixerat, hoc idem *expressit*, cum *inquit* transire in aliud corpus: *cujus corporis proprietatem describens, illud*

pu-

SYNOPSIS HISTORICA. 9

cupatos interiores cordis recessus cujuslibet foeditatis puros servare neglexisse, ex ipsius Christi objurgationibus norunt omnes.

Quos Essenos Josephus, Essaeos Philo, atque Offenos Epiphanius appellat: hi quidem prorsus incertae originis sunt. Ipsorum mores ita describit Josephus (a) ut eos veluti homines frugi & nimium severos nobis exhibeat. Summus erat Dei, & Mosi apud ipsos cultus. Animos immortales esse, eosque e summo aëre in corpora descendere; corporis vero vinculis solutos pristinas sedes veluti e captivitate reduces repetere statuebant.

§. II.

purum nuncupat. Et animarum conditionem, tempusque, quando illud novum purumque corpus induendum sit significaturus ait: postquam locum caeli sanctissimum nactae fuerint, & secula nonnulla lapsa sint: tum ut vitae qualitatem in iis puris corporibus agendam aperiret, eam hac mortali vita praestantiorē esse tradit. Haec autem omnia quam longissime absunt a metempsychosi. Videndus in hanc rem Guilielmus Irhovius De Palingenesia veterum lib. II. cap. XI.

(a) *De Bello Jud. Lib. II. cap. 12.*

§. II.

De Chaldaeis.

Chaldaeorum Philosophia ab observationibus potissimum astronomicis ortum habuit; quas adeo antiquas fectabant, ut jam tum, cum astra primum observare incoeperant, usque ad Alexandri aetatem 470000. annos fluxisse adsererent. Verum multo recentiores erant astrorum cognitiones, quas teste Porphyrio apud Simplicium (a) Callisthenes ad Aristotelem misit; annos enim 1903. praeferebant: quorum initium ad annum M. 1750. & Per. Jul. 2480. fratuatur oportet. Licet haec ipsa Chaldaicae Astronomiae antiquitas, quae ferme Diluvii aetatem attingit, viris doctis suspecta videatur. Legatur Thomas Stanlejus. (b)

Apud Chaldaeos primas tenuit *Zoroastres*, cujus quo major est fama, eo incertior atque obscurior historia. Quae enim vis ipsius nominis, quod ita a Graecis expressum est, unus an plures fuerint, & qua aetate vixerit, vehementer inter se dissentiunt Eruditi. Huic quidem artium & scientiarum inter Chaldaeos inventio vulgo tribuitur. Non pauca scripta illum auctorem habuisse narrantur, praesertim *vicies*
cen-

(a) *Comment. in Lib. II. Arist.*

(b) *Hist. Philos. Orient. P. I. cap. I.*

SYNOPSIS HISTÓRICA. II

centum millia versuum, quos ab Hermippo Smyrnaeo, qui sub Ptolemaeis floruit, explanatos esse refert Plinius (a). Exstant adhuc λόγια, sive *Oracula*, quae Zoroastri tribui solent, ex quibus Chaldaicae Philosophiae compendium confecit laudatus Stanlejus. Eorum συλλογὴν Francisco Patrício acceptam referimus, qui unde unde ipsorum fragmentis conquisitis, tres & viginti supra trecentos versus collegit, & pro argumenti affinitate conjunctos in undecim sectiones dispertivit. Hujusmodi collectionem *Tomo II. Operum Philosophicorum* adnexuit Joannes Clericus adjectis notis, atque *Indice Philologico*.

Praeter Zoroastrem apud Chaldaeos floruisse *Belus*, & *Berosus*. Illi Astronomiae cultura adscribitur: hic recentior primus Chaldaicas disciplinas Graeciae intulit: eique propterea ab Atheniensibus statuam inaurata lingua in Gymnasio positam esse auctor est Plinius (b).

Chaldaeorum doctrina ita naturas omnes contemplatur, ut primo aeternas, tum quae initium habuerunt; sed sine cariturae, ac tertio perituras consideret.

I. Prima classis supremum Numen continet, quem *ור* Or, seu *Ignis* nomine appellabant. Deum ὑπερκόσμιον φῶς *supramundanum lumen*
ha-

(a) *Lib. XXX. cap. I.*

(b) *Lib. VI. cap. XXXVII.*

habitare, neque adiri posse, nisi per spiritus medios inter illum & homines, ipsorum dogma fuit. Nulla igitur impietatis nota Chaldaeis inurenda videtur, quam nonnulli Philonis (a) testimonio adducti, ipsis adscribunt. Quamvis enim Deum spirituum omnium fontem per universas Mundi partes tanquam animam diffusum esse docerent: nunquam tamen Mundum & astra loco Dei habuerunt. Chaldaeos sane de Dei cultu & religione apud omnes Gentes bene audiisse praedicat vetus oraculum apud Iustinum (c) aliisque:

Μενοι Χaldaῖοι σοφίην λάχον, ἥδ' ἄρ'
Εβραῖοι,
Αὐτογένητον ἄνακτα σεβαζόμενοι Θεὸν
ἀγνώως.

*Soli Chaldaei sapientiam sortiti sunt,
& Hebraei,
Pure colentes Deum regem per se ge-
nitum.*

II. Altera classis secundum genus Deorum & Daemonum complectebatur. Illos bona revera conferre, hos autem deceptores esse, atque ἀντιθέας dicebant. Multa de huiusmodi Diis in Oraculis habentur, quae si genuina essent, Chaldaeorum doctrinam nobis aperire possent. Consultatur Stanlejus.

Ad

(a) *De Migrat. Abrahami* p. 145.

(b) *Paren. ad Graecos* pag. 16. Edit. Col. 1686.

SYNOPSIS HISTORICA. 13

Ad hanc alteram classẽ revocat hominum animos Auctor *Explanationis brevis* dogmatum Chaldaeorum. Quae de Animis Oracula docent, Platoniorum doctrinam redolent. Ibi enim ita Chaldaeorum sententia exhibetur: Animos ignis divini partem esse: e lucidis supra Lunam sedibus demitti, propter *πτεροζήσιν*; quod eis pennae defluerint, h. e. a primigenia perfectione desciverint; aethereo quodam corpore vestiiri, quod veluti ipsorum *ὄχημα* vehiculum esset; eos tandem rursus in pristinas sedes redire, si bene operam suam corpori accommodaverint; sin male, deterioribus sedibus addici. Ceterum quod humanos animos ex Deo emanasse, atque immortales esse Chaldaei docuerint: alterum quidem ex fragmento Berosi, quod nobis exhibet Georgius Syncellus, (a) colligit Jacobus Bruckerus, (b) alterum vero ex Theopompo apud Laërtium ostendit Clericus. (c)

III. Quod vero ad res corporeas attinet: materiam a Chaldaeis aeternam positam esse ait Diodorus Siculus; mundi tamen formam, ordinem, atque ornatum a divina providentia constituta esse non negabant. Etenim cit. Berosi fragmentum, ubi *ἀλλήγορίως* Cosmogonia ex-

(a) In *Chronico* pag. 28.

(b) In *Hist. Crit. Philos. Parte. I. Lib. II. cap. II. §. XXIII.*

(c) In *Indice Philolog. V. Resurrectio.*

pōnitur, tempus fuisse docet, quo universa tenebrae & aquae erant, & Belum, quem Jovem interpretantur, mediis tenebris dissectis Mundum ordine composuisse.

Haec quidem erat arcana Chaldaeorum disciplina. Sed quam populus doctrinam palam prōfitebatur, idololatricum cultum praeferebat. Solem enim & Lunam aliaque sidera veluti Deos venerabantur. Qui sane Solis & Lunae cultus apud Orientis populos vetustissimus erat. Ex Jobi enim testimonio, cujus patria Chaldaeae, ut nonnullis videtur, finitima erat, orientem Solem, & novam Lunam jam tum coli consuevisse patet (a).

: Auctarii loco hīc addam Chaldaeos eruditionem suam non more Graecorum, sed traditionis πατροπαράδοτος ope, quae nimirum *a patre in filium transmitteretur*, propagasse, teste Diodoro Siculo (b). Eos praeterea secundum varias, quas prōfitebantur disciplinas, sectis inter se divisos fuisse. Erant enim apud ipsos חרשמים *Charthumim*, אשפים *Asaphim*, מכשפים *Mechascephim*, & חשדים *Chascdim*, quos quidem a Nabuchodonosoro accersitos esse, ut somnium divinarent, narrat Daniel (c).

Qui ultimo loco recensentur *Chascdim* sive Chal-

(a) Cap. XXXI. 26. 27.

(b) Lib. II. pag. 82.

(c) Cap. II. 2.

SYNOPSIS HISTORICA. 15

Chaldaei sunt, qui סופרי a Graecis appellantur: quo sane nomine inter Babylonios eruditi cohonestabantur. Sed quod munus, quae disciplina iis propria & peculiaris fuerit, quos primo loco memorat Daniel, non constat.

Stanlejus (a) ita singulis munia dispergit. *Charthumim* a Pers. חרר, *Charad*, cognoscere dicti, rerum naturae cognoscendae operam dabant, sive Theologiae & Physicae.

Ascaphim Persarum Magi erant, & eorum rituum, quos Magicos appellant, magistri. Magia porro, si Judaeis fidem praestare velimus, duplex est, alia *naturalis*, alia *Theurgica*. Prima rerum omnium caelestium & sublunarium virtutes scrutatur: quo Magiae genere mira a se patrari jactabant Chaldaei, teste Mose Maimonide (b). Altera eo intendit, ut boni daemones evocentur, mali vero averruncentur.

Mechascephim divinandi artes prosequuntur. Hae autem in somniorum & portentorum interpretatione, atque in extispicio sitae erant. *Maleficos* Vulgata appellat a חשף *Chissceph*, praestigiis usus est. At *revelatores* interpretatur Stanl. ab Arab. حاشف *Chasceph*, revelavit, ut qui res absconditas revelarent.

Tandem *Chascedim* peculiari sensu eos nuncupari censet laud. Stanl. qui Astrologiam profite-

(a) *Hist. Phil. Orient. lib. I. cap. X.*

(b) *Moreh Nebhochim Lib. III. cap. XXXVII.*

fiterentur. In qua quidem scientia Chaldaeorum eruditio inclaruit; quippe eam Babylonicae regionis partem incolebant, quae Arabiae desertae finitima juxta Persicum mare camporum planitie & magnitudine patebat. Hinc ut advertit Cic. (a) *cum caelum ex omni parte patens atque apertum intuerentur, trajectiones motusque stellarum observaverunt*. Hujus porro Scientiae duae erant partes; una motus legesque siderum contemplabatur: altera eorundem effectus investigabat, ut nimirum inde praedici posset, quid cuique eventurum, & quo quisque fato natus esset.

§. III.

De Persis.

Chaldaeis acceptam referunt omnem eruditionem suam Persae & Sabaei, quorum illi ultra Chaldaeam ad meridiem inde Persidem, hi autem hinc Arabiam incolebant. Apud Persas Philosophiae institutorem fuisse *Zerdusht*, aut *Zardusht* communi consensu omnes perhibent; unde Graecorum Zoroastres effectus plerisque videtur. Hunc ajunt adhuc juvenem cum Judaeis in Perside captivis diu versatum fuisse, eosque captivitate soluta secutum in Palaestinam cum Ezra sese adjunxisse; inde in
Per-

(a) *De Divinat. Lib. I. cap. I.*

SYNOPSIS HISTORICA. 17

Perfidem regressum Prophetam agere coepisse, librumque evulgasse inscriptum *Zend*, seu *Zend-va-esta*, quasi dicas *igniarium*, sumpta nimirum inde metaphora, quod sicut duorum lignorum attritu ignis excutitur, ita Religionis studium illius libri opera excitandum erat. Hujusmodi librum immensi voluminis Persarum lingua & litteris vetustissimis exaratum, selectiora quaedam inde depromens quidam Persa Sacerdos, in Medo-Persicam linguam convertit: cujus generis sunt liber *Sad-der*, *Zeratusht-nama*. Sed legendus Thomas Hyde (a), qui omnium diligentissimus res veterum Persarum perscrutatus est.

Persarum Magorum eruditio ab *Hystaspe* & *Hostane* plurimum exulta esse perhibetur. Illum aetate Cyri vixisse refert Herodotus. Hunc autem Xerxi in bello, quod Graeciae intulit, sese comitem adjunxisse, & *semina portentosae artis*, magiae scilicet sparsisse testatur Plinius (b).

Magorum nomen apud Persas perhonorificum fuit; sapientibus enim peculiare erat. Quae sit vocis sententia inter eruditos non constat. Laudatus Hyde linguarum orientalium peritissimus *Magum* sive *Mog* incertae originis vocem esse ait, qua ignis cultor & Sacerdos significatur. Potissimum Magorum munus erat

B

sa-

(a) *De Relig. vet. Pers.* cap. XXIV. & seq.

(b) *Lib. XXX. cap. 1.*

facris praesse, sacrumque ignis cultum, preces & sacrificia peragere. Eorum mores exponit Laërtius (a). *His vestis candida: lectus, humus: esca, olus, caseus, panisque cibarius est: arundine pro baculo utantur.*

De Persarum Theologia tres ferme inter viros doctos opiniones versantur. Nonnulli duos coluisse Persas Deos volunt, per se existentes, atque initio carentes. Alii Deum unum summum & benignum, bina autem inferiora numina ab eo condita, bonum alterum, alterum malum, hanc gentem esse professam arbitrantur. Alii denique uni eos Deo supremo rerum omnium conditori supplicasse, atque huic malum quemdam genium adjunxisse contendunt. Mediae sententiae inhaerendum esse persuadent, quae ex Platarcho, Theopompo, Diogene Laërtio, Theodoro Mopsuest. animadvertunt Cudworthus & Moshemius (b).

Plutarchus sane (c) duo a Zoroastre numina inducta fuisse refert sibi invicem contraria; quorum alterum omnis felicitatis bonorumque auctor, alterum malorum atque infelicitatis fons atque origo esset. Illud *Oromasdem*, hoc vero *Arimanium* appellari ait. Medium autem inter utrumque *Mithram* esse subnectit, summum

(a) *In Prooemio.*

(b) *Syst. Intell. Cap. IV. §. XIII.*

(c) *De Iside & Osiride pag. 369.*

SYNOPSIS HISTORICA. 19

num scilicet Numen, quod ita illorum Deorum
secum pugnantium conatus temperat, ut ex
ipsorum conflictu nihil summa rerum detrimenti
capiat; donec futurum erit, ut malignus Dæ-
mon funditus interimatur ac pereat, ac omnia
pace ac tranquillitate fruantur.

Diffident inter se Eruditi, quidnam Mithrae
nomine venerati fuerint Persae. Plurimi anti-
quissimos Persas Solem pro Deo coluisse, atque
illum Mithrae nomine appellasse existimant du-
cti ex veteri inscriptione, *Deo Soli invicto Mi-
thrae*: atque Herodoti & Strabonis testimonio,
qui Soli Persas equos immolasse narrant. Cu-
jusmodi morem respiciens Ovidius ait (a):

*Placat equo Persis radiis Hyperiona
cinctum,*

Ne detur celeri victima tarda Deo:

At Cudworthus quamvis concedat Persas
Solem loco Dei habuisse; Eubuli tamen auctori-
tate ductus, qui Mithrae historiam copiose con-
scripsit, Deum quemdam Sole majorem & prae-
stantiorem Mithrae vocabulo designasse credit,
cujus vivam ac spirantem veluti imaginem So-
lem esse putabant.

Et sane Persas saltem recentiores Numen So-
le augustius veneratos esse testes sunt Xenophon
& Plutarchus: quorum ille (b) ita Cyrum pre-
can-

B 2

(a) *Fastor. Lib. I. v. 383.*

(b) *De Exped. Cyri Lib. VIII.*

cantem inducit: Ζεὺ πατρῶε, καὶ Ἡλίε καὶ πάντες Θεοὶ κ. τ. λ. *Jupiter patrie, & Sol atque universi Dii &c.* Hic vero (a) Darium Ζεὺ πατρῶε Περσῶν, ο πατριε-*Perfarum Jupiter* exclamasse refert.

Praetereunda non videtur saepe laudati Mo-
shemii de Persico Mithra sententia, quam fuisse
prosequitur in notis ad *Syst. Intell.* (b). Arbi-
tratur quidem Vir doctissimus Mithram vali-
dum Virum aut Regem fuisse, ferarum venatio-
ni inprimis deditum, qui Persarum provinciam
bestiis, latronibus, aliisque malis eripuit: atque
ejus animam in Solem translata Persas pu-
tasse; quem idcirco beneficiorum memores ita
coluerunt, ut ipsum colere Solem viderentur.

Id autem 1. probat ex imaginibus, quae ve-
teres Persae Mithram pingebant. Hae autem
virum robustum exhibent, gladio cinctum, thia-
ra Persica tectum, canibus stipatum, qui tergo
tauri insidens eum coercet, ac gladio conficit.

2. Ex equorum victimis, quas illi immola-
bant, ut inde pateret Mithram, dum in vivis
esset, equis delectatum esse, quibus & bestias do-
muit, & praelia commisit. Hinc falsus Ovidius,
qui equos Mithrae propter celeritatem conse-
cratos fuisse censet. Cur non enim aquilam, le-
porem, aliudve animal equo velocius dicaverint?

3. Tan-

(a) *Lib. II. de fortuna Alexand.*

(b) *Cap. IV. §. XVI.*

3. Tandem potissimum ex ritibus & caeremoniis, quas ea de causa ubique institui notum est, ut veterum beneficiorum rerumque gestarum memoria vigeat, quibus ipsi heroes nomen & famam sibi pepererunt. Porro ritus adhibiti, cum aliquis Mithriacis sacris initiaretur, ejusmodi erant, ut venationis & praelii speciem quamdam praeserrent. Huc etiam facit, quod, ut idem Auctor advertit, antrum, in quo mysteria peragebantur, bestiarum figuris exornatum erat: bestiarum nomina initiatis imponebantur: ac bestiarum pellibus iidem induebantur.

De animorum immortalitate, atque hominum ad vitam reditu apud Persas constans erat sententia. Testis est Theopompus apud Laërtium (a) ἀναβιώσκειν κατὰ τῆς μετῆς τῆς ἀνθρώπου, καὶ ἴσασθαι ἀθανάτους, *Magorum sententia resurrecturos homines, immortalesque futuros.*

His, quae hactenus delibavimus, praestat gustationis ergo adjicere, quae fusiori calamo tradit Thomas Hyde, cujus ἀκριβέστατη diligentiam in veterum Persarum rebus colligendis atque illustrandis nemo unquam pro dignitate laudabit. Is nimirum totus in eo est, ut ostendat primitivam Persarum gentem unum Deum verum & aeternum coluisse: deinde cum veri Dei cultu Solis & Planetarum cultum ita im-

B 3 . mi-

(a) *In Prooemio.*

miscuisse, ut superstitionis potius, sive immoderate in eos Planetas observantiae, quam idololatriae redargui possint. Addit praeterea Persas, ut Hierosolymitani ignis ritum imitarentur, perennem in ara ignem asservasse, eumque perquam sacrum in suis Pyreis Sacerdotum ministerio adhibito habuisse: quam tamen pyroduliam civilem duntaxat cultum praestulisse docet. Tradit etiam primitiva Persarum principia duo fuisse, bonum unum aeternum, cuius nomen *Yezad*, seu *Izad*, & *Ormuzd*, unde apud Graecos Ὀρμυζδης, malum alterum creatum, *Ahremen*, seu *Ahriman* dictum, quod Graecis rerum Persicarum Scriptoribus Ἀφρηνιανος.

§. IV.

De Sabacis.

Vetustissima Sabaeorum aetas, qui Arabiam desertam & felicem incolebant, tantis tenebris obsita est, ut eorum eruditionem, si qua ipsi informati fuerint, nonnisi per conjecturas assequi liceat. Quamobrem quibus veterum Arabum doctrina curae est, 1. Pythagorae studium exhibent, qui suscepto ad Orientis oras itinere Arabas quoque, teste Porphyrio (c), invisit. 2. Reginam Austri producant, quae ex Sabaea Arabiae regione profecta est, ut Salomonis sapien-

(a) *In vita Pythag.*

pietiam audiret. 3. Magos proferunt novi sideris lumine ab Orientis sedibus excitos, ut natum Regem adorarent; quos Arabas fuisse non levibus argumentis plurimi ostendunt. 4. Zabiorum Sectam proponunt, quae cum remotam suae originis antiquitatem praeferebat, Arabicae eruditioni non leve pondus addit.

Verum haec omnia non tanti esse videntur aliis, ut veterum Sabaeorum natio in Philosophicis studiis optime versata esse dicatur. Eorum enim doctrina hisce limitibus concluditur; in divinandi & somnia interpretandi arte, in sideribus observandis, & potissimum in aenigmatis callide struendis ac solvendis sese exercebant. Ceterum eos despiciatui ductos, atque a Graecis indoctae Gentis loco habitos esse nemo diffitetur. Hinc 1. Pythagoram apud Arabas divinationes ex avium volatu & garritu didicisse testatur Philostratus (a). 2. Reginae Sabae (si quidem illius Regnum est in Arabia; nam aliis in Aethiopia vel Aegypto collocatur) cum Salomone congressus aperte ostendit veteres Arabes in obscurarum quaestionum problematis confingendis totos occupatos fuisse. Salomonis enim sapientiam per aenigmata multa explorasse dicitur (b). Quod quidem ipsis cum ceteris Orientis Gentibus commune erat. Nul-

B 4 lus

(a) *In vita Apoll. lib. I. cap. 14.*

(b) *III. Reg. X. 1.*

lus enim toto Oriente mos fuit pervagatio, quam ut proponendis solvendisque quaestionibus vacarent, quae non ex Philosophiae penetrabilibus petitae, sed ejusmodi erant, ut in ipsarum solutione aut acuminis aut eruditionis specimen appareret. Hinc sua convivia hujusmodi aenigmati condire solebant. Samsonis problema in epulis nuptialibus refert Scriptura (a). Ab Orientalibus ad Graecos aenigmatum studium propagatum fuit, quae ipsi *γρόφαι* vocitabant. Eorundem multa in medium affert Athenaeus (b).

3. Magi qui Hierosolymam nato Domino petiisse dicuntur, astrorum cognitione praedicantur. Eos praeterea non ex Arabia, sed ex Persia venisse post Petavium ostendit supra laudatus Hyde (c). 4. Zabiorum secta veteribus omnibus ignota, cujus primus Muhammedes, Arabesque post ipsum mentionem injiciunt, II. aut III. Ecclesiae seculo exordium habuit: uti pluribus ostendit Bruckerus (d).

Ceterum quod ad Sabaeorum religionem attinet, eos Solem & sidera coluisse dubitari non licet. Hujusmodi enim cultus apud Orientis populos antiquissimus est.

§. V.

(a) *Judic. XIV. 12.*

(b) *Dipnosoph. Lib. X. cap. XIV.*

(c) *De Religion. vet. Persar. Cap. XXXI.*

(d) *Tom. I. pag. 216. Tom. III. pag. 124.*

§. V.

De Phoenicibus.

Phoenices, qui longe lateque vagati plurimas per Europam deduxere Colonias, tanta nominis celebritate per totum fere orbem noti fuere, ut ab ipsis litteras inventas, Nauticam, atque Astronomiam Veteres profiteantur. Inter Phoenices antiquitate & doctrina praestantes laudantur *Moschus*, *Cadmus*, & *Sanchuniathon*.

De Moscho Phoenice primus meminit Posidonius Stoicae familiae Philosophus, & systematici atomistici auctorem fuisse narrat. Posidonii testimonium exhibent Strabo (a), qui ante bellum Trojanum Moschum vixisse tradit; & Sextus Empiricus (b). Verum Athenaeus (c), aliique Moschum quemdam τὰ φινικία, seu de rebus Phoenicum scripsisse testantur.

Hinc Eruditorum controversiae, num primus idem, atque alter fuerit; num eorum ταυτότην identitate statuta, rectius Moschus an Mochus dicatur; num tandem Physicae corpusculari prae-luserit. 1. Fere omnes duos illos Mochum & Moschum pro uno homine habent: Quamvis nihil

(a) *Geograph. Lib. XVI.*

(b) *Lib. IX. adversus Mathem.*

(c) *Dipnosoph. lib. III.*

nihil impedire videtur Moshemio (a), quominus duo inter Phoenices Mochi esse potuerint, quorum alter res patrias illustraverit, alter naturam speculatus sit. 2. *Mochum* Bochartus (b), aliiq; *Moschum* cum ceteris Casaubonus (c) rectius dici tuentur. Forte nominum discrimen a diversa pronuntiatione profectum est, addito a Graecis sibilis. 3. Atomorum doctrinae fundamenta jecisse Moschum hunc Phoenicem Posidonii potissimum auctoritate ductus arbitratur Cudworthus (d). At Posidonii fidem in dubium revocant alii, quam suspectam habuerunt Veteres ipsi, inter quos Cicero *quaedam* illum *compositi* conqueritur (e). Dignae sunt, quae legantur Bruckeri in hanc rem animadversiones (f).

Cadmus, quem Marshamus Aegyptium, Bochartus vero cum plerisque Sidonium fuisse contendit, Graecarum litterarum inventionem nomen sibi comparavit, quas Thebis conditis ex Phoeniciis litteris effinxit.

Sanchuniathonem ante Trojana tempora floruisse, resque Phoenicias memoriae prodidisse

21

(a) *Ad Syst. Int. Cap. I. §. X. n. 1.*

(b) *Geogr. S. P. II. Lib. II. cap. 7.*

(c) *Ad cit. loc. Athenaci.*

(d) *Loc. cit.*

(e) *Lib. I. de Fato.*

(f) *Tom. I. p. 231.*

auctor est Philo Byblius, qui Adriani aëvo vixit, atque illius libros ex Phoenicia lingua in Graecam transtulit. Graecae hujus versionis ἀποκριματικα quaedam supersunt apud Eusebium (a), aliosque. Dissident inter se Eruditi, num genuina sint isthaec Sanchuniathonis fragmenta. Bocharto, atque Huetio eorum γνησιότης probatur. At duo Henrici alter Urfinus, Dodwellus, alter νοθεύς in ipsis odorati, Philonis figmentum esse existimant.

Juvat nonnulla ex argumentis, quae Sanchuniathonis fragmentum νοθεύς arguunt, leviter perstringere: ut in hoc venerando remotae, ut arbitrantur, antiquitatis cimelio mirifice sibi plaudere desinant nuperi quidam nostrae Religionis impudentes ineptique irrisores. 1. Primus sane, qui elaboratae a Philone hujus versionis meminerit, est Porphyrius (si unum excipias (c) Athenaeum) qui Christiani nominis juratus hostis, Sanchuniathonis fragmentum aptum esse duxit, quod sacris libris objiceret. At vel ipsum Sanchuniathonis nomen inauditum fuit omnibus Scriptoribus, qui Porphyrium praeivere, & qui in Phoeniciae viciniis floruerunt, atque hujus regionis antiquitates rimari satagebant. Justinus Martyr, qui Samari-

124

(a) *De Praep. Evang. L.I. cap. 9.*

(b) *Dipnosoph. lib. III. cap. XXXVI. Ubi tamen Σανιαθωνι pro Σαρχανιαθωνι legitur.*

tanus erat, Tatianus Afsyrius qui pluries Phoenicum historicos laudat, Theophilus Alexandrinus, Tertullianus, Origenes de Sanchuniathone prorsus silent. Quin & post Porphyrii aetatem, si unus excipiat Eusebius, neminem reperies praeterea, qui Sanchuniathonis fragmenti meminert. Theodoretus quidem & Cyrillus Alexandrinus nonnisi ab Eusebio hujus fragmenti notitiam edocti sunt: atque hic memoria vacillans Clementem Alexandrinum, non autem Eusebium laudat, & locò Philonis Byblii Josephum Graece Sanchuniathonis opus reddidisse adserit. Horum propterea testimonium caussae, de qua agitur, nihil favet.

2. Altum praeterea illorum silentium, a quibus nec Sanchuniathonis opus ignorari, nec praetermitti verosimilius potuit, facilem dubitandi aditum praebet, quin illud verum sit ac genuinum. Mirari enim subit nullam hujus operis mentionem inieisse veteres illos Scriptores, quos Josephus memorat, Hieronymum Aegyptium, Menandrum Ephesinum, Diom, Hestiaeum, Philostratum &c. qui in veteribus Phoenicum monumentis colligendis occupati, ea Graece redita publico usui destinarunt. Qui factum est, ut tam illustre opus eorum diligentiam effugerit? Sed, quod magis mirere, vel ipse Josephus nihil de Sanchuniathone audiit: ille, inquam, Josephus, qui non paucos Phoenices Historicos laudat; qui Phoenicum tabularia, unde plura de-

pro-

promittit, se excusasse testatur; qui tandem litterarum αὐτοῦ γραφῇ laudat, quae ultro citroque Salomonem inter & Hiram commearunt, cujus patri opus suum Sanchuniathonem inscripisse volunt.

3. Platoni itidem & Pythagorae indictus Sanchuniathon. Atqui plura ipsi inter Phoenices rimati sunt, praesertim Pythagoras, qui cum Moschi nepotibus saepe congressus est. Quin cum Macedones Phoeniciam subegerunt, Mochus, Theodotus, atque Hypsicratus Historici Phoenices Graece Laeti opera redditi sunt, referente Tatiano (a). At ignotus inter Phoenices Sanchuniathon, cujus opus per summam injuriam neglexissent Graeci.

Phoenicum doctrina, quod ad Cosmogoniam attinet, qualem nobis exhibent Sanchuniathonis fragmenta; ad haec capita revocari potest.

1. Ex omni aeternitate caliginosum quendam fuisse aërem, spiritu quodam secundum, & simul turbidum: rude atque indigestum Chaos.

2. Spiritum hunc amore Chaos exarsisse, atque idcirco sese cum illo copulasse: quam spiritus & rudis materiae societatem πόθῳ cupiditatem nuncupabant.

3. Ex hoc veluti conjugio natum esse *Mot*, h. e. mollem quamdam materiam paullo corpulentiores.

4. Hanc

(a) *Orat. ad Graec. p. 128. Edit. Oxon. 1700.*

4. Hanc nescio quam naturam fuisse rerum omnium seminarium; inde enim non solum orta animantia sensu destituta, ex quibus facta sunt animalia intelligentiâ praedita, in figuram ovi conformata; verum etiam Sol, Luna, aliaque Sidera.

5. Denique vi ventorum & nubium immensas effusas esse pluvias; atque hinc factum esse, ut aquae hae calore Solis suo loco depulsae in aëra iterum confluentes, conflictu suo tonitrua & fulgura effecerint. quo sonitu animalia excita e limo veluti e somno ubique prosiluerunt.

His tandem additur, quomodo e vento *Colpia*, & muliere *Baau*, i. e. nocte nati sint primi homines.

Atque hae Sanchuniathonis reliquiae (si quidem certa est ipsarum ἀνθετία) Phenices de mundi origine tam nefarie philosophatos esse produnt, ut omnem plane divinitatem exterminaverint. Ut enim animadvertit Moshemius (a), Sanchuniathonis dogma est, rerum omnium initium ἀέρα ζοφώδη καὶ πνευματώδη fuisse, aërem scilicet tenebrososum, & spiritu foetum. Non aliam igitur Deum illi agnovisse videntur, quam spiritum sive vim quandam effectricem per universam materiae molem commeantem. Nam spiritus ille, qui in materiam se insinuasse dicitur,

(a) *Ad Syst. Intell. Cap. I. §. XXII. & Dissert. de Creat. ex nihilo §. XXVI.*

citur, rationis & consilii expertus a Sanchuniathone admittitur αὐτὸ δὲ πνεῦμα ἐν ἑγώ-
σκε τὴν αὐτῆ κτίσιν, *Spiritus autem suum o-*
pus non cognoscebat, ea nimirum quae ipsius
cum materia copulationem consequebantur.

At non desunt qui Sanchuniathonis Cosmo-
goniam cum Mosaica consentire existimant,
inter quos Hugo Grotius (a); Cudworthus,
aliique. Hinc *Mot*, *Baau*, *Colpia*, aliasque vo-
ces, quae apud Sanchuniathonem occurrunt, ex
Hebraeo fonte petere conantur.

§. VI.

De Aegyptiis.

Vetustissima Aegyptiorum sapientia ma-
gnam sibi apud posteros nomen compa-
ravit, tum quia praestantissimi Graecorum Phi-
losophi eos adire consueverint, ut abstrusiores
inde doctrinas haurirent; tum vero potissimum
quia ipse Hebraeorum dux Moses eruditus in
omni sapientia Aegyptiorum fuisse in sacris
Litteris praedicetur (b). Eruditionis omnis
apud Aegyptios origo cuidam *Theuth*, sive
Thoyth,

(a) *In not. ad lib. de ver. Rel. Chr. L. I.*
§. XVI.

(b) *Nolo autem quis opinetur Marsha-*
mi & Spencersi sententiam secutus, Aegyptios
anti-

Thoyth, sive *Thoth*, qui Graecis Ἐπῴης, Latinis *Mercurius* dicitur, vulgo adscribi solet. Veram hujus historiam e fabulis, quibus eam veteres Graeci implicauerunt, difficile admodum est expiscari. Quae porro eruditi viri in medium proferunt, qui vel Adamum, vel Henochum, vel Josephum Aegypti proregem, vel Chanaanum, vel tandem Mosem sub Hermete latere arbitrantur, incerta prorsus sunt, & non nisi levibus conjecturis iunixa. Ceterum hujus Viri apud Aegyptios celebratissima fama est. Ipsum enim una cum litteris scientias omnes Arithmeticam, Geometriam, Astronomiam, & praesertim hieroglyphicam scribendi rationem invenisse ferunt. Hernetis e Veteribus meminerunt Sanchuniathon apud Eusebium (a), Manethon Sebennita, qui sub Ptolemaeo Philadelpho floruit, apud Georgium Syncellum (b), & Plato (c).

Alter

antiquitate ceteras quascunque nationes praecessisse, easque ne Israëlitis quidem exceptis omnia docuisse, quae Religionem & civilem politiam spectant. Legatur, si lubet, Hermannus Witzius, qui commentum istud refutavit, in Aegyptiaca, sive de Aegyptiacorum sacrorum cum Hebraicis collatione.

(a) *Praep. Evangel. Lib. I. cap. IX.*

(b) *Chronogr. p. 40.*

(c) *In Philebo & Phaedro.*

Alter ab isto apud Aegyptios celebratur Hermes, cui cognomen *Τερμύσιος*; h. e. *Termaximus* impositum est. *Siphoam* ab Aegyptiis appellatum fuisse perhibet laudatus Manethon. Huic scientiarum instaurationi atque incrementum ascribitur. Verum ea potissimum de causa suam Aegyptiis ingenii praestantiam probavit, quod Hermeticas columnas, quas nimirum arcanis figuris insignitas primus Hermes reliquerat, interpretatus, mysteria in iis delitescencia veluti e tenebris ad lucem evocaverit. Atque hinc Hermetici libri originem suam arcessunt; quorum tantam fuisse copiam narrat Jamblichus, ut fidem omnino superet. Eorum nonnulli hodie dum exstant, quos recenset Fabricius (a); in iis tamen Platonico-
rum, ac pseudo-christianorum fraudem deprehenderunt non pauci Eruditi.

Ab hisce auctoribus sapientia omnis in Aegyptios derivata est, quam sibi concreditam Sacerdotes servabant. Hi enim in antiquis illis figuris aperiendis toti erant, atque Hermetis vestigiis insistentes, praecepta sua figuris atque imaginibus vestire in more habebant. Hujusmodi imaginum reliquias nobis exhibet *Mensa Israca*, quae hodie exstat *Taurini* penes celsissimum *Sabaudiae Ducem*; ejusque exemplum expressum in lucem edidit *Laurentius*

C

Pi-

(a) *Biblioth. Graec. Lib. I. cap. II.*

Pignorius , atque eruditum Commentarium subjecit .

Ex hac porro disciplina , quam *symbolicam* dixeris , illud profectum est , ut duplex apud Aegyptios Theologia distinguenda sit , popularis una , altera ἀπόρρητος , *arcana* , quae Sacerdotibus duntaxat , Regibus , aliisque paucis cognita erat . Testantur id Origenes (a) , Clemens Alexandrinus (b) , aliique .

Quid vero arcana ipsorum Theologia complecteretur , non constat inter Eruditos . Nonnulli Atheismi nota Aegyptios inuendos esse existimant , eosque non alios agnovisse Deos statuunt , quam aspectabilem mundum , sidera , hominesque , quos rerum gestarum magnitudo ad Deos evexerat . Id sane Aegyptiis adscribunt Chaeremon quidam apud Porphyrium (c) , & Manethon , atque Hecathens apud Diogenem Laërtium , qui (d) hos testes appellans refert ,
 Αἰγυπτίαι ἀρχὴν μὲν εἶναι τὴν ὕλην . Θεὸς δ' εἶναι ἥλιον καὶ σελήνην . τὸν μὲν , Ὅσριν , τὴν δ'

(a) *Lib. I. contra Celsum* ,

(b) *Strom. Lib. V.*

(c) In Epist. ad Anebanem Aegyptium , quam Jamblichi libro de Mysteriis Aegyptiorum praemittit Theophilus Galeus . Eusebius autem hujus Chaeremis verba laudat cit. loc. Praep. Evang. Lib. III. cap. IV.

(d) *System. Intell. Cap. IX. §. XVIII.*

δ' Ἰσιν καλεσμένην, rerum scilicet initium materiam esse: Deos vero Solem & Lunam: illum Osirim, hanc vero Isim appellatam. Quibus quidem testimoniis adductus, Aegyptios impietatis adversus Deum arguit Eusebius (a).

Verum ab hac impietatis nota Aegyptios liberat Cudworthus (b), atque arcanam ipsorum Theologiam Deum unum praesetulisse ait, qui rerum omnium parens, mundique aedificator fuerit. Haec autem tum ex Hermeticis libris colligit, quos licet omnes genuinos esse negat, at eorum quosdam in Aegypto fuisse exaratos, atque Hermetis dogmata comprehendere auctur; tum vero ex non paucis Veterum testimoniis; quos inter Plutarchum audire praestat, qui (c) Aegyptios τῷ πρώτῳ Θεῷ, principi Deo supplicasse; & ritus omnes, quibus Isidem ipsi colebant, eo intendisse narrat, ut τῷ πρώτῳ, καὶ κυρίῳ, καὶ νοητῷ γινώσκον, primi scilicet, domini, & quem sola mente intueri licet, cognitionem sibi compararent.

Hic autem de Aegyptiorum Theologia statuere aliquid veri similis, valde operosum esse censeo. Neque enim nova est isthaec dissensio de veterum Aegyptiorum religione, sed quae jam tum a Plutarchi aevo exarsit, cujus spe-

(a) *Praep. Evang. Lib. III. Cap. IV.*

(b) *System. Intell. Cap. IV. §. XVII.*

(c) *In lib. de Iside & Osiride.*

ciem quamdam nobis exhibet ipsius liber de Iside & Osiride. Quae docti quique Viri de Aegyptiis attulere, hic prosequi non patiuntur Synopsi Historicae, quam conscribimus, constituti limites. Consulantur, si lubet, Bruckerus (a), & praesertim Moshemius, qui rem propius attigisse videtur (b).

Arcanae Aegyptiorum Theologiae doctrinam de hominum animis, & mundi origine subnectemus. Atque animos quidem perennes & immortales habitos fuisse, docentibus Herodoto (c), aliisque, explorata res est. At quid de ipsorum conditione, ubi corpore soluti sint, senserint Aegyptii, definire facile non est.

Herodotus (d) enim, Hecathaeus, & Aristagoras apud Laërtium (e) in ea ipsos fuisse sententia narrant, ut animos in brutorum animalium corpora transire, & per tria annorum millia vagari per singula animantium genera, ac tandem rursus hominis corpus repetere existimarent. At his adversantur, quae

Por-

(a) *Hist. Philos. T. I p. 284.*

(b) *Not. 158. ad Cap. IV. §. 18. System. Intell.*

(c) *Lib. II. cap. 123.* Aegyptii primi existerent, qui dicerent animam hominis esse immortalem.

(d) *Loc. cit.*

(e) *In Prooemio.*

Porphyrus & Plutarchus referunt. Hic (a) enim ait Aegyptios subterraneum locum, in quem putant animos a morte ferri, *Amenthem* vocare, h. e. dantem & accipientem, ab Hebr. *נָתַן natan*, dedit, ut *ἐτυμολογεί* Bochartus (b). Ille (c) vero defunctorum hominum animos primum in Solem & sidera transferri, tum Deorum contubernales fieri Aegyptios sensisse refert.

Quod vero ad Cosmogoniam attinet: Aegyptios materiam aeternam censuisse patet ex Laërtio, cujus superius verba recitavimus. At quod mundum originem habuisse existimaverint, testatur idem Laërtius; addit enim *τὸν κόσμον γενητὸν, καὶ φθαρτὸν, mundum ut ortum, ita interiturum*. Hujus autem fabricationem non casu & fortuito, sed Deo moderante factam, eos docuisse inde colligit Cudworthus, quod Simplicius, quae Moses de rerum natura a Deo constituta refert, *μύθους Αἰγυπτίους commenta esse Aegyptia* affirmaverit.

Vulgaris Aegyptiorum Theologia, qualem nimirum publica populi religio praeferebat, foedissima superstitione erat inquinata. Tam enim insana Deorum multitudine abundabat Aegyptus, ut non solum bestiis, iisque horri-

(a) *De Isid. & Osir.*

(b) *Defens. adversus object. Salmasii Resp. 3.*

(c) *De Abstinent. Lib. IV. §. 10.*

dioribus, verum & rebus inanimis cultum impenderit. Hinc Juvenalis (a) :

Quis nescit, Volusi Bithinice, qualia demens

Aegyptus portenta colat? Crocodilon adorat

*Pars haec: illa pavet saturam serpenti-
bus Ibim:*

Effigies sacri nitet aurea Cercopitheci...

Illic coeruleos, hic piscem fluminis, illic

*Oppida tota canem venerantur, nemo
Dianam.*

*Porrum & caepe nefas violare, ac fran-
gere morsu.*

*O sanctas gentes, quibus haec nascun-
tur in hortis*

Numina!

Mirum est quantum & Veteres & Recentiores diligentiae adhibuerint, ut tam portentosae religionis causas eruerent. Praecipuas aliorum sententias fuisse & *χρημας* persequitur, suamque profert saepe laudatus Mosheimius (b).

Porro ipse primo advertit ejusmodi fuisse animalium cultum in Aegypto, ut quaedam universae nationi, quaedam vero certis oppidorum incolis sacra fuerint. Praeterea illa ejus fuisse naturae, ut multum Aegyptiis utilitatis affer-

(a) *Sat. XV. v. 1.*

(b) *Loc. superius cit.*

SYNOPSIS HISTORICA. 39

afferrent; haec autem neque utilia, neque noxia, aut nonnunquam exitiosa. Ac tandem quae ab omnibus colebantur animalia, nulli hominum poena capitis violare licuisse.

Cum ea igitur fuerit Aegypti consuetudo, inde ortum esse bestiarum cultum autumat; quod cum Reges civium emolumento prospicere vellent, non modo legibus cavere, ne vim bestiis utilibus inferrent, verum & religione leges communire fategerint: Sacerdotum opera adhibita, qui Diis certas sacras esse bestias in vulgus diffeminarent. Ex qua quidem populi opinione factum esse ait, ut singulae deinde provinciae suis peculiaribus Diis certa quaedam animalia dedicaverint, quibus illos oblectari arbitrarentur.

Bestiarum vero noxiarum cultum in Aegyptum invecum existimat, postquam Persarum, qui Aegyptum occuparunt, de Deo bono & malo opinionem adoptavere. Metus enim maligni Numinis eos impulit, ut immanes & feras belluas, quarum amore illud duci sibi persuadebant, venerarentur. Atque haec sunt Cl. Moshemii conjecturae.

§. VII.

De Indis & Sinis.

I. **I**NDOS ultimo loco inter Orientis populos recensemus, licet post Persas, quibus sunt finitimi, invisendi fuissent; ipsorum enim

philosophica dogmata e variis, quas nonnulli in hisce regionibus peregrinati retulerunt narrationes, vix aut ne vix quidem licet expiscari. Alii enim alia nobis venditant, quibus nostra fere memoria Indos adire licuit. Quidam eos perhibent aeternam mundorum sibi succedentium seriem admittere. Sunt qui tradunt illos statuere Deum, cum mundum condere vellet, materiam ex ipsa sua essentia, instar araneae fila e sinu suo educantis, extraxisse.

Quae autem refert Abrahamus Rogerius, ut alios omittamus, omnino ab his discrepant. Ita enim ait *Brachmanes*, seu *Bramines* (quo nomine Indorum Philosophi nuncupantur) de Deo, rerumque origine sentire. Unum summumque Numen esse, quod appellant *Vishnou*. Hoc alium produxisse Deum nomine *Bramam*, genitum nimirum ex flore, qui immensa in abyso ante res conditas nataverat. Bramam deinde, hanc illi supremo Numine potestatem impetiente, rerum naturam procreasse.

Atque haec de Brachmanum opinionibus tradunt Recentiores. Longe diversa nobis transmiserunt Veteres, qui, postquam Alexander M. everso Persarum imperio victricia arma Indiae intulit, de hisce populis aliqua audire potuerunt. Nonnulla de veterum Brachmanum placitis apud Strabonem (a), Plutar-

chum

(a) *Geogr. Lib. XV.*

SYNOPSIS HISTORICA. 41

chum (a), & Pseudo-Origenem (b) consignata habemus. Exstant praeterea duo libri, ubi de-
dita opera res Indiae pertractantur, quorum
alter titulum praefert *De Gentibus Indiae &
Brachmanibus*, qui Palladio Lausiaca Hist-
oriae Scriptori a Caveo adscribitur, sed renuen-
te Casimiro Oudino; alter inscriptus *De Mo-
ribus Brachmanum*, quem D. Ambrosio olim
tributum, ipsi abjudicandum esse censuerunt
Maurini Patres.

Porro Strabo, sive potius Megasthenes apud
ipsum ita Brachmanum scita de Mundi Dei-
que natura exponit. Mundum, ait illis & or-
tum & corruptionis obnoxium, & conglobata
figura praeditum videri: Deum autem condi-
torem & administratorem ejus totam molem
pervadere. Quibus similia fere sunt, quae apud
Pseudo-Origenem leguntur. Inquit enim Deum
corporeum esse & vestitum corpore suo eodem
modo, quo quis gestit indumentum ex pellibus
ovinis. Atque addit Deum esse lumen, non qua-
lis Sol aut ignis, sed esse Deum λόγον, non
articulatum sermonem, sed illum cognitionis,
cujus ope occulta mysteria cernantur a sa-
pientibus.

Unde colligere est eam fuisse, hisce referen-
tibus auctoribus, veterum Brachmanum senten-
tiam,

(a) *In Vita Alexandri.*

(b) *Philosophum. cap. 24.*

riam, ut Deum opinarentur lumen quoddam esse *intellectuale* instar animae per omnes mundi partes sic fufum, quasi mundo veluti corpore induatur.

Jam vero de hominum animis, si Palladio fidem praestare velimus, haec erat Brachmanum sententia. Originem humanae Mentis esse caelestem, e Deo genitam esse, atque e corpore discedentem ad eum redire. Quod quidem fluit ex illa Brachmanum de mundi anima opinione.

II. Ultra Indiam nobis occurrit amplissimum Sinarum imperium, quorum in Philosophicis studiis eruditio tam eloquentes oratores nacta est, ut horum judicio veluti absolutissimum Philosophiae specimen proponi possit; & Confucii nomen aeternae famae commissum esse videatur. At qui nec praedictis, nec privatis studiis abrepti Sinarum res investigarunt; vix aliquod verae Philosophiae vestigium apud ipsosprehenderunt.

Qui *universalem Historiam* inter Anglos condiderunt, hanc Sinenfis Theologiae summam tradunt. Esse nimirum supremum Deum, caeli terraeque dominum, rerum omnium providum administratorem: hunc ex Chao omnia procreasse, quae concreta sunt & materia constant: Chaos autem duplicis esse generis: alterum occultum seu minus perfectum, quod *Yn* appellant: alterum patefactum sive perfectum, di-

dictum *Yang*, seu *Yam*: haec duo principia in duo rursus alia abire, atque ex his porro quatuor existere, haec vero in octo alia dividi, atque ita porro in alia multa.

Verum qui se Jesuitas appellabant, & Confucium ediderunt, hodiernos Sinarum Philosophos tradunt (a) primum rerum omnium principium appellare *Tai Kie*, quo nomine *meram materiam primam* indicari ajunt: atque inde concludunt, *clare satis intelligi posse aeternitatem eos quandam rerum orientium occidentiumque antecedentem agnoscere numeroso illo annorum cursu*, quem huic mundo tribuunt, *infinitis vicibus repetito*. Hinc iisdem docentibus profanis potius Dei negatoribus, quam sapientiae consultis Sinas accensere oportet.

At negant viri praestantissimi, inter quos Bayerus (b), Sinarum majoribus idem, quod his, visum esse, eamque de rerum origine sententiam ab exteris Philosophis ac potissimum Indis inveciam volunt. *Prisci illi mortales*, ait laudatus Auctor, *nihil de mundorum rerumque aeterna vicissitudine audiverant: ferebant enim hoc Tay Ku* (c), *quod caeli terraeque ortus*
an-

(a) *Declarat. Prooemial. ad Confuc. P. II. §. I.*

(b) *Comment. Origin. Sinicar. § III. pag. 272. & seq. Musaei Sinici T. II.*

(c) *Observat laud. Auctor ex libello Siao ul.*

antecefferat, tranquillum atque quietum rerum omnium chaos continuiffe, donec impulsu quodam motum formam indueret. Et Sinarum vetustissimos eam tenuisse sententiam demonstrare nititur, ut ex aqua, tanquam materia, rerum formam productam esse arbitrarentur.

Quinque apud Sinas veluti Canonici libri celebrantur, quos vetustissimae antiquitatis esse iactant, *Kingths* appellati. Illorum primus, *Y Kingth* dictus, quatuor & sexaginta figurarum, quae *Fohio* tribuuntur, tabulam complectitur: tum adiectae sunt harum figurarum interpretationes, auctoribus *Vouvang*, & *Tcheou Kong*, qui tertiae Dynastiae primi Imperatores fuerunt: ac tandem in haec duo capita Confucii commentarii accedunt. Alter *Yu Hingth* res gestas, quae posterorum memoriae dignae viae sunt, comprehendit, jam tum cum *Yao* & *Chune* Sinicae gentis legistatores regnarunt. Carminum collectio, quae in tertia Sinarum Impp. Dynastia scripta fuere, prostat in tertio volumine *Chi King*. Quartus vero *Tfunchiou* Confucii aetate exaratus, historiam exorditur ab anno nono & quadragesimo Imperatoris *Pinvang*.

ul lun, h. e. parvorum liberorum institutio, antiquissimos gentis hujus sapientes vastam illam aeternitatem ante rerum principia existentem, dixisse *Tay Ku*, summam vetustatem, sive *Puen Ku*, primam antiquitatem.

vang. Tandem quintus *Lixi* legum & vitae civilis rituum compendium complectitur. Hujusmodi *Kingths*, ut & Persarum supra memorati libri, tum & Indorum *Vedam* summa sapientiae laude a nuperis Philosophis, quibus profana omnia placent, sacra autem sordent, adeo celebrantur, ut vel Mosis Pentateucho eorum judicio sint anteferendi: sed nuper editi, vix digni visi sunt, qui legantur ab homine, qui tempus perdere in deliciis habet; sunt enim absurditatum & ineptiarum pleni.

. Paucis heic praeterea eos recensere juvat, quos veluti fulgida patriae lumina Sinica gens veneratur. Et primus quidem *Fohius* sese nobis offert, quem diluvium antevernisse, & primum leges ipsis tradidisse gloriantur Sinae. At ex tabula chronologica, quam a quodam *Nien* magni apud Sinas nominis viro exaratam attulit Franciscus Fouquetus, certam Sinarum originem quadringentis circiter annis Christum natum praecessisse observavit Kortholtus (a). Hunc litteras invenisse, & secretiorem Philosophiam aenigmatibus involutam proposuisse perhibent.

Alter, cujus apud Sinas longe major est fama, nobis occurrit *Confucius*. Hujus & ingenii praestantiam, & in Philosophicis scientiam, & in Deum pietatem *κρημῶς* persequi

(a) *Praefat. ad vol. II. Epist. Leibnitii,*

sequi non vacat. Haec de illo apud Sinas perhibentur. Natalem ipsius diem, quem ad quingentos & amplius annos ante Christum revocant, naturae portentis celebratum fuisse narrant Sinae. Illum vero addunt, postquam per summam morum innocentiam pueritiam transgisset, totum se in praeceptorum sapientum libris evolvendis posuisse: uxore deinde ducta publica munera sancte administrasse; tum se magistratu abdicasse, & variis peragratis urbibus, moralis tandem Philosophiae Academia instituta, ter mille discipulos ipsum audiisse. Tres & septuaginta annos natus diem obiit. Tantis illum honoris significationibus Sinae prosequuntur, ut & statuam ipsi statuerint, & singulis noviluniis, ac pleniluniis a magistratibus, & universo litteratorum ordine in Gymnasiis Confucianis sacrificium ipsi hodieum immoletur.

Post Confucium florere *Li Lao Kiun*, & *Memcius*. Ab illo originem habet Secta, quam *Tao* Sinae appellant, Confucianae disciplinae vehementer adversa. Hunc vero morum quidem integritate inferiorem, at ingenii acumine & eloquentia Confucio superiorem fuisse praedicant Sinae.

Celebriores Sinarum Philosophos recensuimus. Qui plura nosse amat, adeat Bruckerum (a).

§. VIII.

(a) *Hist. Philos. T. IV. parte II. p. 846. & seq.*

§. VIII.

De Celtis, Scythis, atque Etruscis.

Temporis angustiae incoepto itineri praescriptae in Orientis oris amplius nos immorari non sinunt. Per florentissimas Europae regiones iter aggrediamur. Hic autem Celtarum, Scytharum, atque Etruscorum populis cursum perlustratis; Graecos invisere in animo sedet.

I. Porro Celtarum nomine Britannos, Gallos, Germanos, Hispanos denique more veterum intelligimus. Qui vero primum inter has gentes sese nobis exhibent, sunt *Druides*, quo nomine eruditos Celtarum appellatos fuisse novimus (a). Quae sit autem hujus nominis senten-

(a) *Verum Strabo lib. IV. p. 136. tria inter Gallos Philosophorum genera distinguit. Ait enim: Apud universos fere tria sunt hominum genera, quae in singulari habentur honore: Bardi, Vates, & Druidae. Horum Bardi hymnos canunt, Poetaeque sunt. Vates sacrificant, & naturam rerum contemplantur. Druides praeter hanc philosophiam, etiam de moribus disputant. De horum justitia summa omnium est opinio. Itaque & publica iis & privata judicia committuntur: & aliquando*
caus-

tentia plane non liquet. Vir Cl. Vossius (a) ab Hebr. דָּרַשׁ *daras*, quod est *consultere*, *exquirere* derivat; unde דָּרוֹשׁ *darus*, qui *consultitur*; quae vox congruit nomini *Druis*. Sed quoniam ex Veterum testimoniis constat Druides in quercetis suos celebrasse conventus, atque eximio cultu quercus profecutos esse; hinc a voce *De-ru*, quae apud Celtas *quercum* denotat, Druidum vocabulum proficisci quamplures existimant.

Druidum munia, auctoritatem, & disciplinam nobis transmisit Julius Caesar, quem audire praestat, ut Celtarum philosophiam perspectam habeamus. Is quidem ait (b) *Druides rebus divinis interesse, sacrificia publica & privata procurare, religiones interpretari*. Deinde subdit tanto apud populum eos esse honore, ut de omnibus controversiis, publicis privatisque, constituent: Quod si quis aut privatus aut publicus eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicunt. Ad haec poenam gravissimam statutam esse in eos, quibus ita est interdictum. Nam si numero impiorum ac sceleratorum habentur; iis omnes decedunt, aditum eorum sermo-

mo-

caussis bellorum disceptandis, jam acie congressuros composuerunt. Maxime iudicia de caedis iis commissa sunt.

(a) *Animadv. ad Caesaris Comment. Lib. VI. cap. XIII.*

(b) *De B. G. Lib. VI. cap. XIII.*

monumque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant; neque iis petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur.

Docendi methodum, qua usi sunt Druides, idem Caesar exponit. Ad eos ait magnum adolescentium numerum disciplinae causa concurrere, qui a propinquis parentibusque mittuntur. Praeterea illos, qui in disciplinam conveniunt, magnum numerum versuum ediscere: neque fas esse ea, quae discunt, litteris mandare: ne forte in vulgus disciplina efferretur, ut ipse Caesar conjicit. Nomine autem versuum, de quibus hic Caesar, nonnulli intelligi ajunt involutos verborum sensus: quod quidem Druidibus peculiare fuisse observat Laërtius (a); eos enim αὐνιγματῶδῳ ἀποφθεγγόμεναι φιλοσοφῆσαι, obscure & per sententias philosophatos fuisse narrat.

Quae vero Druides docerent, tradit idem Caesar. In primis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios. Atque hoc μετεψυχώσεως dogma in causa est, quamobrem Celtae in proeliis metu mortis neglecto animae prodigi esse viderentur; de qua quidem fortitudine non pauci Veteres meminerunt.

Addit Caesar: Multa praeterea de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum

D

ma-

(a) In Prooemio.

magnitudine, de rerum natura, de Deorum immortalium vi ac potestate disputant, & juventuti tradunt. At quaenam fuerit de Deorumque universitatis natura Druidum sententia Caesari latuit. Nationem porro Gallorum admodum deditam religionibus esse ipse tradit: atque ob eam causam, subdit idem Scriptor, qui sunt affecti gravioribus morbis, quique in proeliis periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant, aut se immolatuos vovent, ministrisque ad ea sacrificia Druidibus utuntur; quod pro vita hominis nisi vita hominis reddatur, non posse aliter Deorum immortalium numen placari arbitrantur. Eos praeterea, quae sane popularis Celtarum religio, Mercurium maxime, Apollinem, Martem, Jovem, & Minervam coluisse, refert. Mercurius quidem ab ipsis appellabatur *Teutates*, fortasse ab Aegypto *Thoth* sive *Theuth*, Mars *Hesus*, Jupiter *Thor*, a *taran* i.e. tonitru, unde Lucano *Turanis*, Apollo tandem *Belenus* vel *Belinas*, atque etiam *Abellio*. Hinc Lucanus (a):

*Et quibus immitis placatur sanguine
diro*

*Teutates, horrensque feris altaribus
Hesus,*

*Et Turanis Scythiae non mitior ara
Dianae:*

II. An-

(a) Lib. I. Pharsal. v. 444.

SYNOPSIS HISTORICA. 51

II. Antiquiores Scythas licet ingenio rudes, sanctissimis tamen moribus fuisse Veteres ad unum omnes testantur. Quamvis autem praeter vitae innocentiam nulla apud Scythas Philosophica eruditio obtineret: nonnulli tamen subinde inter eos florere, qui Graecorum admirationem in se converterint. Hi sane sunt *Abaris*, de quo mira praedicant mythologi: *Anacharsis*, quem carmine heroico de legibus Scytharum, de victus frugalitate, & re bellica scripsisse narrat Laërtius, qui paucis ipsius vitam exponit (a). Praeterea *Toxaris*, quicum familiariter usum fuisse Solonem, postquam Athenas sapientiae causa venisset, narrat Lucianus (b). Ac tandem *Zamolxis*, quem Pythagorici praeceptoris sui servum fuisse dicunt: at longe illum Pythagora antiquiorem Herodotus, alique esse contendunt.

Quod vero attinet ad Scytharum Theologiam, eos Dei cognitionis expertes non fuisse vel ex eo arguitur, quod *Abarim Oracula Scythica*, & *Theogoniam* scripsisse Veteres tradunt. Mentis etiam humanae immortalitatem credidisse exploratum est. Herodotus quidem perhibet Scythas, cum morti proximi sunt, sperare se ad *Zamolxim* esse perventuros.

III. Etruscos divinandi futura artem profef-

D 2

(a) *De Vit. Philosoph. Lib. I.*

(b) *In Scythia seu hospite.*

fectos esse Veterum testimonia docent; quam ad Romanos se transmisisse gloriabantur. Quid vero de Deo, mundique origine senserint, non liquet. Cudwortho (a) quidem supremum totius naturae moderatorem, quem nomine *Jovis* colebant, Etrusci admisisse videntur. Cujus quidem rei testem appellat Senecam, qui (b) postquam Etruscorum opinionem de fulminibus exposuerat, addit: *Ne hoc quidem crediderunt* (Etrusci) *Jovem, qualem in Capitolio, & in ceteris adibus colimus, mittere manu sua fulmina, sed eundem, quem nos, Jovem intelligunt, custodem rectoremque universi, animum, ac spiritum, mundani hujus operis dominum & artificem.* At quis Philosopho fidem habebit, qui populorum religionem ex disciplinae suae legibus explicat? ut advertit Moshemius (c).

Suidas (d) historici cujusdam Etrusci fragmentum nobis servavit, ubi Scytharum dogma de Cosmogonia exhibetur, quam si cum Moscaica contuleris, plurimum consentire deprehendes, si tempus in rebus condendis a Deo infusum excipias. Tyrrhenicum enim fragmentum sex annorum millia ante formatum hominem praeteriisse docet. Ex qua Etruscorum do-

ctri-

(a) *Syst. Int. cap. IV. §. XXVII.*

(c) *Nat. Quaesit. Lib. II. cap. XLI.*

(c) *Not. 17. ad loc. cit.*

(d) *In Lexico V. Τόπος.*

Arina colligit Moshemius (a) aeternam illos statuiffe materiam, e cujus quidem inertia tantae tarditatis in Dei operibus cauffa repetenda effe videtur. Tyrrenicam hanc Κοσμογονίαν eruditis notis illustratam vide fis apud Cl. Mazochium (b).

§. IX.

De Graccorum Philosophia Mythologica.

Gentes, quarum haftenus Philosophiam scrutati fumus, *barbaras* Graeci appellabant. At barbaris hisce populis eruditionem suam acceptam referunt Graeci. Divinarum enim, atque humanarum rerum cognitionis semina Phoenices, Aegyptii, aliiue Graeciae intulerunt; quae paullatim utpote benigniori terrae commissa in tam uberem segetem succrevire, ut innumeris praestantissimi Philosophi inde prodierint.

Prima autem Graecae Philosophiae initia ejusmodi fuerunt, ut sacrae praesertim doctrinae arcanis fabulis involverentur, quae externo, quem praeseferebant sensum, plebis ingenio erant accommodatae. Hanc propterea Philosophiam *Mythologicam* appellamus, quam potissimum prosecuti sunt vetustissimi Poetae, quos usque

D 3

ad

(a) *Dissert. de Creat. ex nihilo* §. XXVII.

(b) *Spic. Bibl. T. I. de Tit. Gen. Sect. II.*

ad septuaginta recenset Fabricius (a). Celebriores vero, qui maiorem Graecae Philosophiae infantiae splendorem conciliarunt, praedicantur Orpheus, Hesiodus, atque Homerus; ut Linum Orphei praeceptorem, Musaeum Orphei discipulum, Amphionem, aliosque silentio praeterreamus.

I. Orpheus Mythologicae Philosophiae princeps unanimi consensione a Veteribus salutatus, genere Thrax fuisse fertur; qui postquam ex Aegyptiis arcanam sapientiam hausisset, teste Diodoro Siculo (b), in Graeciam venit, atque in eam *γραμμὰτα καὶ σοφίην*, ut habet epigramma vetus apud Fabricium (c), eruditionem scilicet omnem importavit. Sunt qui nusquam terrarum Orpheum existisse credant, unius Aristotelis auctoritate ducti, qui referente Cicerone (d) Orpheum fuisse negavit. At multa Veterum monumenta congesterunt Cudworthus (e) & Fabricius (f), quibus Orpheus vere existisse demonstratur.

Orphei disciplinam non alio e fonte haurire licet, quam e quibusdam *Carninum* laciniis, quae

(a) *Bibl. Gr. Lib. I.*

(b) *Lib. IV. cap. 25.*

(c) *Loc. cit.*

(d) *Lib. I. de Nat. Deorum. cap. XXXVIII.*

(e) *Syst. Intell. Cap. IV. §. XVII.*

(f) *Loc. cit.*

quae vulgo *Orphica* appellantur. Horum autem *γνῶσις* non omnibus aequè arridet: Daniel quidem Huetius (a) a veteribus Christianis conficta, & ex sacrorum Codicum segminibus confuta esse suspicatur. Grotius vero ad unos Pythagorae discipulos *Orphica* Poëmata referenda esse constituit. At contra quamplures Eruditi licet multa, quae tamquam *Orphica* a Veteribus laudantur, fraudis argui posse concedant; nonnulla tamen eodem loco, atque illa habenda esse negant. Sunt enim aliqua, quae a Platone, Diodoro, aliisque ut *Orphica* laudantur, & quorum stilus se satis antiquum probat; ea quidem si *Orpheum* auctorem non habent, *Orphica* tamen dogmata complectuntur, quae ab ipso excepta alii versibus expressa litteris designant.

Si igitur quae in hisce laceris carminum reliquiis continentur, in unum colligas, eam *Orphei* sententiam fuisse deprehendes, quod aeternum fuerit Chaos, Deus scilicet & materia simul copulata: seu omnia, quae nunc sunt, in ipso Deo fuere recondita. Certo vero tempore Deus ex se sinuque suo materiam illam produxit: atque ita effecit, ut universa, quae mundus complectitur, existerent. Porro ex eodem Deo una cum materia spiritus quidam fluxit, qui per totam materiam fusus eam agitet, at-

D 4

que

(a) *Dém. Evang. Proposit. IV: num. XIX.*

que hominum mentibus originem praebeat. Ita quidem Orphicum systema exponit Mosh. (a). Quibus affinia sunt, quae de Orphico *Ovo* narrant Pythagorici, quod Mundi *ovov* *αἰσθητῶν*, sive *sub intellectum*, sive *sub sensum cadentis* commune receptaculum erat.

Plura de Orpheo proferre instituti ratio vetat. Innuere satis erit, Orpheum lunam ceterosque Planetas perinde atque hanc Terram incoli credidisse; quin unumquodque sidus mundum esse sinu suo terram aërem & caelum comprehendentem. Hanc sane sententiam in Orphicis lectam tradit Plutarchus (b), & ex eo Eusebius (c). Illustre fragmentum praeterimus, quod a quodam Timotheo chronographo Cedrenus attulit; id quidem talem Orphicam *Κοσμογονίαν* exhibet, quae Mosaiscae non longo intervallo proxima sit. Profert hoc fragmen- tum, & more suo illustrat Cl. Mazochius (d).

II. Certarunt olim Grammatici, teste Gelio (e), Hesiodus ne an Homerus aetate praecefferit. At dubium non esse videtur, quin per eandem aetatem ambo floruerint; cum carminibus eos certasse ex antiquis usque temporibus

(a) *Not. 58. ad Cap. IV. §. XVII. Syst. Intell.*

(b) *De Racit. Philosoph. Cap. XIII.*

(c) *Praeparat. Evang. lib. XV. Cap. XXX.*

(d) *Loc. superius cit. sect. I.*

(e) *Noct. Attic. Lib. III. cap. XI.*

bus ducta traditione conficit : licet certamen illud Eruditis confictum esse videatur . Paulo ante I. Olympiadem Hesiodum vixisse nonnulli ajunt : alii ad IV. Olymp. illius aetatem revocant . Cumam Aeolicam hujusce poetae patriam fuisse auctores sunt Herodotus, Strabo, aliique . Ascraei cognomen apud Graecos adeptus, quod Ascrae Boeotiae vico educus fuit . Plura scripsit : celebratissima vero est ipsius *Theogonia*, qua Deorum origines prosequitur .

Hanc autem Theogonia Eruditorum judicio nihil aliud Hesiodus animo intendisse videtur, nisi ut naturae causas & principia aperiret, quae poetico more personae veluti habitum induit; unde factum esse iidem viri docti ajunt, ut Deorum turba apud imperitos mirifice augeretur . Et sane summa hujus poematis illuc revocatur : nimirum poeta Chaos, Tartarum, Amorem, seu rerum omnium initia statuit : deinde persequitur, quemadmodum terra & nox e Chao, aether & dies ex nocte, caelum, montes, lacus ceteraeque hujus universitatis partes exstiterint .

Summa est inter Eruditos disceptatio, num Hesiodus rerum universitati ex Chao fingendae Deum praefecerit, nec ne . Negant Petrus Bayle, aliique . At Cudworthus (a) rerum omnium fabricationem Deo Hesiodum tribuisse tueretur, Quod

(a) *Syst. Intell. Cap. IV. §. XIV. & XIX.*

Quod quidem ostendit, tum quod per *Amorem*, a quo Mundi originem repetit Hesiodus, natura intelligatur efficiendi virtute praedita: tum vero potissimum quod Jupiter ab Hesiodo πάντων Βασιλεὺς καὶ κοίρανος ἀθανάτων, *rex omnium, ac dominus immortalium* praedicetur. Quinam vero Hesiodum aliosque veterum *Theogoniarum* scriptores ab impietatis nota liberarint, videri possunt apud Moshemium (a).

III. Homerum ultimo veluti nobiliori loco recensemus, cujus hic si laudes prosequi aggrederer, in silvam ligna ferrem. Cui enim non dictus Homerus? Non idem porro iudicium de HomERICA praesertim Theologia ferunt Eruditi. Sunt qui nimium severi Homerum impietatis in Deum arguunt. Sunt rursus qui pro illius pietate velis equisque, ut ajunt, decertant. Quos inter nemo vehementior Cudwortho, qui (b) eam praestantissimi Poetae animo sedisse sententiam ostendit, ut unum supremum aeternumque Deum esse statuerit, qui rerum universitatem effecerit, eamque moderetur.

Observat idem diligentissimus veterum Philosophorum scrutator, Deorum turbam, quibus Homeri carmina scatent, genitam ac procreatam illum putasse. Quemadmodum enim Homerus

rus

(a) Not. 3. ad Cap. III. §. XVII. Syst. Intell.

(b) Syst. Intell. Cap. IV. §. XIX.

rus ex Oceano, h. e. ex Chao aquatico, sive fluitante materia rerum omnium initium arcescit, ut cum (a) de Oceano ait,

. . . ὅτι περ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

Ita Deorum omnium originem ex eodem Oceano repetit, cum illum appellat Θεῶν γένεσιν (b).

At his omnibus Diis Jovem suum praefecit Homerus, quem κατ' ἐξοχὴν Θεὸν appellat; omniumque principem ac potentissimum Diis hominibusque imperare, &c. passim praedicat.

§. X.

De Graecorum Philosophia Politica.

Altera Graecae Philosophiae aetas VII viris florentibus obtinuit, quos *Sapientes* Graeci nuncupavere. Hujusmodi appellationis originem satis tritam, quae commentum redollet, non indicamus. Hi autem, ut eos recensent Plato & Pausanias, fuerunt *Thales, Pittacus, Bias, Solon, Cleobulus, Myson, & Chilon*. Eorum historiam ex Veteribus multi tradiderunt, quorum narrationes collegit Diogenes Laërtius in *De Vitis Philosophorum*.

Singulorum vitam, mores, & studia prosequi non

(a) *Iliad.* B. v. 246.

(b) *Ibid.* v. 201. 302.

non vacat. Legantur Bruckerus (a), Deslandius (b), alique.

§. XI.

De Graecae Philosophiae Sectis :

Et primo de Ionica .

Tertiam Graecae Philosophiae aetatem agredimur, per quam ad maturitatem quandam suam pervenisse visa est. Et quoniam qui per id temporis apud Graecos fuere Philosophi, certas singuli disciplinae formas prosecuti sunt; propterea varias, quas illi composuerunt sectas, ex ordine recensebimus.

Primus, qui inter Graecos Philosophicae disciplinae sectam condiderit, *Thales* ille Milesius communi Veterum consensu fuisse fertur, quem inter septem Graeciae sapientes primas habuisse diximus. Hic ex Thelidarum familia inter Phoenices clarissima Mileti in Jonia anno I. Olymp. XXXVI. natus est: defunctus vero Olymp. LVIII. anno ante Christum 546. vel 547. Propterea ab ipso profecta disciplina *Ionicae* nomen invenit.

Thaletem exceperunt *Anaximander*, quem illius *popularem & sodalem* vocat Cicero (c),

na-

(a) *Hist. Phil. T. I. p. 442.*

(b) *Hist. Crit. de la Philos. Liv. II. chap. IX.*

(c) *Lib. IV. Acad. cap. XXXVII.*

SYNOPSIS HISTORICA. 61

natus Olymp. XLII. 3. *Anaximenes* Thaletis auditor, itidem Milefius, quem alii Olymp. LV. alii LVI. alii denique LXIII. natum esse statuunt. *Anaxagoras* Clazomenius, natus Olymp. LXXI. quem *agros & patrimonium suum reliquisse, ut discendi quaerendique divinae delectationi toto se animo dederet*, narrat Tullius (a). Tandem *Archelaus*, quem alii Milefium, alii Atheniensem esse ajunt.

Istorum porro de rerum origine non una erat sententia. Thales enim ex liquida & fluidante materia omnes omnino res comparatas esse dixit. Quod legere est apud Tullium (b).

Anaximander vero finxit materiam quamdam primam, eamque infinitam, non ignem, non aquam, non terram, non aërem, sed ad haec & reliqua omnia aptam; aut ex omnibus temperatam & mixtam: atque ex ea facta esse docuit & nata omnia. Innumerabiles praeterea inde mundos oriri, eosque modo dissolvi, modo iterum gigni existimavit: ut refert Augustinus (c).

Post *Anaximenes* primam materiam aërem esse dixit, cujus concretiones, atque extenuationes omnia parerent.

Anaxagoras tandem ad minuta corpuscula in-

(a) *Lib. V. Tuscul. cap. XXXIX.*

(b) *De Nat. Deor. Lib. I. cap. X.*

(c) *Lib. VIII. de Civ. Dei Cap. II.*

inter se similia sive atomos confugit, ut statueret

Principium rerum, quam dicit homocomeriam (a):

Ex quarum atomorum concretionem & secretionem omnia constarent.

Jam vero quod ad Universi hujus efficientem causam spectat, eadem inter ipsos est dissensio. Thaletem enim Mentem aquae adjunxisse, quae ex ea omnia fingeret, testis est Tullius (c). Et Laërtius ac Plutarchus Deum ab illo dictum esse *πρεσβυτάτων τῶν ὄντων antiquissimum sive praestantissimum omnium rerum*, Mundum autem *τὸ ποῖνα τῆ Θεῆ Dei opus* memoriae tradiderunt. Quae quidem aliaque Veterum testimonia plures adduxerunt; ut de illius pietate benigne sentirent: licet ipsam eriminentur Aristoteles, & Petrus Bayle (c).

At hæc impietatis nota non caret Anaximander, qui, ut Plutar. ait, in eo peccavit, quod *τὸ ποῖν αἰῶνος, causam effectricem de-*
leve-

(a) *Lucret. Lib. . .*

(b) *Loc. cit.*

(c) *Dict. Hist. Crit. v. Anaxagoras, & v. Thales. Augustinus quoque loc. superius cit. impietatis Thaletem accusat. Nihil huic operi, quod mundo considerato tam mirabile aspicimus ex divina mente praeposuit.*

leverit. In quo ipsi ad sensum esse Anaximenem restatur idem Plutarchus (a).

Quam ob rem licet Anaximander τὸ θεῖον divinitatem admiserit, h. e. Dei vocabulum retinuerit, rem tamen ipsam inficiatus est. Numen enim illud, quod neque natum esset, neque corrumpi posset, quemadmodum ab illo praedicari ait Aristoteles (b), infinita erat materia nec vitae nec rationis particeps, e cujus partibus fortuito secretis & dissolutis primum elementa, deinde Solis, Lunae, stellarumque corpora, simul & Mentis hominum, necnon innumerabiles mundi longis intervallis exorti atque everfi existerunt.

Verum Anaxagoras haud passus hanc impietatem inter Jonicae Scholae Philosophos amplius grassari, *primus omnium*, Tullii verba sunt (c) rerum descriptionem & modum mentis

(a) *De placitis Philosoph.* Et sane Diogenes Apolloniates, teste Tullio loc. cit. aërem ipsum esse Deum agebat. Quid? Aer, quo Diogenes Apolloniates utitur Deo, quem sensum habere potest, aut quam formam Dei? *Consentit Augustinus*, qui loc. cit. aërem veluti rerum materiam ab illa statutum esse ait: sed eum esse compotem divinae rationis, sine qua nihil ex eo fieri posset.

(b) *Physic. Lib. III.*

(c) *Lib. I. De Nat. Deor. cap. II.*

tis infinitae vi ac ratione designari ac confici voluit. Etenim praeter infinitam homoeomeriam, siue minutarum particularum inter se similium congeriem, infinitam Mentem admisit, quam κινήσεως ἀρχὴν *motus initium*, & τῆ εὐκλῶς αἰτίας, *pulchri rectique causam* esse contendebat.

Archelaum omisimus; neque enim secum consentiunt, qui ipsius scita memoriae prodiderunt. Anaxagorae, quem praeceptorem habuit, disciplinae adhaesisse tradit Simplicius (a). At Plutarchus bina rerum principia admisisse narrat aërem & infinitum, h. e. infinitam Mentem, ut interpretatur Simplicius.

§. XII.

De Socrate, & ductis ab eo Sectis.

Jonica Secta in Socrate desit, qui Athenis natus Olymp. LXXVII. 4. h. e. anno ante Christum fere 474. Anaxagoram, & Archelaum audivit. Multiplici ratione disputandi, rerumque varietate, & ingenii magnitudine laudatur a Cicerone (b). Ex hoc communi sapientium
jugo

(a) *Comm. in Lib. I. Physf. Aristot.*

(b) *Lib. V. Tuscul. cap. IV. Addit Cicero Socratem primum fuisse, qui Philosophiam devocavit e caelo, & in urbibus collocavit, & in do-*

jugo, veluti ex alto vertice aquarum divortia, plures Philosophorum familiae derivatae sunt. Eas omnes recensere & tempus, & faedium absterrent. De ipso pauca, tum de Sæctis Platonica, Peripatetica, ac tandem Stoica nonnulla dicemus. De aliis meminisse tantum satis erit. Hæc autem sunt *Cyrenaica* a Cyrenis, ubi natus ejus auctor *Aristippus*, ita nuncupata. Diem obiit Olymp. CV. Filiam habuit *Areten*, feminam eruditissimam. Cyrenaicam disciplinam secuti sunt *Hegeſias*, quem sic copiose de vitæ malis disputasse refert Tullius (a), ut is a rege *Ptolemæo* prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quod multi, his auditis, mortem sibi consciscerent. Propterea *πενθόνατος*, mortis suavis, denominatus fuit. *Anniceris*, unde Secta *Anniceria*. *Theodorus* dictus *Atheus*, quia Græcorum Theologiam despiciatui habuit, & ea de causa ipsum mortis damnatum hausto veneno periisse auctor est *Amphyerates* apud *Laërtium*. *Evemerus*, qui libros *ἱερῆς ἀποχρηστικῆς* sacrae historiae scripsit priscis Ecclesiae Patribus notos, nunc autem deperditos; quorum

E argu-

domos etiam introduxit, & coëgit de vita & moribus rebusque bonis & malis quaerere. Eundem etiam impense laudat *Augustinus* De Civ. Dei. Lib. VIII. cap. III.

(a) Lib. I. *Tuscul.* cap. XXXIV.

argumentum exponit Tullius (a). Bion denique Boristhenites, Theodori auditor.

Megarica ab *Euclide* Megarensi inventa, qui acri ingenio praeditus tanta contentionis vehementia disceptabat, ut ipsius schola non σχολή, sed χολή bilis diceretur: & Secta ab ipso instituta ἐριστικός, h. e. *contentiosae* nomen sibi quaesierit. Euclidi successerunt *Eubulides* Milesius, sophismatum inventionem celeberrimus: *Alexinus* Eliensis, rixarum studiosissimus, propterea Ελεγχτικός, *contradictorius* denominatus; *Euphantus* Olynthius, Antigoni Regis praeceptor: *Apollonius Cronus* Cyrenaeus: *Diodorus* & ipse *Cronus* dictus, quippe illius discipulus ex Jaso Cariae urbe, quem *valentem dialecticum* appellat Tullius (b): & *Stilpo* Megarensis, *acutus sane homo* & *probatus temporibus illis* Tullii iudicio: (c).

Eliaca *Phaedonem* Eliensem auctorem habuit, qui Socratem ipsum audivit, ejusque vestigiis institit. Huic ex *Laertio Plistanus* successit; quem excepit *Menedemus*; cumque *Eretriae*, quae ipsi patria erat, docere coepisset, ipsius auditores *Eretriaci* appellati fuere. Successorem habuit *Asclepiadem* Philiassium.

Cynica ab *Antisthene* Atheniensi profecta,

cui

(a) Lib. I. de Nat. Deor. cap. XLII.

(b) De Fato cap. VI.

(c) Ibid. cap. V.

SYNOPSIS HISTORICA. 67

cui Cynosarge gymnasium, ubi is docebat, vel canina mordendi licentia, qua ipse, ejusque affectae utebantur, hujusmodi nomen comparavit. Hanc sectam severioris potius vitae rationi, quam Scholae destinatam esse observat Bræ (a). Cynicorum mores paucis completitur Laërtius (b). *Sobriis cibariis utuntur, & solis palliis. Divitias, gloriam, nobilitatemque contemnunt. Perique etiam herbis, & aqua tantum frigida utuntur, operimentisque forte oblatis, & doliis.*

Cynicae familiae addicti fuerunt Dîngenes Sinopenfis, quem ab Alexandro M. monitum, ut aliquid peteret, hoc unum rogasse, ut a sole abesset, narrant Plutarchus, alique. Monimus Syracusanus, Crates Thebanus, ejusque uxor Hipparchia, atque hujus frater Metrocles, alique.

Age nunc ad Socratem accedamus. Is quidem eam de Mundi origine habebat sententiam, ut summum maximumque Deum illum condidisse, atque administrare persuasum haberet. Satis id testatur ipse cum Aristodemo colloquium, cui id persuadere studet apud Xenophontem (c). Ceterorum vero Deorum turbam, quos Græcia venerabatur, licet colere

E. g. hand

(a) Tom. I. pag. 865.

(b) Lib. VI. sub finem.

(c) Lib. I. Memorab. dictor. Socrat.

haud renuebat, poetarum tamen de iis narratiunculas & fabulas ita palam contemnebat, ut hanc ob causam ab Anyto, Melito, & Licone, quod Deos novos introduceret, postulat, veneno ab Atheniensibus sublatus fuerit. Sed eum postea, verba sunt Augustini (a), illa ipsa, quae publice damnaverat, Atheniensium civitas publice luxit, in duos accusatores ejus usque adeo populi indignatione conversa, ut unus eorum oppressus vi multitudinis interiret, exilio autem voluntario atque perpetuo poenam siquilem alter evaderet. Aerem Socrati statuam artifice Lisippo, urbis loco celeberrimo erectam tradit Laërtius.

Ex mundi totius anima nostros animos decerptos esse opinatum fuisse Socratem passim tradit Plato. Nihil vero minus certum est, quam hoc. Illud tamen constat quod animae praestantiam impense collaudaverit, eamque a Diis nobis datam esse docnerit. Quin etiam soluto corpore animam haud interire ita certum habebat, ut cum pene in manu mortiferum illud teneret poculum locutus ita sit, ut non ad mortem tradi, verum in caelum videretur ascendere. Ita Tullius (b): ubi etiam adnectit, quae de duplici animorum cursu e corpore excedentium Socrates differuit.

§. XIII.

(a) Lib. VIII. de Civ. Dei cap. III.

(b) Lib. I. Tuscul. cap. XXIX.

§. XIII.

De Secta Platonica.

OMnes Socratis auditores ingenii gloria Platonem superasse unanimi consensione Vereres tradunt. Is natus est Athenis Olympi LXXXVII. 13. ante Christum 430. & postquam per adolescentiam picturae, & poeticae arti operam dedisset, Philosophiae studio inflammatus Socrati se instituendum tradidit: quo morte sublato Dialecticam Euclide praeceptore didicit. Tum discendi semper cupidus litterarium iter aggressus est, quod ab Apulejo (a) descriptum habemus. Hic enim ait Platonem primum ad Pythagorae disciplinam se contulisse, tum ad Theodorum Cyrenas, ut Geometriam disceret, esse profectum: deinde astrologiam adusque Aegyptum ivisse petitem; & ad Italiam iterum repisse, & Pythagoreos fuisse sectatum. Confecto itinere in patriam rediit, atque in Academia, quam proprio aere tantam publico gymnasio destinarat Hecademus, Philosophiam docere coepit. Ipsi Schola foribus suspensum habebat *πρὸς γαμμοῖς* illud: *Οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσὶν*, Nemini Geometriae experti ingredi fas esto.

Platonem igitur docentem audiamus. Is qui-
 E 3 dem

(a) *De Dogm. Plat.*

dem in Timaeo, ubi maxime dogmata sua de rebus naturalibus exposuit, Mundum certo tempore a Deo conditum fuisse statuit. Num vero Mundum ex iis, quae non erant, Deum fabricatum esse docuerit, an vero materiam aeternam, Deoque coaevam opinatus sit, acri disputatione agitur (a). Si tamen Plutarcho fidem adhibere velimus, hic Platonis sequi sententiam se malle ait, qui Mundum a Deo factum, sed *ῥοίαν, καὶ ὕλην ἐξ ἧς γέγονεν ὁ γενομένην, ἀλλὰ ὑποκειμένην αἰεὶ τῷ δημιουργῷ καὶ τῷ* substantiam & materiam, ex qua factus est mundus, non factam, sed semper opifici subjectam esse existimavit. Iisdem ferme verbis veterum Platoniorum, seu Academicorum, qui *primi* vocantur, opinionem exponit Tullius (b).

Hic idem Plutarchus (c) duas naturas, alteram bonorum omnium causam, alteram mali omnis fontem se professum esse, neque aliter antiquioribus Philosophis, Platoni praesertim visum fuisse asseverare videtur. Num ita sen-

serit

(a) Nec mirum; omnium enim hujus Philosophi dialogorum Hieronymi sententia Timaeus est obscurissimus. Lib. II. Comm. in Amos: obscurissimus Platonis liber, qui ne Ciceronis quidem aureo ore sit clarior.

(b) Lib. I. Acad. cap. VI.

(c) Lib. de Iside & Osir.

SYNOPSIS HISTORICA. 71

ferit Plutarchus, ambigitur. De Platone tamen constat, ipsum in *Timaeo* statuisse, Mundi animam ex *Eodem* & *Diverſo* conflataſſe eſſe, h. e. ex divinae naturae portione, & ex re quadam alia diſtincta a Deo, & cum materia ſociata: hanc ſcilicet nonnulli ſuſpiciantur eſſe naturam illam malorum cauſam.

Verum alia omnino fuit mens Platonis, uti ex ejus ſcriptis Cudworthus, Moſhemius, aliique inveſtigant. Cenſuit enim materiae conditionem, quae Dei optima quaevis cupientis voluntati reſtiterit, multa produxiſſe, quae hunc orbem circumſtant incommoda. Nam deformem & inordinatam eam fuiſſe, antequam praefenti ornatu decoraretur, ait in *Politico*.

Mala vero illa, quae moralia appellantur, itemque phyſica, quae ad hominis corpus pertinent, ad animam retulit Plato. Cum enim ipſe binas, ſive tres potius in homine ſinxiſſet animas, rationis unam participem, alteram ſive reliquas ratione vacuas, & concitationibus inordinatis obnoxias: illam, quam Deus ex ſe produxit, nihil in ſe mali & vicioſi habere; hanc vero ſive unam, ſive plures, ubi iracundia, & cupidinum cauſae latent, omnium malorum originem eſſe voluit. Haec copioſe in *Timaeo* exponuntur.

Haec autem anima, cujus ex Cicerone (a)

E 4

duas

(a) *Lib. I. Tuſcul. cap. X.*

duas partes in homine locis disclusit, atque iram in pectore, cupiditatem subter praecordia locavit, ex inordinata quadam mundi anima, quam ἀτακτον καὶ ἀκαταστάλον, inordinatam, & maleficam appellat, hausta esse sancitur a Platone.

Porro mundanam animam ex duabus partibus coalescere ipse in Timaeo tradit, ex antiqua quadam natura malefica, quae prius, quam Mundus conderetur, turbulentis motibus materiam conturbaverat, & ex parte divinae naturae, quam Deus cum ista sociavit, ut varios ejus motus corrigeret, ac temperaret. Haec saepe inculcat Plutarchus: & Plato aperte significat, cum ex *Eodem* & *Diverſo* mundanam animam compactam esse in Timaeo. adserit: neque aliter magistrum interpretatur bona pars veterum discipulorum, quos recenset Chalcidius (a).

Et quoniam de hominum animis Platonis sententiam innuimus, advertere juvat ita ipsum philosophatum esse, ut 1. ab omni extensione & concretionē disjunctos existimaverit, qui contendit Cudworthus, licet renuente Mosheimio. Hujus enim sententia ab hac crassa, quae corpora componuntur, materia humanas Mentes sejunxit Plato; at eas subtilissimae ejusdem materiae participes fecit. Ceterum Pla-

to-

tonis, aliorumque Veterum hac in re sententiam facile erit definire, si probe noscatur, quo pacto voces *corpus*, *materia*, *simplex*, *corporeus*, *incorporeus*, quibus non unus subijci sensus potest, Veteres usurpaverint. Quod quidem in Metaphysicis Institutionibus, cum humanæ Menti simplicitatem vindicabimus, persequi cogitamus.

2. Animos censebat Plato præter terrenum corpus, cui copulantur, alio ætherio indutos esse, quod in Schola Platonica *ὄχημα*, sive animæ *vehiculum* appellari consuevit. Quin & addunt quidam hujus Scholæ alumni, hoc vehiculo veluti quodam vinculo animum cum mortali corpore connecti: atque hujusmodi corpus ab animo nullo modo sejungi posse, sed ad infinitum tempus illam perpetuo comitari.

3. Animos in varia migrare corpora Platonem docuisse, eosque pro varia morum ratione meliori, aut deteriori domicilio addixisse fere omnes in compertis habent. Verum Guilielmus Irhovius, quem supra laudavimus, aliam omnino fuisse Philosophorum Principis mentem pluribus ostendit, ex iis potissimum, quæ de animorum facto cum corpore divortio varia conditione ille tradidit, ut mox innuamus (a).

4. Quod animos perennes esse Plato existimaverit vel illud argumento est, quod de ipsorum

(a) *De Palingen. vet. Lib. II. Cap. IX.*

rum conditione statuit, postquam a corporum amplexibus divulsi fuerint. Eos enim, qui pie vixerint, pureque decesserint, ex his terrenis locis tanquam e carcere solutos ad altiora transcendere, puramque supra terram incolere regionem; quique Philosophiae studio flagraverint, absque corporibus (aetheriis scilicet, quae modo memoravimus) pulchriores nancisci habitationes differit (a). Quam sedem piorum animis addictam in Caeli dorso sitam docet, locumque supercaelestem appellat: eamque, ait, *neque quisquam nostrorum laudavit adhuc Poëtarum, neque unquam pro dignitate laudabit* (b). Tum perennem ibi vitam aeternos animos, nunquam interitum subituros tradit (c). Qui vero scelera & flagitia admiserint, vario poenarum genere, aut aliquamdiu, si *empe* sanabilia peccata fuerint; aut si ob scelerum gravitatem *insanabiles* fuerint, aeternum eos excruciaci affirmat (d).

Platonem nondum dimittere possumus: de ipsius ideis nonnihil dicendum superest. Postquam in Timaeo Dei consilium de Mundo condendo Plato exposuit, fieri nullo modo posse decernit, quin Deus exemplum quoddam qua-

(a) *In Phaedone* p. 386. 400.

(b) *In Phaedro*.

(c) *In Apologia sub fin.*

(d) *De Leg. Dial. X. & in Phaedone*.

quasi ob oculos habuerit, cujus ad normam universam hanc rerum compagem compararet. Hoc autem, quod tanti operis fabricator imitatus est exemplar, νοητὸν intelligibilem mundum appellat, quod ratione sapientiaque comprehenditur, atque immutabili aeternitate continetur, ut loquitur Cicero (a).

Illā igitur rerum exempla, quas Ideas dixit, quae divinae obversabantur menti, modo τὰ μὴ γιγνόμενα, ἀλλ' αἰεὶ ὄντα, non esse genita, sed perpetuo manere, modo μὴτε γιγνόμενα, μὴτε ἀπολλόμενα, quae nec generari, nec corrumpi possunt, passim a Platone appellantur.

Hic porro cum Veteres tum Recentiores vehementer inter se dissident, utrum hujusmodi Platonicae ideae naturae sint ex divina intelligentia creatae, & extra eam existentes, an vero νοήματα notionēs tantum animi divini. Posteriorem amplectuntur Cudworthus & Morehamius, quos vide (b).

Platonicae familiae alumni in tres classes distinguuntur. Quidam enim fidi praeceptoris affectae Academiam, quam vocant veterem, constituerunt. Hi porro sunt Speusippus Atheniensis, Platonis sororis filius, qui cum per octo annos Academiae praefectus fuisset, eam Olymp. CX. 2. denatus Xenocrati Chalcedonio

(a) In Fragmento de Univ.

(b) Syst. Int. Cap. IV. §. XXXI.

regendam tradidit, quem Cicero *gravissimum*, & *severissimum Philosophorum* appellat (a). Obiit autem Olymp. CXVI. 2. vel 3. Post Xenocratem Academiae praefuit *Polemo* Atheniensis, quem audierunt *Crates*, & *Crantor*, quorum alter Athenis, alter Solis ortum habuit.

Verum alii licet a Platone non desciverint, diversam tamen philosophandi rationem iniere, quibus facem praetulit *Arcefilas* sive *Arcefilaeus* Pithanaeus ex Aeolide natus Olymp. CXVI. 1. Is quidem, ut ait Tullius (b), *omnia latere censebat in occulto: neque esse quidquam, quod cerni aut intelligi possit: quibus de causis nihil oportere, neque profiteri, neque affirmare quemquam, neque assertionem approbare*. Igitur *Mediae*, ut Veteres nominarunt, Academiae auctor fuit, quae, ut idem Tullius (c), *usque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arcefila fuit, in eadem Arcefilae ratione permansit*. Arcefilam inter & Carneadem fuere *Lacydes* Cyrenaeus, *Evander* Phocensis, & *Egesinus* Pergamenus, qui apud Clementem Alexandrinum (d) *Hegesilaus* audit.

Carneades igitur, cujus natalis dies ad Olymp.

(a) *Lib. V. Tuscul. cap. XVIII & Lib. I. Offic. cap. XXX.*

(b) *Lib. I. Acad. cap. XII.*

(c) *Loc. cit.*

(d) *Strom. Lib. I.*

lymp. CXLI. 3. revocatur a plerisque Eruditis, ab Arcesilae doctrina aliquantulum discessit; quamvis enim in rebus ipsis veritatem agnovit: at eam ab homine cognosci posse negavit. Duo igitur sunt, quae Arcesilae disciplinam a Carneadis placitis discriminat. Ille quidem nullam in rebus ipsis inesse veritatem perhibebat: is contra quamvis verum aliquid aut falsum esse fateretur, at verum a falso discerni posse negabat. Deinde cum Carneades assensum duntaxat sustinendum duceret, probabile autem aliquid esse, aut contra non negaret: nihil horum Arcesilas admittebat. Ita sane Gerardus Joannes Vossius mediae ac tertiae Academiae disciplinam definit (a). Carneadem excepit *Clitomachus* Carthaginensis, quem *hominem acutum, & valde studiosum ac diligentem* vocat Tullius (b). Hujus discipulus fuit *Philo Larissaeus*, quem anno ab U.C. 665, bello Mithridatico profugum Romae audivit Tullius. Proxime secutus est *Antiochus Alcalaonita*, quem etiam Athenis se audiisse testatur Tullius. (c).

§. XIV.

(a) *De Philosoph. Sect. Cap. XII. §. XXIII.*

(b) *Loc. cit.*

(c) *In Bruto cap. XCI.*

§. XIV.

De Sectâ Peripatetica.

EX veteri Platonis Academia prodiit Aristoteles Stagiraë Macedoniæ oppido natus Olymp. XCIX. i. ante Christum 384. qui postquam 20. annos Platonem audiisset, & Alexandrum Macedonem per quinquennium instituisset, Athenis in Lyceo deambulando docere coepit; unde *Peripateticus*, a verbo Græco περιπατῆν deambulare dictus est. Porro Aristoteles cum e vita excessisset Olymp. CXIV. 3. suæ disciplinae veluti heredes instituit *Theophrastum* Eresium, cui Scholæ cura demandata est, & qui bis mille auditores habuisse fertur: *Stratonem* Lampfacenum, vulgo *Physicum* appellatum, cujus impia de rerum origine dogmata in Metaphysicis exponenda refutabimus: *Lyconem* Troadensem, qui Olymp. CXXVII. Stratonem excepit: *Aristonem* Cezum; *Critolaum* Phaselidem, & *Diodorum* incertæ patriæ, qui ultimus est in successione Peripatetica.

Jam vero, ut Aristotelis doctrinam profsequamur, is quidem primo pertinacissime pro Mundi aeternitate pugnavit. Neque enim, ut ait Tullius (a) ortum esse unquam mundum adferebat, quod nulla fuerit novo consilio initum præclari operis inceptio, & ita cum esse

(a) Lib. IV. Acad. cap. XXXVIII.

undique aptum, ut nulla vis tantos queat motus mutationemque moliri, nulla senectus diuturnitate temporum exsistere, ut hic ornatus unquam dilapsus occidat.

Praeterea Platonicae Mundi animae amicus fuisse videtur Cudwortho, quod & ante ipsum recentiores Platonici adseruerunt, ut omnem inter illum ac Platonem discordiam conciliarent. Peripatetici ab ea abhorruisse Magistrum acriter pugnant. Est tamen in ipsius operibus, quod Platonis mundanae animae affine videtur. Passim enim memorat θερμότητι ψυχῆν *vitam* quemdam calorem per totam rerum naturam diffusum, qui neque ignis sit, neque aliud huiusmodi.

De ipsius pietate in Deum, graves sunt doctissimorum Virorum controversiae. Veritati propius accedere videntur, qui Aristotelem verbo haud Deum inficiatum esse, sed reapse e medio sustulisse, aut quamdam potius Dei umbram & simulacrum exhibuisse arbitrantur.

Primo enim ipse Deus nihil libertatis habet, cum ex necessitate quidam naturae rerum universitatem produxerit. Praeterea divinae Providentiae metam in Orbe Lunari constituit, quippe negat quae infra Lunam sunt & fiunt, ad eam pertinere. Tandem, ut cetera taceam, otiosus prorsus est Aristotelis Deus, neque quidquam agit, sed cessat, atque in hac quiete ejus beatitas praecipue posita est. Huiusmodi argu-

argumenta collegit Jo. Georgius Walchius (a).
 Nec leviora sunt certamina de Aristotelis
 opinione, quod ad animorum perennitatem spe-
 ctat. Ipse quidem animum in duas partes dis-
 pescit, quarum una sit sentiens, quaeque sine
 corpore esse non possit; altera intelligens,
 quam *νοῦς* appellat, atque extrinsecus homini
 advenire, & divinam esse ait: eamque ex natu-
 ra illa per totum orbem fusa delibatam esse
 statuit (b).

§. XV.

De Secta Stoica.

SToici naturam, inquit Lactantius (c), divi-
 dunt in duas partes, unam quae efficiat,
 alteram quae se ad faciendum tractabilem
 praestet. In illa prima esse vim faciendi, in
 hac materiam, nec alterum sine altero esse
 posse. Ita isti uno Naturae nomine res diver-
 sissimas comprehenderant, Deum & Mundum,
 artificem & opus, tanquam Natura sit Deus
 Mundo permixtus. Concinit Seneca (d): Quid
 est Natura, quam Deus & divina ratio toti
 mundo & partibus ejus inserta?

Pot-

(a) Exercit. de Atheism. Aristot.

(b) Lib. II. de generat. animal.

(c) Divinar. Institut. Lib. VII. cap. 3.

(d) Lib. IV. de Benefic. cap. II.

Porro Deum hunc πνεῦμα ἑνθερμον, igneum Spiritum esse, seu in ignea hujus orbis materia residere ipsi autumabant. Plutarchus enim & Tullius Zenonis Deum ignem artificiosum esse testantur, qui nimirum omnia creaverit, & progenuerit.

Celebre est, ut alia omittam, quod de Mundi ἐκπύρωσις, seu *conflagratione* Stoici prodiderunt. Fore enim ajebant aliquando tempus, quum omnis hic mundus ardore deflagrabit, ita ut aetherius ignis, sol, & sidera calorem intendant, aër ignescat, atque humore consumto nihil relinquitur praeter ignem; a quo rursus animante renovatio mundi fiet, atque idem ornatus orietur. Ita Tullius (a).

Animos ex illo sempiterno igne descendere, ejusque partes esse Stoicos sensisse & Tullius & Seneca testantur: qui addit: *Totum hoc, quo continemur, & unum est, & Deus est, & socii ejus sumus & membra.*

De animorum immortalitate nihil certi apud ipsos erat. Seneca quidem modo ait, modo negat, modo dubitat. Nonnulli diu mansuros ajunt animos, at aeternos esse negant. Vide Tullium (b). Neque id controversum non erat. Cleanthem enim omnes, Chrysippum vero solos Sapientum animos permanere usque ad

F

mun-

(a) *Lib. II. De N. D. cap. XLVI.*

(b) *Lib. I. Tuscul.*

mundi conflagrationem, docuisse refert Laërtius.

Stoicorum, ut ita dicam, familiam duxit *Zenno* Cittius; e Cittio enim Cypri oppidulo ortus est: quod cum olim Phoenices incoluerint, hinc illum (a) *Poenulum* vocat Tullius. Sub Olymp. CV. in lucem ipsū editum esse inde colligere possumus, quod octo & nonaginta annos natum obiisse illum plerique tradunt, & ad Olymp. CXXIX. illius mortem statuit Eusebius.

Zenonis assēclae, ut celebriores duntaxat nominemus, fuerunt *Cleanthes*, joσo Φρεδντλης dictus, quod *puteos* nocte *exhauriret*; *Chrysippus* Solēnsis adeo Dialecticæ studiosus, ut, teste Diogene, de re Logica undecim & trecenta volumina reliquerit; *Diogenes* Babylonius, qui Romam Atheniensium legatus venit, *Panaetius* Rhodius, ac tandem *Pofidonius* Apameae in Syria natus, quem Rhodi docentem Pompejus invisit, & Tullius audivit, ut ipse ait (b).

§. XVI.

De Secta Italica.

Pythagoras, quem alii Samium, alii Thurscum; alii alibi ortum habuisse narrant, postquam Aegyptum lustravit, & Persarum

Ma-

(a) *Lib. IV. de Fin.*

(b) *I. De Nat. Deor. cap. III.*

Magos adiit, & si fides adjungenda Hermippo apud Josephum (a), cum Hebraeis congressus est, in Italiam venit, ut ait Tullius (b), & quidem in magnam Graeciam, quam privatim & publice praestantissimis institutis & artibus exornavit. Eundem Crotonae, celeberrima olim Bruttiorum urbe in ora maris Jonii, ludum aperuisse refert Laërtius (c).

Atque hinc est, quod Secta, quam hic Pythagoras instituit, *Italicæ* nomen sibi vindicavit. Croton enim, unde illa exsiluit, inter urbes illius peninsulae, quæ tunc *Italicæ* nomen sibi peculiare fecerat, eminebat. Ita immortalis memoriae Mazochius noster, quem semel atque iterum laudavimus, sed nunquam pro ingentibus viri meritis (d).

De ipsius ætate non satis inter Eruditos convenit. Henricus Dodwellus (e) ad annum IV. Olymp. LII. Guilielmus vero Lloydius (f) ad annum III. Olymp. XLVIII. natalem Pythagoræ diem revocant,

F 2

Hic

(a) *Lib. contr. Appion. Adde Origenem, qui lib. I. contr. Cels. eundem Hermippum laudans ex Judæis Philosophiam Pythagoram didicisse ait.*

(b) *Tuseul. Lib. V. cap. IV.*

(c) *Lib. VIII.*

(d) *Comm. in Tabul. Heracl. p. 59.*

(e) *Dissert. de ætate Phalar. & Pythag.*

(f) *De Chronol. Pythag.*

Hic primus *Philosophi*, h. e. Sapientiae studiosi nomen adscivit; quippe *Sophi* five Sapientis nomen, quo ad illud temporis alii usi fuerant, uni Deo convenire adferebat.

Qui vero Pythagoram ad Philosophiam instituerit, *Pherecydes* fuisse fertur, qui e Syro, una ex Cycladibus insula, circa Olymp. XLV. ortus est. Porro Philosophus hic, quem summam in scriptis suis obscuritatem affectasse testatur Clemens Alexandrinus (a), Deo aeternam adjunxisse materiam videtur Moshemio (b). Nam teste Laërtio ita ille unum ex libris suis exorditur: Ζεύς μὲν καὶ χρόνος εἰς αἰὲν καὶ χρόνῳ ἦν *Jupiter quidem & Tempus idem semper ac Tellus erat.* Sive, ut legendum putat Casaubonus (c): Ζεύς μὲν καὶ Κρόνος εἰσασι καὶ χρόνῳ ἦν *Jupiter quidem & Saturnus semper & Tellus erat.* Tum addit, *Terrae* nomen fuisse *Telluri*, postquam ipsi *Jupiter* praemium dedit. Quibus sane significat Deum indigestam illam, quae ab aeterno fuit, molem temperasse, eamque Tellurem vocatam, postquam novam, moderante Deo, formam induit. Praeterea *Pherecydem* primum dixisse animos hominum esse sempiternos auctor est Tullius (d).

Hoc

(a) *Strom. Lib. V.*

(b) *Not. 9. ad Cap. IV. §. XX. Syst. Intell.*

(c) *In Notis ad Laërt. p. 28. Edit. Steph. 1594.*

(d) *Lib. I. Tuscul. cap. XVI.*

Hoc quidem praeceptore usus est Pythagoras: ejus de rerum origine dogmata per summam veterum Scriptorum inconstantiam vix hodie licet decernere. Ad duo principia rerum naturam ipse revocasse dicitur *Monada*, & *Dyada*, & utrumque originis expers, atque aeternum credidisse. Porro si Philoni Judaeo, Diogeni Laërtio, Plutarcho, aliisque fidem praestemus, Monas Pythagorae Deus est; Dyas vero materia, ex qua Deus mundum construxit.

Verum si alios audiamus, Hermiam scilicet, Nicomachum apud Photium, aliosque; id, quod Monada Pythagoras nuncupavit, nonnisi informe materiam esse censeamus oportet, ex qua varie temperata quatuor rerum elementa, & reliqua corpora nata sint. Praeterea quod Tullius (a) Pythagoram censuisse ait, Deum esse animum per rerum naturam omnem intentum & commeantem, haud obscure innuere videtur, illius Deum a materia minime se junctum fuisse.

Ceterum hunc Philosophum unum summumque Numen agnovisse, ex quo veluti fonte ceteri Dii orti sunt, quodve universitatis hujus conditor est & parens, ostendunt *Aurea Carmina*, quae quemcumque auctorem habeant, antiquissima certe sunt. His consentiunt Hierocles, Jamblichus, & Cyrillus Alexandrinus.

Illud *παραπύσις* animadvertatur, locutiones

F 3

Py-

(a) *Lib. I. De Nat. Deor. cap. II.*

Pythagorae e numeris desumptas, (quibus ipse utpote Geometriae & artium mathematicarum studiosissimus utebatur) ita Veteres nonnullos accepisse, quasi e numeris, & mathematicorum initiis omnia proficisci voluerit; in qua sententia fuisse videtur Tullius (a). Multorum Viro- rum diuturni de hac re labores, nil, nisi incertas conjecturas nobis reliquerunt. Quidni? Ipsi Pythagorae Auditores, qui usque ad ravim *Αὐτοῖς ἔφα* nobis occinunt, mirum quantum inter se dissentiunt; cum alii ad res metaphysicas, alii ad morales, alii ad nescio quae alia numeros traxerint; adeo quidem, ut hisce dissentionibus ignorantiam suam vel inviti prodiderint.

Hominum animos ex Dei animo carptos & delibatos Pythagorae opinionem fuisse tradit Tullius. At Diogenes Laërtius animam esse *ἀπὸσπασμα αἰθέρος* ex aethere avulsam docuisse illum ait. Eos praeterea immortales esse, & per nova semper vagari corpora sensit. Ipse quidem professus est animam suam fuisse olim in Aethalide Mercurii filio, in Euphorbo, Hermotimo, aliisque. Verum de *μετεμψυχήσσει*, seu *Transanimatione*, quae vulgo *Pythagoricae* denominationem sortita est, legendus omnino saepe laudatus Irhovius, qui & fulse & docte tum omnes veteres Philosophos, tum

po-

(2) *Lib. IV. Acad. cap. XXXVII.*

potissimum Pythagoram ab hujusmodi inepta sententia vindicat.

Pythagorae doctrinam longe fluxisse ait Tullius (a) : & πρῶτα ἀνδρῶν ex ipsius schola prodiisse tradit Laërtius. Crotoniensis scholae Successio ita se habuit, teste Jamblico. Pythagorae successit *Aristaeus* Crotoniensis; quem ille elocata ipsi Theanone filia, generum sibi fecit. Hunc excepit *Mnesarchus* Pythagorae filius. Ei *Tydas* Crotoniates successit. Post hujus obitum cathedra intermissa fuit; revixit autem duce *Aresa*, qui Scholae praefuit: ei-que successus est *Diodorus Aspendius*.

Perhibentur praeterea Pythagoram audiisse *Empedocles* Agrigentinus, *Archytas* Tarentinus, *Epicharmus* Cous, *Ocellus* Lucanus, *Timaeus* Locrensis, *Alcmaeon* Crotoniata, *Hippasus* Metapontinus, *Philolaus* Crotoniata, & *Eudoxus* Gnidius.

At Empedocles cum a Laërtio circa Olymp. LXXXIV. floruisse dicatur, Pythagoram audire non potuit. Fortasse Pythagoricum quemdam audiit; quippe ipsius doctrina, ut ex fragmentis apud Veteres colligitur, Pythagoricae sectae scitis consentit.

Archytas quoque Pythagorae auditor esse non potuit. Ipsum enim audiit Plato, atque ab eo Pythagoricam disciplinam didicit Olymp.

XCVI. Hujus hodieum exstat liber, de *Universi natura* (a), ubi decem praedicamenta explicantur, unde sua hausit Aristoteles.

§. XVII.

De Secta Eleatica.

Eleatenſum Philoſophia hoc praecipue ſollemne habebat, Deum ſcilicet το ἐν ᾧ πάντων unum & omnia eſſe. Id de Xenophane praeter alios adfirmat Tullius (b): *Xenophanes unum eſſe omnia dixit, neque id eſſe mutabile, & id eſſe Deum, neque natum unquam & ſempiternum, conglobata figura.*

In diverſa omnia abeunt, qui hujus Sectae placita interpretantur. Nonnulli, inter quos ceteris acrius Petrus Baylius, inter Dei hoſtes illos eſſe recensendos, & jam tum Spinoziſmo proluxiſſe contendunt. Alii vero nullum non movent lapidem, ut eos atheiſmi abſolvant, & tantae impietatis in Deum immunes fuiſſe, oſtendant.

Cudworthus ſane, cui & Moſhemius adſtipulatur, ea formula ἐν ᾧ πάντων ſummum Deum deſignariſſe, h. e. unam illam maximeque perfectam naturam, quae ceteris rebus ortum dederit, pluribus Veterum teſtimoniis probat: inter quae

(a) *Venetis prodiit 1571.*

(b) *Lib. IV. Acad. cap. XXXIII.*

quae illud potissimum est, quod Parmenidis ipsius carmina exhibent, quorum fragmenta apud Aristotelem, Simplicium, aliosque existant. In his quidem Deus describitur, ut natura unica, simplicissima, sempiterna, immutabilis, neque ulli unquam vicissitudini obnoxia.

Deum autem, quem ἐν ᾧ *unum* appellabant, simul τὸ πᾶν *universum* ea de causa nuncuparunt, quod res omnes comprehenderet. Atque hinc esse subdit Plotinus, quod Deum σπουδαίη dixerint: ut nimirum significarent, aut cuncta in semet involuta illum continere; aut ab omni eum parte similem esse & uniformem, πανταχόθεν ὁμοιον, ut ait Simplicius.

Eleaticam Sectam condidit *Xenophanes* Colophonius, quem plerique Eruditi Eusebium secuti Olymp. LVI. ante Christum 538. natum esse arbitrantur. Institutae tamen ab ipso Sectae nomen dedit *Elea*, Latinis *Velia*, Lucaniae civitas, quae celebrioribus ipsius discipulis patria erat.

Xenophanis vestigia secuti sunt *Parmenides* Eleates, cujus aetatem ad Olymp. LXIX. revocandam esse non pauci Eruditi arbitrantur: *Melissus* Samius, Parmenidis discipulus, qui circa Olymp. LXXXIV. floruit: *Zeno* Eleates, quem Philosophiam Logica auxisse Aristoteles, aliique Veteres testantur.

Verum Eleatico systemate repudiato *atomisticae* Philosophiae fundamenta jecerunt *Leu-*
cipus.

cippus, & Democritus; quorum alter Eleam, alter vero Abderam Thraciae oppidum patriam habuit. Leucippus enim, teste Tullio (a), docuit esse corpuscula quaedam levia, alia aspera, rotunda alla, partim autem angulata, curvata quaedam & quasi adunca: ex his effectum esse caelum, atque terram, nulla cogente natura, sed concursu quodam fortuito. Leucippo adhaesit Democritus, qui, ut idem Tullius (b), atomos censuit in infinito inani, in quo nihil nec summum, nec infimum, nec medium, nec ultimum, nec extremum sit, ita ferri, ut concursionibus inter se cohaerescant: ex quo efficiantur ea, quae sint, quaeque cernantur, omnia: eumque motum atomorum nullo a principio, sed ex aeterno tempore intelligi convenire. Hunc Philosophum oculis se privasse, & nunquam sine risu in publico versatum fuisse nonnulli e Veteribus tradunt; quod tamen commentitium esse plerisque videtur.

Multos Democritus habuit discipulos, quos inter recensentur Protagoras Abderites, quem refert Tullius (c) Atheniensium jussu urbe atque agro exterminatum esse, librosque ejus in concione combustos, propterea quod in principio libri sic posuerat, *De Divis neque ut sint,*

(a) Lib. I. de N. D. cap. XXIV.

(b) Lib. I. de Fin. cap. VI.

(c) Lib. I. de N. D. cap. XXIII.

neque ut non sint, habeo dicere. *Diagoras* ex Melo Cycladum insula, qui *atheos* dictus est, atque aperte Deorum naturam sustulit, teste eodem *Tullio* (a). *Anaxarchus* Abderita, alique.

Xenophanem audivit etiam *Heraclitus* Ephesius, quem, quoties domo egrediebatur, flevisse Veteres narrant. *Heracliticam* sectam ab ipso profectam nonnulli statuunt: at idem corpusculari philosophiae operam dedisse aliis videtur. Praeterea non defuisse, qui *Heracliti* disciplinam probaverint, postquam ipsius scripta in Templi *Dianae* adytis reposita Graecorum manibus versari coeperunt, quamplures e Veteribus memoriae prodiderunt.

§. XVIII.

De Secta Epicurea.

Atomisticum systema, cujus formam ac speciem *Leucippus* & *Democritus* adumbraverant, exegit tandem *Epicurus*. Is enim omnium rerum primordia atomos esse statuebat, quae figura ac mole mirifice discrepant, & vita sensuque carerent. Has vero atomos, quibus duplicem motum *gravitationis* & *declinationis* impertivit, nullo a principio, sed ex aeterno tempore in infinito inani volitasse perhibebat; atque inde factum esse, ut post

Va-

(a) *Loc. cit.*

varias complexiones, copulationes, atque adhaesitationes, cum mille formas & figuras modo induissent, modo exuissent atomi, turbulenta tandem concursione effecerint mundum, quaeque in eo essent omnia.

Hoc quidem physices genus, quod ab individuis corpusculis rerum initia arcessit, illuc intendere, ut Deum de medio tollat, nemo est quin intelligat. Et sane Democritus quidquid est in orbe religionis & pietatis adversus Deum, nonnisi e metu ortum duxisse garriebat. Atque ipsius liguritor Epicurus licet Deos ἀνθρωποποιούς invexerit, qui in nescio quibus intermundiis habitantes securum aevum agunt, tamen eos jocandi causa induxisse jure videtur Tullio (a).

Porro, cum apud Epicurum, nihil sit, quod non atomorum turba conficiat; hinc & ipsum animum non modo concursu quodam fortuito ex levibus & rotundis corpusculis effectum fuisse; verum etiam dissoluto corpore, non secus ac cujusdam domus forma, ipsa domo, excisa, nulla est, interire atque evanescere decernit. Sententiam porro de animae immortalitate vitae tranquillitati valde repugnare praedicabat. Hinc Lucretius, qui eleganti ac sublimi simplicitate Epicuri dogmata primus Latino

no

(a) *Lib. II. de Divinas. XVII.*

no carmine exposuit, ita in hanc rem canit (a):

*Et metus ille foras præceps Acherontis
agendus*

*Funditus humanam qui vitam turbat ab
inio,*

*Omni suffundens mortis nigrore, neque
ullam*

*Esse voluptatem liquidam, puramque re-
linquit.*

A quo non longe discedit illud Virgilii (b):

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,

Atque metus omnes & inexorabile fatum

*Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis
avari.*

Epicurus Athenis natus est Olymp. CIX. 3. ante Christum 342. ibique sex & triginta annos natus in horto peramoeno Scholam instituit; quippe Platonici Academiam, Peripatetici Lyceum, Cynici Cynosargen, Stoici denique Porticum occupaverant. Dum inter vivos versaretur, plures habuit & amicos, & discipulos, quos inter supra ceteros eminent Polyænus Lampfacenus, magnus mathematicus teste Tullio (c), & Metrodorus Atheniensis, quem alterum Epicurum appellat idem Tullius (d).

UI-

(a) *De Rer. Nat. lib. III.*

(b) *Georg. II. 491.*

(c) *Lib. IV. Acad. cap. XXXIII.*

(d) *Lib. II. de Fin. cap. XXXVIII.*

Ultra trecenta volumina scripsisse tradit Laërtius (a) : nihil autem ex ipsius scriptis actatem tulit, si pauca quaedam excipias, quae servavit Laërtius, & Petrus Gassendus potissimum illustravit. Porro Epicuri Scholae, postquam supremum ipse diem obiit, decem deinceps Philosophos praefuisse refert Suidas : eorum autem nomina quatuor duntaxat nobis transmisit antiquitas, qui nimirum sunt *Hermachus*, *Polystratus*, *Dionysius*, ac *Basilides*.

§. XIX.

De Pyrrhone & Scepticis.

PYRRHO Eleus, qui paullo ante Epicurum floruit, Anaxarchi discipulus, pictor primum, tum in Democriti libros cum incidisset, Philosophiae operam dedit; variis deinde sapientiae causis itineribus susceptis, illud inde pessime philosophando extudit, nihil nimirum certo sciri posse. Ipsius sectatores non modo Pyrrhonici, sed a philosophandi disciplina *Aporerici*, *Sceptici*, *Ephectici*, ac *Zetetici* appellati. *Dogmaticos* porro ipsi nuncupabant, quicumque certa & explorata dogmata tradebant.

Veterem fuisse quaestionem ab ipsis Graecis Scriptoribus agitatam refert Aulus Gellius (b), nam Pyrrhonicos inter atque Acade-

mi-

(a) *Lib. X. cap. XXVI.*(b) *Noct. Attic. lib. XI. cap. V.*

micos aliquid interfit, an sententiae affinitate ipsi amice conspirent. Nihil utrosque discriminare nonnulli docent. At laudatus Gellius aliquid discriminis inter eos constituit: *Cum haec consimiliter*, ait, *tam Pyrrhonii dicant quam Academici, differre tamen inter sese & propter alia quaedam, & vel maxime propterea existimati sunt, quod Academici quidem ipsum illud nihil posse comprehendere quasi comprehendunt, & nihil posse decerni quasi decernunt: Pyrrhonii ne id quidem ullo pacto videri verum dicunt, quod nihil esse verum videtur.*

Illius discipuli potissimum fuere *Timon Pliatus*, qui prius in theatris saltatorem egerat, *Hecataeus Abderites*, *Eurylochus*, aliique.

§. XX.

De Eclecticis, ac de Philosophiae ruina, ejusdemque restauratione.

Recensendi ultimo loco veniunt Eclecticis, qui sub Ecclesiae nascentis exordia novam, neque antea tritam philosophandi viam inierunt. Hi nimirum

Nullius addicti jurare in verba magistri veritatem ex omnibus Philosophorum sectis colligere, neque aliquid, quod non antea ad trutinam revocarent, accurateque perpenderent, profiteri studebant.

Primus, qui sectarum excusso jugo horum

hominum dux exstitit, fuisse fertur *Potamon* quidam Alexandrinus, qui Augusto regnante floruit; licet quidam usque ad Alexandrum Severum illius aetatem protrahant. Cum autem Viri hujus scripta perierint; quibus ipse institutis usus fuerit, aut quorum Philosophorum placita ceteris praetulerit, scire nobis hodie negatum est. Platoni tamen magis fuisse conjici inde potest, quod in illius libros de Republ. commentarium, teste Suida, conscripserit.

Hujus autem vestigia plures secuti sunt: potissimum vero *Ammonius* Alexandrinus, vulgo *Saccas* denominatus, qui Christianis parentibus natus, Gentilem postea superstitionem amplexus est; vixit autem sub finem Sec. II. & III. incunte.

Dionysius Longinus incertae patriae, quem βιβλιοθήκην πνέουσαν, vivam quamdam ac spirantem bibliothecam appellat Eusebius (a). Ab Aureliano Imp. interfectum fuisse narrat Vopiscus A. C. CCLXXIII.

Plotinus auditor Ammonii natus A. C. CCV. Romae per annos sex & viginti Philosophiam docuit; ac quatuor & quinquaginta libris res Philosophicas prosecutus est, qui nimia obscuritate laborant, licet in iis perpoliendis Porphyrius, rogante Plotino, non mediocrem curam

(a) In vitis *Sophist.*

ram impenderit. E vivis excessit Plotinus A. C. CCLXX.

Amelius, sive ut ipse nominari maluit, *Americus*, natione Thuscus, qui A. C. CCXLVI. ad Plotinum accessit, quem quatuor & viginti annos audivit.

Porphyrus Tyro oriundus, quod sane nomen Longinus ipsi imposuit, cum antea patria lingua *Malchus* appellaretur. Natus est A. C. CCXXXIII. atque ab Origene Adamantio primum institutus, tum Longinum Athenis, ac tandem Romae Plotinum audivit. Tam aspere & ferociter maledictis & contumeliis Christianos incescit, ut ipsius libros e medio auferri Theodosius Imp. iusserit. Hinc apud veteres Ecclesiae Patres tanquam *diaboli familiaris*, *omnis pietatis everfor*, *rabidus adversum Christum canis* &c. traduci consuevit.

Jamblichus Chalcidensis, qui Porphyrii vestigia legit, ac tantam famae celebritatem sibi comparavit, ut plurimi eruditionis causa ad ipsum undique concurrerint. Floruit autem Constantino M. regnante; atque ipsum A. C. CCCXXXIII. supremum diem obiisse Viri docti conjectant.

Aedesius Cappadox Jamblichi auditor. Is Pergami in Asia Philosophiam docuit; ibique Julianus Caesar ipsum audivit.

Syrianus Alexandrinus, cujus hodieum existat in Metaphysicos Aristotelis libros Com-

mentarius. Floruit ab Arcadii & Honorii aetate usque ad Valentiniiani II. imperium.

Chrysanthius, quem inter praeceptores suos recenset Julianus.

Eunapius Sardibus Lydiae urbe oriundus a Chrysanthio ad Eloquentiam & Philosophiam informatus. Vixisse illum sub Valentiniiano & Valente arbitratur Vossius.

Hierocles Alexandrinus, qui sub Theodosio juniore floruit.

Proclus Byzantinus natus A. C. CCCCXII. Athenis Syrianum audivit. Multa scripsit, quorum nonnulla ad nostram usque aetatem transmissa recenset Fabricius.

Procli discipuli fuerunt, eique in Schola Atheniensi succedere *Marinus*, qui Flaviam Neapolim Samariae Urbem patriam habuit: atque *Isidorus* Gazaens.

Tandem *Damascius* Damascenus, quo Athenis docente Justinianus lege cavuit, ne Philosophia a gentilibus Philologis traderetur.

Quos haecenus recensuimus, *Eclecticis* appellari supra diximus. At iidem *Platoniorum* vel *Pythagoraeorum* appellationem affectabant, quorum potissimum vestigia premere gloriabantur. Hinc *juniiores Platonici* nuncupari solent.

Inter Eclecticis locum etiam obtinent veteres Ecclesiae Patres, ac praesertim Clemens Alexandrinus, qui Eclecticam philosophiam, quae nimirum quaecunque ab aliis sectis recte dicta

dicta essent complecteretur, sibi placuisse profiteretur (a). Neque enim Christiani, qui Philosophiae operam navare amabant, aliud poterant, quam hoc philosophandi genus consecrari; quippe cum in omnibus sectis multa sint, quae a Servatoris nostri religione prorsus abhorreant, neque cum illa componi queant. Licet prae aliis Platoni magis adhaeserint, quippe Platonicos Christianis *esse propinquiores*, cosque *paucis mutatis verbis atque sententiis Christianos fieri* posse ait. Augustinus (b).

IS quidem Philosophiae status erat, cum repente simul cum liberalibus artibus, optimisque studiis tali ictu prostrata jacuit, ut semel atque iterum caput efferre conata, rursus accisa miserrime contabuerit. Postquam enim Romani Imperatores imperii sedem in Thraciam transtulerunt, innumerae pene, caeque barbarae nationes ex imo Oceano per universas Europae regiones in primisque Italiam effusae omnia diripuerunt, ac devastarunt. Hinc ubique locorum barbaries grassari coepit, adeo ut non longo post temporis intervallo honestarum Scientiarum & Philosophiae potissimum

G. 2. stu-

(a) *Strom. Lib. I. cap. VIII.*

(b) *Lib. VIII. de Civ. Dei, & de Vera Rel. cap. IX.*

studia perpetuis densissimisque tenebris obscurata, atque adeo sepulta esse viderentur. Resonabat enim undique unius Aristotelis nomen: publicae privataeque Scholae nonnisi Aristotelica verborum monstra, atque ea, quae subtilius Avicenna, Averroës, Albufaragius, alique Arabes commentum erant, pleno ore praedicabant.

Prima omnium ad bene sperandum de literis vexillum extulit Italia nostra, quae cum extorres à Graecia Musas in sinum suum recepisset, humaniores artes de Gothiis & Longobardicis tamulis, ubi diu jacuerant, excitavit. Tum quidem Philosophia squalore deterso pristinum vultum, longe tamen nitentiorum protulit, ope praesertim Matheseos, quae impensiore, quam antehac, studio excoli coepit; accesserunt etiam experimenta & observationes, quas novas quotidie in rerum naturam praeclarissimi quique Viri instituerunt.

Instituti ratio non patitur, ut eos omnes recensamus, quorum in Philosophicis disciplinis exornandis studium adeo effulsit, ut non illae quidem olim fuisse minores, sed omnino vix exstitisse videantur. Quis enim praecipua Philosophiae lumina pro dignitate praedicaverit, *Baconem Verulamium* in Anglia, *Galilaeum Galilaei* in Italia, *Renatum Cartesium*, & *Petrum Gassendum* in Gallia, *Thomam Burnetium*, *Gulielmum Wisthonum*, atque *Isaacum Newtonum* in Britannia, *Gothofredum Guili-*

SYNOPSIS HISTORICA. IOI
lielmuu Leibnitium, & *Christianum Wolsium*
in Germania, aliosque, quos longum esset com-
memorare?

Philosophica Cartesii praesertim, Newtoni,
& Leibnitii Systemata ad Logicam festinanti-
bus ne delibare quidem licet. Ea tamen licet
discerpta, & hic atque illic interspersa, tum
in hisce Metaphysicis, tum Physicis Institu-
tionibus, satis exponentur.

Illud duntaxat *παρεργάως* hic animadvertatis
volo, philosophandi rationem, quam pro suo
quisque studio laudati modo Viri consecrantur,
sibi proprios praeferre characteres, quos una
ab altera internoscatur. Peripateticos quidem
si inspicias, eos propriis ideis indulgere, ac de
metaphysicis physice, de physicis autem me-
taphysice differere deprehendes. Sin ad Carte-
sianos spectas, licet ipsi observationibus vacent,
tamen naturali de omnibus differendi libidine
abrepti hypotheses per saepe fingunt, ut effe-
ctuum naturalium rationes reddant.

Contra vero Newtonus totus in hoc est, ut
naturae *φαινόμενα* observationibus & experi-
mentis accuratissime institutis penitus inspi-
ciat, rerumque effectus perscrutando eos simul
connectat, nihil sollicitus de internis causis,
unde illi oriantur. Leibnitius tandem ingenio
& phantasiae nimis indulget, licet ex his, quae
comminiscitur, recte deducat; adeo quidem ut
Scholasticorum philosophandi rationem laudasse,

eorumque labefactatam auctoritatem veluti post-
liminio restituere aggressus esse videatur Fr.
Buddeo (a). Atque haec de Philosophiae ortu
& incrementis, deque variis Philosophorum
opinionibus dixisse sit satis

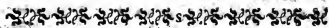
LQ

(a) *In Epit. Hist. Philos. ad §. 92., cap. 6.*

LOGICAE

ELEMENTA.

ANTELOQUIUM.

PROVIDENTISSIMUS naturae Auctor quemadmodum insatiabilem veri inveniendi cupiditatem nobis ingenuit: ita ejusmodi viribus rationem nostram instruxit, ut veritatem ipsam investigare possimus. Naturali enim quadam sagacitate nullo ducta duce humana mens consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusque praesentibus adjungit, atque adnectit futuras: ut loquitur Tullius (a).

G. 4

Por-

(a) *De Offic. Lib. I. cap. IV.*

Porro *Naturalis Logica* appellari consuevit vis isthaec, quam a natura insitam habemus. Eaque faciem praefert, ac veluti viam aperit Logicae, quam *adquisitam & artificialem* vulgo nominant. Usus enim nostrarum virium in veri indagatione nos eam Artem docuit, quae vires ipsas augetet ac perficeret, & certis quibusdam praeceptis hominis rationem regeret ac iuvaret.

Ars igitur Logica quamvis e natura ipsa suam arceffat originem, maximo tamen opere necessaria est. Nam 1. quae tanquam semina natura nobis indidit, ea doctrinae studio accedente explicantur, ac fecundiora fiunt. 2. Quo per longas ambages, ac veluti tentando sola ratione pervenire possumus, eo Artis praeceptis innixi citius ac facilius ducimur. 3. Perversae opiniones & praejudicia, quibus non raro ab infantia imbuimur, investigandae veritatis iter intercipiunt. Atqui huiusmodi errores nobis Ars detrahit.

Quamobrem Logica humanae rationis culturae destinatur. Illuc enim huiusce Artis praecepta respiciunt, ut eam perspicientiam ratio sibi comparet, qua recte cogitare, suisque cogitationibus verum assequi possit. Eam igitur, doctis Viris praeiunctibus, *Artem cogitandi* definire possumus.

Jam porro humanae Mentis Intellectus cum insitam sibi cogitandi vim exserit, aut percipit,

pit, aut judicat, aut ratiocinatur, aut tandem suas cogitationes disponit. Quae quidem variae Intellectus *ἐνέργειαι* sive operationes, diversi sunt modi, quibus Mens utitur in cognoscendo.

1. *Perceptio*, sive *simplex Apprehensio* dicitur Intellectus cogitatio, qua rem intuetur duntaxat, ac percipit, nihilque de illa aut ait, aut negat. Veluti cum *Solem*, *Arborem*, *Triangulum* nobis ipsi repraesentamus.

Hujusmodi autem rei objectivae perceptionem non uno pacto fieri in nobis ipsis experimur. Nam 1. rem percipimus nulla corporea imagine expressam, sed omni utcumque sensibili specie nudatam. Atque isthaec Mentis cogitatio *Intellectio pura* vocatur.

2. Hinc adversatur illa, quam *Φαντασίαν*, sive *Imaginationem* appellant; qua nimirum res aliqua ita Mente concipitur, ut sensibilis, & corporea illius imago intra nos efformetur, ac veluti depingatur.

3. Eodem *Imaginationis* nomine donatur ea Mentis actio, per quam absentium rerum imagines ita repraesentantur animo, ut eas cerne-
re oculis, ac veluti praesentes habere videamur.

4. His adde *Memoriam*, h. e. vim illam, qua Mens iterum percipit, quae jam percepit, conscia quidem se olim ea percepisse. Quae sane conscientia iteratae perceptionis ita requiritur, ut ea sublata nulla sit memoria.

5. Ad Intellectum etiam attinet *Αἴσθησις*,
SEN-

Sensatio tum interna, tum externa. Illa quidem est, qua Mens sibi ipsa conscia est eorum, quae intrinsecus contingunt: nimirum & sese, & quidquid intus agit, aut patitur, intimo quodam sensu persentiscit. Haec autem est perceptio rerum externarum, quae corporis sensus afficiunt.

Hic tamen animadvertendum in qualibet sensatione externa duo esse distinguenda, & motionem, quae in sensibus oritur, & Mentis attentionem, qua huiusmodi motionem ipsa sentit. Alterum pendet ab objectis, quae extrinsecus sensibus occurrunt; ita quidem, ut, quo lentior aut fortior in sensuum organa cietur concussio, eo languidior aut vividior in Mente sensus excitetur. Alterum vero adeo ad Mentem attinet, ut nisi id attendat & adsit, nullos ictus nullosque rerum externarum appulsus sentire queat.

II. Altera Intellectus operatio est *Judicium*. Nimirum Mens inter ea, quae percepit, comparatione instituta, ipsorum convenientiam aut dissensionem agnoscit. Ita *Virtutem esse aestimatione dignam: divitias ad nostram beatitudinem satis non esse* pronuntiamus. Cum enim *virtuti aestimationem* convenire deprehendimus, adfirmantes judicamus; cumque nullum inter *divitias*, & *beatitudinem* nexum intercedere animadvertimus, negantes judicamus. Quamobrem cum Mens *judicat*, aut *ait*, aut *negat*, rem cum alia convenire.

ANTELOQUIUM. 107

III. *Discursus* vero sive *Ratiocinatio* dicitur ille intellectus actus, quo duo judicia simul componit, & ex iis tertium colligit. Puta si iudicavimus illam esse veri nominis virtutem, quae ad Deum refertur, tum etiam Ethnicos illam ad Deum minime retulisse; hinc deducimus non fuisse veram eorum virtutem.

IV. Postremo *Methodus* dicitur certa quaedam idearum, iudiciorum, & ratiocinationum series, qua haec omnia recte & apposite ad verum aperiendum disponuntur.

Quamobrem in totidem partes Logica dividatur oportet, quot scilicet modis ad veritatem inquirendam Mens ipsa ducitur.

Illud hic ultimo loco animadvertendum volumus, Artem Logicam a sophistica longo intervallo distinguî ac separari. Haec enim inani subtilitate verborumque tritis rixandi libidinem fovet: capropter *ἐπιστήμη* h. e. *contentiosa* a Veteribus appellata communi omnium suffragio repudiatur ac rejicitur; quippe veritati densissimas potius tenebras obducit, quam lucem affundit.

LOGICAE ELEMENTORUM

P A R S I.

Primum nostrae Mentis gradum, quo ad rerum cognitionem progreditur, illum esse, cum quidpiam cogitatione complectitur, jam diximus. Porro quia dum aliquid concipimus, illius quamdā nobis ipsi notionem formamus, quam deinde vocibus expromimus; propterea primo de Ideis, earumque variis generibus, tum de Vocibus quanta maxima fieri potest brevitate differemus.

C A P U T I.

De Ideis.

Idea, (Gr. ἰδέα) quam *Speciem*, sive *Formam*, atque *Exemplar* Latine dixeris, appellatur id quod Mens sibi praesens esse sentit, dum ipsa aliquid percipit: Sic dum *Triangulum* cogito, quod Menti cogitanti obversatur, vocatur Idea.

Cave autem putes Ideae vocabulo illum exprimi concipiendi modum, quo Mens imagines quasdam in cerebro depictas intuetur. Id enim

φαντασία vocatur, five *Visio* aut *Visum*, ut Latine reddit Tullius : atque ad Imaginationem spectat. Cujusmodi est imago illa, quae mihi dum *florem* cogito, *florem* ipsum exhibet.

Licet autem ita comparati sumus, ut fere nihil nisi corporea quadam indutum imagine percipere possimus; multa tamen sunt, quae sub Imaginationem non cadunt. Ita si Triangulum considero, facile est illius effigiem exprimere. Verum si chiliogonum mente concipiam, nunquam assequi potero, ut hujus figurae species mihi obiciatur : quamvis chiliogonum percipiam, atque illius proprietates perspectas habeam.

Ut igitur veram Ideae notionem assequamur, expungamus oportet quascunque sensibiles imagines, quas veluti depictas in cerebro imaginatio nobis offert. Ea cogitatio, quae nobis obversatur, quam nobis inesse sentimus, cum aliquid percipimus, erit Idea.

§. I.

De Ideis secundum originem inspectis.

JAM vero Idearum multa sunt genera. Nam si earum attendas originem, aliae dicuntur *Adventitiae*, aliae *Factitiae*, aliae *Imatae*.

Adventitiae, quas etiam *adquisitas* vocant, sunt quae a rebus externis per sensus veluti per totidem vias ad Mentem perveniunt; cu-
jus-

huiusmodi sunt ideae omnes rerum corporarum, quae sensibus hauriuntur.

Factitiae appellantur illae, quas ipsa sibi Mens efformat: cum ex ideis comparatis aut componendo, aut separando, aut alio quovis pacto novas effingit. Veluti cum humano capiti cervicem equinam jungimus: vel longitudinem neglecta latitudine & profunditate contemplamur.

Innatas tandem eas quidam Philosophi dixerunt, quas vel facile & necessario adquirimus, vel insitas & quasi in animo consignatas habemus.

§. II.

De Idearum Proprietatibus.

Ideae ratione suarum affectionum consideratae I. sunt *Clarae*, aut *Obscurae*. Porro in huiusmodi claritate definienda vehementer dissentiunt Philosophi; neque mirum, cum nominum definitiones ab hominum pendeant arbitrio. Sed quoniam verborum sententia ad communem usum, & vocum proprietatem exigenda est; hinc accuratius eam definiendam duximus.

Ideae *clarae*, atque *obscurae* denominatio ab externa visione desumpta est. Harum igitur vocum sententia non aliunde rectius hauriri poterit, quam ex eo, quod clarum aut obscurum esse perhibetur in iis, quae oculis subjiciuntur.

Nam

Nam haec vel summa laus est verbi transferendi, ut sensum feriat id, quod translatum sit, ait Tullius (a).

Res autem corporeae *clare* oculis conspici vulgo dicuntur, cum ita nobis repraesentantur, ut figuram, colorem, ceterasque ipsarum proprietates perspiciamus. Contra vero ea *obscurè* cernere dicimus, quorum vix specie inspecta nullas peculiare dotes deprehendimus.

Quamobrem illa *clara* Idea appellanda esse videtur, quae rei objectae proprias, non communes duntaxat cum aliis proprietates repraesentat: *obscura* vero, cuius ope non peculiare, sed communes cum aliis proprietates exhibentur.

Haec autem claritas atque obscuritas major aut minor esse potest; illae enim Ideae clariores erunt, quae plura & magis propria rei attributa praesentant: quemadmodum obscuriores, quae pauciora, & communiora Mentis oculis subjiciunt. Uno verbo: clarius Idea proprietates magis determinantes, obscurior minus rem delineantes exponit.

Rem exemplo illustrabimus. Procul homo apparet, cuius neque speciem neque motum aliquem aspicimus; rem extensam ac stantem duntaxat intuemur. Atque hic longe positum hominem *obscurè* cernimus. Idea igitur, quae

no.

(a) De Orat. Lib. III. cap. XLI.

nobis obversatur, obscura est; propterea quod existentiam & extensionem duntaxat percipimus, quae quidem sunt proprietates illi cum aliis rebus communes. Nimirum hominem illum longe positum nobis repraesentamus veluti rem quamdam *obscure* *indefinite*. Deinde paulatim adventantes, formam aliquam, motum aliquemprehendimus; sed nec vultum, nec membra, nec incessum cernere licet. Hic autem minus *obscure* ille nostris oculis obicitur. Erit itaque idea, quam illius habemus, minus obscura. Sunt enim minus communes, quasprehendimus proprietates. Donec tandem cum prope adesse datur, os artusque hominis, ceterasque ipsius dotes oculis subjectas dilucide perspicimus.

Hic vero quemadmodum *clare* illum videmus, ita clara illius idea nobis obversatur. Quippe proprietates, quas exhibet idea, homini sunt peculiares, illumque definiunt. Ita quoque si quis Quadratum ut figuram planam quadrilateram duntaxat conciperet, obscuram illius ideam haberet; quippe id commune est pluribus aliis figuris. Haec autem clara erit, si illud & quatuor aequalibus lateribus praeditum, & rectangulum esse norit.

II. Claras atque obscuras excipiunt *Idaeae Distinctae*, & *Confusae*. Nonnulli claras a distinctis nihil distare adserunt; quae enim sunt clarae, eas & distinctas esse ajunt. Verum ali-

quantum

quando Ideae licet clarae, haud tamen sunt distinctae. Quod quidem tribus fere de causis oriri solet.

1. Fieri enim potest, ut quis privatas rei alicujus notas cognitione assequatur, at eas non singillatim, sed universe veluti uno obtutu consideret: ita quidem, ut illas internoscere nequeat. Ex. gr. Idea Quadrati & clara erit, & distincta, si ita illud mihi exhibeam, ut & quatuor laterum aequalitatem, & angulos rectos singillatim contempler. Verum haec confusa erit, si quis Quadrati proprietatem, qua omnes angulos rectos habet, non apte fecerneret ab ea, qua latera habet aequalia.

2. Ex alio praeterea capite Idearum confusio proficiscitur: si nimirum rei alicujus idea simul admiscet proprietates oppositas, aut diversas ab illa, quae repraesentatur. Hoc vitio laborabat Animae idea, quam plerique veteres Philosophi habebant, qui subtilissimam quandam materiam ipsi adscripserunt.

3. Demum illud in Ideis confusionis origo esse solet, quod rei objectae proprietates cum nostrae Mentis affectionibus permiscemus. Veluti cum calorem illum, quem manu ad ignem admota sentimus, ita confundimus, ut illum in igne esse existimemus: vel cum doloris sensum manui, non Menti inesse nobis persuademus. Si triplex hoc vitium absit, Ideae erunt Distinctae.

III. Idea aut eas exhibet proprietates, quibus res ab omnibus aliis semper secerni possit: aut non item. Si primum, Idea dicitur *Completa*; sin alterum, *Incompleta*. Si fluvium Mente concipiam aquarum congeriem esse, quae alveo continentur, & pondere suo decurrentes in mare se mittunt: completam fluminis ideam habeo. Effet autem incompleta, si flumen ut aquarum vim, quae pisces alunt, mihi exhiberem; id enim & lacui, & paludi commune est.

IV. Si proprietatum omnium, quae in re objecta reapse insunt, notiones distinctas Mente complectar: tum demum haec Idea *Adaequata* vocabitur; secus vero, *Inadaequata*.

Ex his porro patet: 1. Ideam claram esse quoque completam. Peculiares enim rei proprietates sunt, quae rem ipsam a ceteris discriminant. 2. Ideam obscuram esse incompletam. Quippe per communes proprietates res ab aliis non secernitur. 3. Non oportere adaequatam esse ideam, ut sit clara: sive ideam claram non esse adaequatam. Neque enim omnes omnino proprietates, sed eas, quae rem definiunt, perspectas habeamus oportet, ut clara nobis adsit rei idea. 4. Ideas omnes adventitias esse inadaequatas. Rerum enim, quarum ideas per sensus adquirimus, omnia ad unum attributa certo scire non possumus.

V. Ideae aliae sunt *Simplices*, aliae *Compositae*. Simples vocantur illae, in quibus ne Men-

te quidem plura distinguere licet. Hujusmodi sunt Ideae sensuum, sive sensationum. Nemo enim in coloris coerulei, in odoris rosae, in singularis cujusvis soni, aut saporis sensu partes ullas viderit, quas distinguere & designare possit.

Eidem simplicium classi adscribendae sunt Ideae cogitationis, voluntatis, doloris, voluptatis, aliarumque Mentis affectionum. Nam si consideremus quid sit *velle*, *judicare* &c. incassum in iis partes distinguere adnitemur.

Compositae vero dicuntur, in quibus plura distinguere, & seorsum intelligere possumus; eae nimirum sunt, quae ex pluribus Ideis simplicibus constant. Quare ideae omnium corporum sunt compositae, cum in iis possimus partes quasvis sine aliis intelligere. Ejusdemmodi sunt Ideae omnes *collectivae*, ut *Civitatis*, *Exercitus* &c. Item compositae sunt Ideae *Virtutum*, & *Vitiorum*.

VI. Tandem Ideae in *Falsas*, & *Veras* vulgo distingui solent. Porro si Ideas prout Mentis repraesentantur accipias, nullus in iis falsitatis locus esse potest. Illae enim non sunt, nisi rerum formae animo comprehensae; fieri igitur non potest, ut id, quod Menti obversatur, ibi praesens non sit. Sic idea *Centauri*, cum Menti obijcitur, perinde falsa non est, ac vox ipsa *Centaurus*, cum ore exprimitur, aut litteris consignatur.

Verum Ideae falsitatem admittere possunt, si ad aliquod exterius referantur; in hac enim relatione tacite Mens judicat eas rei externae aut convenire, aut repugnare; ex quo quidem judicio fit, ut ipsae Ideae falsae sint.

Id autem contingit, 1. cum quis sibi persuadet communes se habere cum aliis rerum Ideas, quae iisdem apud omnes nominibus donantur. Si enim simplices Ideae excipiantur, quas alias in aliis hominibus vix reperiēs: ideae ferme omnes compositae hujusmodi falsitati obnoxiae esse possunt.

2. Cum quis Ideas, quas habet, respondere rebus existimat, quae tamen in rerum natura non existunt, Hoc pacto falsa est idea *Centauri*.

3. Demum cum Ideas, quae rei alicujus omnes proprietates non praeseferunt, perfecte rem exhibere Mens judicat.

§. III.

De Mentis Abstractione

Humanæ Mentis imbecillitas, quae omnes rei objectivae proprietates uno obtutu comprehendere nequit, in causa est, cur res veluti in partes distributas singillatim contempleremur. Quem quidem cognoscendi modam Schola *Præcisionem & Abstractionem* appellat.

Jam vero *præcisionis* ope rei alicujus proprie-

prietates alias ab aliis seorsum consideramus. Hujusmodi praecisionem in *objectivam*, & *formalem* distinguere licet. Praecisio objectiva est, cum ex proprietatibus, quibus reapse res afficitur, unam & reliquas deinde ab aliis sejunctas contemplamur. Veluti cum Auri proprietates *gravitatem*, *colorem*, *ductibilitatem*, *fusilitatem* alias ab aliis separatas considero.

Formalis vero, cum is ordo in rei diversis proprietatibus considerandis servatur, qui totus in mente est. Si nimirum distincta in re quapiam attributa apprehendo, quae seorsum considero: ut cum generis & differentiae rationem veluti duo distincta mente assequor: vel cum essentiam ab existentia separatam considerant Metaphysici.

Praecisionis usus perutilis est, atque omnino adhibendus in implicatis quaestionibus extricandis. Eas enim rei proprietates exquirere & discutere oportet, quae ad quaestionem solvendam solae conducunt, alias vero negligere: quae potius implicarent, quam enodarent quaestionem.

Abstractionis opera utimur, cum omissis iis, quae singularum rerum propria sunt, ad illud attendimus, quod his omnibus commune est. Veluti cum pluribus collatis hominibus ἀνθρώπων *humanitatem* seorsum ab iis contemplamur. Hanc *universalem abstractionem* Scholae appellant: quia per eam notio exprimitur,

quae omnibus univēse ejusdem generis rebus
convenit.

§. IV.

*De Ideis Singularibus, Particularibus,
& Universalibus.*

Singularis Idea ea est, quae singularem rem
quamdam, seu *ἁπλοῦς* certam exprimit:
veluti est Idea hujus hominis, hujus corporis,
certae scilicet cujusdam rei.

Haec autem *particularis* facile fieri potest,
si rem unam quidem, non tamen definitam,
ἁπλοῦς, ut ait Theophrastus; exhibeat: qualis
est idea cujusdam hominis, cujusdam arboris.

Quod si Mens res singulares suis singulas
proprietas spoliēt, *universalis* idea exoritur,
quae nimirum eas sub una eademque ratione,
in qua conveniunt, repraesentat.

Jam vero hujusmodi communes notiones;
quibus res considerare possumus, ad quinque
classes vulgo revocantur. Eas Stoici *κοινὰς*
notiones, Peripatetici *κατηγορηματικὰς* *praedicata*,
Scholastici vero *universalia* & *praedicabilia*
vocatione, quippe quae possunt *praedicari*,
h. e. dici atque enunciari de aliquo. Haec autem
sunt *Genus*, *Species*, *Differentia*, *Proprium*,
& *Accidens*: uti ea recensuit Porphyrius in
Ἑισαγωγῇ de Praedicabilibus.

Genus est Idea attributi, quod, ut ait Cicero

ro (a), *sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas pluresve complectitur partes.* Sic Idea *Entis* communis est tum *Substantiae*, tum *Modo*: quemadmodum Idea *Substantiae* complectitur *corpoream*, atque *incorpoream*.

Duplex autem distinguitur *Summum*, ac *Medium*. Illud summum quidem occupat fastigium, nullique subicitur; ut *Ens*, vel in Geometria *Figura*. Hoc, quod *interjectum* alii appellant, ita genus est, ut possit esse species; cujusmodi est *Corpus*, *Substantia*, atque apud Geometras *Figura plana*.

Species sunt hae, in quas, ut ait Tullius (b), *Genus sine ullius intermissione dividitur*: veluti sunt *Substantia*, & *Accidens*, quae sunt species *Entis*.

Verum hujusmodi Ideae si ad communiores referantur, Species; si ad minus communes, Genera vocantur. Ita apud Geometras *Triangulum* ad *Figuram planam* relatum Species est; Genus autem, si ad *Aequilatera*, *Isoscelia* &c. referatur. Quare nonnullis ea dicitur Species, quae ejusmodi est, ut nequeat esse Genus; infima scilicet, quae proxime res singulares attingit. Hanc Stoici *Εἶδος εἰδικώτατον*, Scholastici vero *Speciem specialissimam* appellant.

H 4

Diffe-

(a) *De Orat. Lib. I. cap. XLII.*

(b) *Topic. VII.*

Differentiam definit Porphyrius *id*, quo *Species Genus excedit*. Genus enim in Species dividitur; cuiusque igitur Speciei idea aliquid complectatur oportet, quod Generis Idea non praesefert: atque hoc scilicet est, quod *Differentia* dicitur. Ita quod Triangulum tribus comprehendatur lineis, est illius Differentia.

Porro Differentia vel est *Specificae*, vel *Numericae*. Illa Speciem dividit 2 Specie; haec ejusdem distinguit Speciei individua, res nimirum singulares, quae solo numero differunt.

Attributum, quod necessario Differentiae conjungitur, *Proprium* dicitur. Ita Trianguli proprietas est, ut duo ejus latera, utcumque sumantur, majora sint *tertio*. Verum attributum, quod a re sejunctum nihil detrimenti hujus essentiae affert, *Accidens* appellatur; ut in cera rotunditas.

§. V.

De Ideis ad objecta relatis.

IDeae, quas sibi Mens comparat, perinde inter se differunt, ac res ipsae, quae ideis repraesentantur. Ita si *Auri* pondo mihi obijciatur, non modo illud veluti rem aliquam, quae per se constat, mihi exhibeo; verum etiam illius figuram, puta *rotunditatem*, aliquid *exterioris realitatis* habere percipio: quamvis duo haec valde inter se distare deprehendam.

Quip-

Quippe ita aurum existit, ut ipsius existentia propria & peculiaris non sit eadem, atque existentia aliorum corporum, quibus circumsepitur. At rotunditas sua caret existentia, sed veluti auro adhaerens existit; quippe illius existentia eadem est, atque auri, quod ea figura afficitur.

Inde igitur Substantiarum & Modorum ideae efformantur. *Substantiae* enim sive *Rei* vocabulo designamus illud, quod per se constat, suam habet existentiam, seorsum ab aliis existit. *Modum* vero dicimus quodcumque propria destitutum existentia in re, cujus modus est, existit. Nimirum Substantia est, Modus vero inest.

Verum huiusmodi ideae licet inter se discrepent, ita tamen secum conveniunt, ut altera ex altera proficiscatur. Substantiarum enim ideae conflantur ex ideis modorum seu proprietatum, quas arctissimis veluti vinculis colligatas simul cohaerere percipimus. Earum scilicet *συσήμωξ collectionem* unius substantiae nomine nuncupamus. Ita extensionem, divisibilitatem, inertiam, soliditatem, mobilitatem &c. simul coagmentatas *Corpus* appellamus. Ea porro quasi vincula quibus secum proprietates cohaerent, rationes sunt, quibus aliae in aliis continentur. Ita ratio divisibilitatis & figurabilitatis comprehenditur in extensione: impenetrabilitatis in resistantia &c.

Con-

Contra Modorum ideae a Substantiarum ideis lucem mutuantur. Modus enim idem reapse est, ac Substantia ea τὸ εἶναι *essendi* ratione praedita, tali scilicet pacto modificata. Facilius igitur est modum assequi, si rem, cui ille inest, cogitatione complectar.

Ex his patet novam esse Substantiae notionem, quam more suo tradit Joannes Lockius (a). Is enim Substantiam definit *ὄντις ἢ ὑποκείμενον* *subiectum* ignotum, quod *substratum* est, nimirum basis ac fundamentum proprietatum, quas ope sensuum existere deprehendimus, & sine re aliqua *substante* esse non posse arbitramur. Atque hinc ipsum *substantiae* vocabulum factum esse subnectit; quippe exprimit id, quod *substat*, h. e. subest modis. Quamobrem singularum rerum ideae nihil aliud praeseferre docet, nisi proprietatum simul existentium collectionem, quibus subit ignotum quoddam subiectum. Ita cum *Corpus* dicimus esse *rem extensam, solidam, mobilem &c.* nihil aliud intelligimus, quam nescio quod subiectum, quod veluti fulcrum subest extensioni, soliditati &c. Eadem differit Joannes Clericus, cui mos est Lockii serinia compilare (b):

Verum non recte Lockius expendit substantiae

(a) *Essai de l'Entend. Hum.* Liv. I. chap. III. §. 18. Liv. II. chap. XXIII.

(b) Tom. II. Oper. Philosoph.

tiae generatim inspectae notionem, quam singularum substantiarum ideis adnectere solemus. Nimirum ea est humanae Mentis indoles, ut singulis rebus ideam generis, ad quod illae pertinent, semper adjungat. Quod quidem eo consilio fieri quisque videt, ut rem ignotam, per notam generis ideam perspectam habeamus. Eapropter in definitionibus, uti mox dicemus, genus ac differentia adhiberi solent. Ita cum concipimus *Triangulum*, nobis repraesentamus *figuram planam*, quae tribus lateribus continetur: nimirum Generis ideam praemittimus. Idem praestamus, cum aurum, cum lapidem, cum arborem, cum ceteras quasque res mente complectimur.

Porro in eo vehementer fallitur Lockius, quod hanc generis ideam illud esse subjectum docet, quod nobis ignotum proprietatibus subesse arbitremur. Hujusmodi enim Lockii *substratum* non est, nisi vaga quaedam, communis, atque indefinita idea, quam singulis rebus adscribere consuevimus. Ita habemus ideam vagam Substantiae, Figurae, Numeri, Corporis, Arboris &c. quae tribuitur singulis substantiis, singulis figuris, singulis numeris &c. Absurdus autem esset, qui vagam hanc ideam veluti rem quandam ignotam sibi repraesentaret, quae reapse existat, & ab ipsis peculiaribus rebus distinguatur. Nullus hominum cum triangulum figuram esse dicit tribus lateribus comprehensam,

sam, sibi persuadet quamdam figuram esse, quae diversa a spatio tribus lineis comprehenso trianguli proprietates in se recipiat.

Quamobrem cum peculiare Substantias animo complectimur, cavere debemus, ne substantiae generatim inspectae notionem cum illarum ideis temere confundamus. Frustra enim erimus, si incognitam rem investigemus, quae veluti quaedam basis simul cohaerentes proprietates sustineat. Potius igitur semota generali Substantiae notione, cohaesionem, complexionem, coagmentationem proprietatum, quae simul sunt, ac simul apparent, Mente complecti debemus.

Jam vero substantiae ipsius *Essentiam* appellamus eam proprietatem, quae prima occurrit, prima concipitur, prima reliquas antevertit; qua neglecta ceterae concipi nequeunt; quae tandem ceterarum rationes in se comprehendit. Atque hinc reliquae proprietates in duas classes dividuntur. Aliae a Substantia sine ejusdem Essentiae detrimento separari non possunt; is enim est illarum character, ut si a Substantiis abstractione disjungantur, res ipsas animo complecti non liceat. Aliae vero Substantiae adesse, atque abesse possunt incolumi ipsius Essentia; quippe ea est illarum nota, ut licet ipsas negligamus attendere, rei tamen cognitionem penitus assequamur.

Quae ad primam modorum classem attinent,
Essen-

Essentiales proprietates, seu *Attributa*: quae vero ad alteram, *accidentales*, seu *Accidentia* Schola Philosophorum appellat. Illa *neccessario*, haec vero *contingenter* Substantiis inesse vulgo ajunt. Ex. gr. Trianguli essentia sita est in ternario linearum numero, quibus comprehenditur. Illius essentiales proprietates sunt, quod bina quaecunque latera tertium excedant, quod anguli omnes duos rectos adaequent &c. Accidentales vero, quod rubrica pictum aut carbone Triangulum in tabula existet.

Substantiarum & Modorum ideis *Relationum* ideae adjungi possunt. Hoc vocabulo *relationis* nominatur ea idea, qua ad aliam contemplandam ducimur. Ita cum aliquem *Patrem* appello, Mens statim fertur ad *liberos*, quos genuit; quare idea, quam de illo habeo, complectitur etiam filiorum procreationem.

Atque haec Relatio quamvis ad Mentem pertineat, ipsi tamen rei innititur, sive in ea *fundamentum habet*, ut Scholae loquuntur; quatenus causam adfert, quare Mens illam cum alia comparet. Porro hujusmodi relationes innumeras esse nemo non videt; nulla enim res est, quae nequeat alterius cogitationem excitare.

§. VI.

De Definitione, & Divisione:

Logicae munus esse, ut rem definiat, & genera disperiat, jam olim advertit Cicero

ro (a); atque illud ad simplicem Mentis Perceptionem pertinere docuit Aristoteles. Porro

I. Definitio, ut ait laudatus Cic. (b) est *oratio, quae quid sit id, de quo agitur, ostendit quam brevissime*.

Est autem duplex, altera *Nominis*, altera *Rei*. Illa verborum perspicuitati consulens vocum notiones patefacit. Haec vero involutae rei notitiam aperit.

Jam porro *Rei* Definitio alia dicitur *Essentialis*, alia *Descriptiva*. *Essentialis*, quae rei naturam explicat per attributa essentialia; quorum quae sunt communia cum aliis, dicuntur *Genus*; quae vero privata, *Differentia*. Veluti cum *Triangulum* definitur *figura plana, quae tribus lateribus continetur*. *Descriptiva* vero, qua res explicatur per proprietates, quae rei naturam non constituunt; ut cum *Hominem* dicimus *animal bipes, implume, capite erecto &c.*

Rectae Definitionis regulae sunt: 1. Ne angustior sit aut amplior re definita, sed cum illa reciprocetur. 2. Ut brevis sit, modo non sit manca; hoc autem fit, si proximum genus, & propria differentia adhibeatur. 3. Tandem ut sit clarior re definita.

Demum hic monuisse supervacaneum non erit cavendum esse, ne nominis definitionem cum

(a) *V. Tuscul. XXV.*

(b) *Orat. XXXIII.*

cum rei definitione confundamus. Illa enim, cum vim verborum ex communi aut propria opinione aperiat, a nostro pendet arbitrio. haec vero nostri juris non est, sed cum re ipsa convenire oportet; quippe quae naturam rei, seu quid res est, explicat.

II. *Divisio est totius in partes distributio.* Totum autem in Schola aliud dicitur *Logicum*, aliud *Physicum*. Logicum partes habet sibi subjectas, quas potestate quadam continet: ut *animal*, quod dividitur in *hominem*, & *belluam*. Physicum partes habet, ex quibus reapse componitur: veluti cum *homo* e corpore animoque constare dicitur.

Ut Divisio recte instituat, quatuor serventur oportet. 1. Ut nulla pars neque praetermittatur, neque redundet. 2. Pars una aliam non complectatur. 3. Gradatim & per membra proxima procedat. 4. Non fiat in partes nimis minutas. *Dividi enim, ad rem Seneca (a), non concidi utile est. Idem enim vitii habet nimia, quod nulla divisio: simile confuso est quidquid in pulverem usque sectum est.*

CA-

(2) *Epist. LXXXIX.*

CAPUT II.

De Idearum signis, seu de Vocibus.

PLura sunt, quae de Vocibus disputari possent. Sed de his Grammatica potius, atque Ars Critica jure suo agunt. Quae igitur utiliora, & rei Logicae affinia videntur, duntaxat seligemus.

§. I.

De Vocum Origine.

NUlla esset humani generis societas & communitas, si quas taciti nobiscum ipsi revolvimus ideas, cum aliis communicare minime liceret. Omnino oportebat, ut aliqua supplerent signa, quae veluti cogitationum interpretes, nostri animi sensa aliis aperirent.

Nihil igitur aptius accommodatiusque ab auctore naturae excogitari potuit, quam ut internae Mentis cogitationes humanis vocibus alligarentur. Varia enim & propemodum infinita sunt, quae animus secum ipse agitare solet; ea igitur vix aut ne vix quidem alia via patefieri potuissent, nisi vocum opera adhibita, quarum sonus innumeris modis facillime flectitur.

Ideae

Ideae autem non ita vocibus nexae & jugatae sunt, ut naturalis vocum sit indoles, ideas per se significare. Ab hominum enim pendet arbitrio, ut certis quibusdam vocabulis haec aut illa notio subjiciatur. Quod quidem adeo verum est, ut eadem voces apud diversas nationes non idem sonent, atque eadem notiones varijs vocibus exprimantur.

§. II.

De Vocum Divisione

JAM porro Voces non unius sunt generis. Nam 1. Nomina prout res, quas indicant, magis minusve patent, ita sunt aut *universalia*, aut *particularia*, aut *singularia*: ut cuivis ex his, quae de Ideis diximus, intelligere datur. Illud hic animadvertendum est, bonam nimirum nominum partem, unde diversae nationum linguae coalescunt, esse *universalium*: h. e. ea communem quamdam ideam singularibus rebus accommodatam exprimere. Quod sane mirum forte videri poterit, cum res omnes, quibus indicandis adhibentur, sint singulares.

Porro quod generalia isthaec vocabula homines procuderint, non temere, sed necessario quodam consilio factum est. Si enim singulis rebus singula nomina imposita fuissent, tanta foret vis vocabulorum, ut ea memoria complecti minime possemus. Neque haec nominum

copia nostris sermonibus usui esset aut emolumento; nam eam gigneret in dicendo obscuritatem, ut non paucorum nominum sensus auditoribus lateret. Illa igitur duntaxat privatis nominibus notari consueverunt, quae saepe singulatum nominare oportebat. Videbis Lockium (a).

2. Praeterea nomen aliud est *συνώνυμον*, quod Schola *Univocum* appellat: aliud *ὁμωνυμιον*, sive ut Latini loqui amant *Ambiguum*, sive ut Scholae arridet *Aequivocum*: aliud tandem *Analogum*. Synonyma sunt ea, quae secundum unam eandemque rationem pluribus tribuuntur, veluti vox *Homo*, quae eadem notione aeque Cajo, & Sempronio adscribitur.

Contra vero Homonyma plane diversa significant, veluti vox *Aries*, quae modo belluam, modo machinam bellicam, modo signum caeleste significat.

Haec autem si propter proportionem aliquam pluribus rebus accommodantur, proprio & certo vocabulo dicuntur Analoga. Ita Ex. gr. quemadmodum *Caput* pro membro principali & summo in homine usurpamus, sic montis, arboris, aliarumque rerum fastigia eodem nomine donamus. Hujusmodi sunt voces omnes, quas *translatas* Grammatici appellant.

3. Nomen vel est *Finitum*, sive *Positivum*, quod

(a) *Essai Philosoph. de l'Entendement Humain* Liv. III. chap. III.

quod scilicet rem certam significat, ut *homo*, *arbor* &c. Vel est *Infinitem*, sive *Negans*, nimirum quod rem non determinatam exprimit, aut rem aliquam simul, atque ipsius rei negationem vel absentiam praesefert, ut *non homo*, *insipidus*, &c.

Atque haec sunt pauca e multis, quae ex Aristotelis Lib. de Categoriis expromunt Scholastici; cetera enim ab usu remota sunt.

§. III.

De recto Vocum Ufu.

Ejusmodi potissimum usui verba accommodata sunt, ut quibus de rebus velimus, inter nos communicemus. Eo igitur sermo intendit, ut eas in auditorum animis ideas verba excitent, quae loquentis animo obversantur. Porro cum ideas inter & vocabula nulla intercedat naturalis affinitas, sed ex hominum arbitrio proprium sensum accipiant. his sane vitio vertendum est, si sermo interdum obscuritate laboret.

U; igitur pro eo, ac Philosophos praesertim decet, recte vocibus utamur, aliquot hic proferemus canones, ad quorum normam sermones nostros instituemus.

Et I. quidem Eas duntaxat voces usurpare licet, quibus certae cujusdam ideae notionem destinamus. Si enim verborum nulla est vis ac ratio, inania omnino erunt perinde, atque avium citharaeque cantus.

In hoc autem peccare facile solemus, quia a teneris, ut ajunt, unguiculis voces proferre adsuevimus, ut significaremus quae aut obscurissime, aut nullo pacto noveramus. Hujusmodi sunt, ut quaedam attingam, *Casus*, *Fortunae*, *Fati* &c. nomina, quae non modo inter rerum causas retulere, verum etiam veluti numen aliquod plerique e veteribus Ethnicis coluerunt. Ita inanes quoque voces olim obtrudebat Epicurus, cum Deos *quasi corpus*, & *quasi sanguinem* habere comminisceretur; quod ei exprobrat Cotta apud Ciceronem (a).

II. Obscurae aut confusae Ideae verbis adjungendae non sunt. Neque enim alio e fonte major intelligendi sermonis difficultas proficiscitur, quam e vocibus, quibus obscura, aut confusa subjicitur sententia.

Hoc quidem vitio laborant Scholastici, qui res vagis vocibus definiunt, & proprietates secum pugnantes simul admiscunt: veluti cum Motum ajunt esse *actum*, *Entis in potentia quatenus in potentia*: aut cum Naturae Vacui horrorem, *antipathiam*, *sympathiam* adscribunt; aut cum edisserunt *Naturam appetere formas perfectiores*: *possibilem esse materiam spiritua-*lem: atque id genus alia.

III. Quare ad obscuritatem fugiendam a vocibus ambiguis accurate abstinere debemus.

Cum.

(a) *De Nat. Deor. Lib. I. cap. XXVI.*

Cum enim illae in duas pluresve sententias accipi possint, nisi earum vis facile dignoscatur, obscuram reddunt orationem.

Quod si res suum nomen, & proprium vocabulum non habet . . . necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumere, ut ait Tullius (a). Verum huiusmodi translationes prudentes esse oportet, ut idem monet (b), ut cum ratione in consimilem rem transeat: atque ita translatae voces adhibendae, ut ex orationis contextu facile illarum sensus eruatur.

IV. Iisdem vocibus eadem semper notiones subjiciantur. Perverse enim vocibus abutimur, si haud nobis constantes iisdem verbis modo hanc, modo illam sententiam adscribimus. Cujus quidem vitii solos fere Mathematicos puros esse fatentur omnes.

V. Studiose cavendum est, ne dedita opera obscuritatem affectemus. Peccatum hoc admittunt, qui usitatis vocabulis novos sensus affingunt, alios id praemonere negligentes: qui nova inducunt, ea non definientes: qui eo stilo utuntur, ut ipsorum oratio nullas certas ideas, sed veluti quaedam aenigmata referre videatur. De hoc autem praeter alios communi sententia accusantur Peripatetici, qui tot tamque in-

(a) *De Orat. Lib. III. cap. XL.*

(b) *Seu Auctor ad Herenn. Lib. III. cap. XXXIV.*

solentibus vocabulis res Philosophicas implicuerunt, ut eorum scripta Saliaris Carminis vincant obscuritatem. Ejusmodi sunt *Materia prima*, *Formae Substantiales*, *Species Intentionales*, ἐνδελέχεια, sive ἐνπλέχεια, & alia hujus generis sexcenta.

§. IV.

De Arte Hermeneutica.

Philosophi etiam interest, ut alios probe intelligat, praesertim cum veritas non una meditationis via investigetur, sed ex aliorum quoque libris eruatur. Propterea recensitis regulis eas adnectere abs re non erit, quarum opē aliorum mentem assequi recte possimus.

Antequam ad alicujus libri lectionem accedamus, multa nobis comperta sint oportet. 1. Linguam, quā ab auctore exaratus est, omnino callere debemus; quaecumque enim elaboratissimae versiones illius mentem haud perfecte aperire possunt.

2. Curandum est, ut auctoris mores, tum etiam consuetudines, & religionem Civitatis, in qua ipse floruit, in explorato habeamus; cum sibi simillima, & patriae moribus affinia quisque scribat, ac loquatur.

3. Diligenter aetas, qua vixit auctor, inquiratur, ut eo sensu vocabula accipiamus, quo nimirum tunc temporis usurpari in more positum.

fitum fuit. Nihil enim frequentiores, quam vocabula, vicissitudines subire videmus, quae pro temporum varietate varia notatione donari consueverunt.

Jam vero postquam haec nobis constiterunt:
1. talem animum ad librum legendum appellamus oportet, ut quibusque praejudiciis ille liber sit & vacuus. Secus enim ea illic videre videbimur, quae ne cogitavit quidem, nedum scripsit auctor.

2. Verba sensu usitato & trito sunt accipienda, nisi vel absurdum, aut nullum sensum reddant, vel eam exprimant sententiam, quae adversa fronte pugnet cum auctoris instituto. Recta enim ratio postulat, ut sanae mentis hominem neque inanibus vocibus delectari, neque sibi non constare existimemus.

3. Cavendum est, ne Scriptori tribuatur sensus, quem metaphoricæ locutiones primo ostendunt; siquidem in metaphoris sensus verborum ad alia significanda transfertur. Ut autem metaphoricæ locutiones facile unusquisque dignoscere possit, quatuor, quas Critici recensent regulas, adhibendæ sunt.

Prima est. Cum auctor proluxa oratione rem eandem iisdem fere verbis inculcat, metaphoricæ loqui censendus non est. Metaphoricæ enim locutiones quodam sensu falsæ sunt; est igitur præter rei naturam, ut sint continuæ. Quis enim dixerit auctorem perpetuis atque

importunis metaphoris orationem suam consulto obscurasse, ut lectores perbelle luderet, aut incautos deciperet?

Altera. Locutiones, ad quas probandas auctor animum intendit, non sunt metaphoricae. Nam illae propria sententia acceptae falsae sunt, quippe aliarum vocum vices gerunt; incassum igitur niteretur, qui secundum proximum sensum, cujus comperta falsitas est, illarum veritatem ostenderet.

Tertia. Si ita aliquid adferat auctor, ut admirationi, aut dubitationi locum esse in suo animo ostendat, illud non metaphorice dictum esse accipiendum est. Metaphorae enim nec dubitare, nec mirari sinunt.

Quarta tandem. Verba usitato sensu rejectis metaphoris sunt accipienda; 1. si familiari ac simplici, aut historico dicendi genere utatur auctor; ab eo enim abhorrent metaphorae. 2. Si auctor homines alloquatur, quorum captum facile superant metaphorae. Nemo enim sanae mentis ita loquitur, ut intelligi nolit.

Quod si quid subobscurè, aut ambiguum occurrat, non uno sane pacto illius interpretationi lux afferri poterit. 1. Tum superiora tum inferiora consulantur, ut id, quod quaeritur, perspicuum fiat. Quippe haud raro fieri solet, ut sententia aliqua, si e reliquo orationis ambitu avulsa separatim consideretur, obscura sit: at sermonis considerato contextui perspicua evadat.

2. Prae-

2. Praeterea loca, quae vocant *parallela*, accurate perpendantur, h. e. ubi eadem verba occurrunt, si quidem de alicujus vocis sententia agatur: aut ubi de eadem re differit auctor. Forte enim quod illic subobscure tradidit, alibi sive dedita opera sive fortuito nonnulla addens clariori methodo pertractat.

3. Juvat etiam aliorum interpretationes in eundem locum, si quae sint, consulere: atque eos aliis praeferre, qui vel discipuli, vel amici, vel coevi auctori fuerint. Ubi quoque illud advertatur ceteris paribus ei adhaerendum esse, qui auctoris linguam probe calleat, atque in eo genere, de quo agitur, optime versatus sit.

4. Perquam utile quoque est in alicujus propositionis sententia intelligenda, ut ex *praedicti* significatione *subjecti* notionem eruamus: vel contra e *subjecti* sententia sensum *praedicti* colligamus. Quod quidem in vocibus ambiguis, & ἀπαξ λεγομένοις (quae semel occurrunt) definiendis locum potissimum habet; earum enim notionem ex adjectivis, aut verbis, quibuscum copulantur, facile investigare licet.

LOGICAE ELEMENTORUM

P A R S II.

CAPUT I.

De Judiciij, & Propositionis natura.

Postquam varias rerum ideas, ac res ipsas in ideis Mens percipit, alteram alteri comparat; & quemadmodum ea convenire, aut discrepare inter se animadvertit, ita illas aut adfirmando connectit, aut negando disjungit: in quo quidem *judicare* Mens dicitur. Itaque definiri potest *Judicium, Perceptio relationis, quae inter duas pluresve ideas intercedit.*

Quamobrem cum Mens judicat, tria praestat: primo sibi quasdam ideas praesentes sinit, easque simul confert: tum convenientiae aut repugnantiae relationem inter collatas ideas percipit: ac tandem perceptae relationi adquiescit.

Hujusmodi autem assensus, quo Mens perceptam adprobat relationem, ita est in Mentis potestate, ut illum sustinere tamdiu possit, donec ideas accuratius expendat. Verum id locum non habet, cum ideae ea perspicuitate pra-

praeditae sunt, ut extemplo mutuam ipsarum relationem percipiamus. Veluti sunt veritates Mathematicae, quae *Axiomata* vocantur.

Jam vero haec Mentis actio si verbis exprimitur, Latinis *Enunciatio*, Graecis Ἀπόφρασις, vulgo tamen *Propositio* dicitur. Ea autem differt a Judicio perinde, atque vocabulum ab ipsa vocabuli sententia. Est autem *Propositio oratio, quae aliquid de aliquo enunciat ajendo aut negando*.

In qualibet igitur Propositione tria comprehenduntur veluti totidem partes, unde componitur, *Subjectum* nimirum, *Praedicatum*, & *Verbum*. Subjectum est id, de quo aliquid enunciat: Praedicatum, quod enunciat de aliquo: Verbo denique Praedicatum Subjecto convenire aut repugnare declaratur. *Copulam* Scholae vocitant; ut quae Praedicatum cum subjecto copulat; quemadmodum Subjectum & Praedicatum *Terminos* vocant, seu *Extrema*; quia his *Propositio* utrinque clauditur ac terminatur.

Verum quamvis tria haec in Propositione concurrant necessum est, recte tamen aut duabus concludi, aut una voce absolvi potest. Verba enim *adjectiva* per *substantivum* in suas partes solvuntur, & pronomina reticere possunt, utpote in verbis comprehensa: hinc igitur fit, ut binae voces, aut una duntaxat Propositionem constituent. Velut si dicam, *Mens cogitat*, quod tantumdem valet, ac *Mens est*
co-

cogitans : aut *Cogito*, *Disputo*; perinde enim sunt, atque *Ego sum cogitans*, *Ego sum disputans*. Quare celebre illud Caesaris *Veni, vidi, vici*, tres integras complectitur Propositiones.

CAPUT II.

De Propositionis Divisione

Ratione partium, unde coalescit, & proprietatum quibus afficitur, multifariam dividi solet *Propositio*. Innumeras species, prout eam varie considerant, recensent Scholaſtici, qui in hac parte multi sunt. Nobis tamen ut modum adhibeamus, suadet vetus adagium, *Ne quid nimis*.

§. I.

De Propositionibus Simplicibus, Complexis, Compositis, & de Compositarum vario genere.

Si Praedicatum & Subiectum, quae Propositionis *materiam* appellant Scholae, inspicimus; plures distingui possunt Propositionum species. Nam 1. si illa unico tantum Praedicato & Subiecto constat, *Simplex* appellatur: ut *Corpus est divisibile*.

2. *Com-*

2. *Complexa* erit *Propositio*, si aliam *Propositionem*, quae *Incidens* dicitur, complectatur idque vel *ὀρισμὸς*, sive *determinationis*, vel *ἐξηγητικὸς*, sive *explicationis* atque ornatus gratia. Ita *Triangula*, quae sunt *isoscelia*, *angulos ad basim aequales habent*. Cujus complexae propositionis incidens subjectum determinat. *Explicationis* vero causa incidens adjicitur in sequenti propositione: *Homines, qui sunt mortales, immortalitatis spe tenentur*.

3. Quod si plura Subjecta aut Praedicata in Propositione occurrant, ea erit *Composita*: velut: *Odium & amor sunt utilia & noxia*.

Jam vero Propositionum Compositio non uno pacto fieri potest; vel enim disertis verbis exprimitur, vel latet. Priores *Explicitae*, posteriores *Implicitae* seu *Exponibiles* apud Dialecticos audiunt.

Compositio igitur aperta est & manifesta, cum *Propositio* est 1. *Conjuncta*, in qua nimirum plura Praedicata & Subjecta copulativis particulis sive expressis, sive tacitis junguntur. Talis est illa apud Horat. (a)

*Non domus aut fundus, non aeris acervus
& auri*

*Aegroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas*

2. *Disjuncta*, quae scilicet e simplicibus Pro-

(a) I. Epist. II. 47.

Propositionibus per disjunctivas particulas separatis coalescit. Ita apud Eundem (a):

Imperat, aut servit collecta pecunia cuique.

3. *Hypothetica*, h. e. cujus simplices Propositiones hypotheticis particulis copulantur; ubi quidem Propositio, quae ab hujusmodi particulis regitur, dicitur *antecedens*, altera *consequens*: licet interdum ordo sit praeposterus, ut in illo Ejusdem (b):

*Hoc opus, hoc studium parvi properemus
& ampli,*

Si patriae volumus, si nobis vivere cari.

4. *Causalis*, cujus nimirum partes *causalibus* conjunctionibus colligantur. Ita illa apud Eumd. (c):

Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones.

5. *Discreta*, quae per conjunctiones *adversativas* diversa exprimit. Sicuti Idem ait (d):

Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt.

6. *Tandem Relata*, cujus una pars refertur ad aliam. Ita Tullius: *Tantum damni feci, quanti quaeque res amissae valebant* (e).

Por-

(a) *Ibid. Epist. X. 47.*

(b) *Ib. Epist. III. 28.*

(c) *Ib. Epist. II. 32.*

(d) *Ib. Epist. XI. 27.*

(e) *De Fin. Lib. V. cap. XV.*

Porro nonnunquam Compositio abdita est, & paullo obscurior; eaque quinq̃ue Propositionum classes constituit, *Exceptivam, Exclufivam, Comparativam, Incoectivam, & Desitivam.*

Exceptiva est, quae aliquid de re quapiam ita adfirmat, ut simul partem aliquam de ea excipiat. Velut, *Omnia sunt mortalia praeter spiritus*: quae sane Propositio duas complectitur, tum *Spiritus sunt immortales*, tum *cetera mortalia*.

Exclusiva dicitur, quae aut omne aliud Praedicatum ab eodem Subjecto, aut omne aliud Subjectum ab eodem Praedicato excludit. Haec Propos. *Oculus videt tantum*, ita oculo visionem adtribuit, ut illam neque audire, neque odorari &c. posse doceat. Contra haec altera, *Deus duntaxat est aeternus*, ita Deo aeternitatem adscribit, ut aliis convenire neget. In his autem compositionem latere nemo non videt.

Comparativa appellatur, quae inter duas pluresve res comparisonem instituit: ut, *Achilles Hectori fortior fuit*: ubi quidem duo adfirmantur, & *Achillem fortem fuisse, & ipso Hectori fortiorem*.

In Incoectivis, & Desitivis, quae nimirum aliquid incipere, aut desinere declarant, duo Judicia contineri clare patet. Unum enim statum respicit, in quo res antea erant, alterum vero, quem posthac acceperunt.

§. II.

De Propositionibus Universalibus, Particularibus, & Singularibus.

EX ampliori aut minori Subjecti significatione *Universales, Particulares, & Singulares* Propositiones oriuntur. In quo quidem sita est Propositionis *quantitas*, quam Scholae appellant. Cum enim subjectum quae late patet accipitur, universalis est propositio: veluti: *Omnes homines in Adam peccaverunt*. Hinc quaecunque subjectum veluti genus exhibent singulis formis commune, universalem efficiunt propositionem. Quod si subjecti sententia minus patet, propositio particularis dicitur, ut: *Aliqui homines sapiunt*. Voces igitur *aliqui, nonnulli* &c. quae subjecti extensionem indefinite restringunt, particularem constituunt propositionem. Tandem cum subjectum unum est ac singulare, Propositio singularis appellatur.

Quod si vero Subjectum nullo apposito adjuncto determinetur, ea *indefinita* est Propositio; ut cum ajunt, *Senex est morosus*. Haec autem talis esse censebitur, qualem sensum edit. Particularis nimirum, aut universalis erit perinde, atque recte habet, ac sententiam ejus, qui dicit, proprie exprimit.

Jam porro quod ad Universales Propositiones attinet, advertere juvat 1. eas interdum non

non ita vagas esse, ut nullam unquam exceptionem admittant; cuiusmodi est illa apud Horat. (a)

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos

Ut nunquam inducant animum cantare rogati,

Injussi nunquam desistant.

Neque enim omnes omnino cantores hoc vitio laborant. Huiusmodi Propositionem *Universalem* moralem nuncupant Scholae, ut eam distinguant a *Metaphysica*, quae nulli subijcitur exceptioni, velut: *Omnis circulus radios habet aequales*.

2. Nonnunquam *Propositio Universalis* non singulas respicit ejusdem generis partes, sed omnes duntaxat illius species. Veluti cum dicitur, *omnia animantia in Arca Noachica Diluvii aquas evasisse*.

3. Tandem nonnullae sunt Propositiones, quae *Universalis* speciem mentiuntur, licet reapse singulares censendae sunt; id quod in nominibus *Civitas*, *Exercitus*, aliisque, quae *collective* usurpantur, usuvenire solet.

§. III.

*De Propositionibus Adfirmantibus,
& Negantibus.*

OMnis Propositio aut ait, aut negat: atque id ad ipsius *qualitatem* pertinere ait Schola. Ait, si Praedicatum adjungitur Subiecto; negat vero, si removetur. Prior dicitur *Ajens*, & vulgo *Adfirmans*; posterior *Negans*.

Porro accurate Propositionis tum adfirmantis, tum negantis naturam perpendere juvat. Duo autem in antecessum advertenda sunt. 1. In qualibet idea *comprehensionem* ab *extensione* distinguere oportet. Ideae comprehensionem appello quidquid proprietatum in se illa complectitur. Puta *trianguli* idea comprehendit spatium, tria latera, tres angulos, angulorum duobus rectis aequalitatem &c. Extensionem vero intelligo id omne, cui ipsa idea communis est. Ita trianguli extensio tantum patet, quot trianguli species sunt. 2. Notandum est, praedicati notionem latius patere, quam subiecti sententiam; pluribus enim illud adscribi potest.

Jam vero Propositionis adfirmantis *on* est indoles, ut praedicatum subiecto adnectatur, juxta ac si unum idemque essent. Quantum igitur in praedicati idea comprehenditur, totum id subiecto tribuitur. Si quid enim praedicati
idea

idea complecteretur, quod subjecti notioni non inesset: removere potius, quam praedicatum subjecto adnectere oporteret. *Triangulum* esse *figuram* ajo; triangulo igitur adscribo quidquid figurae notio continet.

Verum necesse non est, ut subjectum & praedicatum eandem notionis latitudinem habeant. Praedicatum enim si latius pateat, quam subjectum; hujus veluti modulo illud metiamur oportet. Ita *Triangulum* esse *Figuram* ajo, licet non omnia, ad quae *Figura* extenditur, in *Trianguli* idea locum obtineant. Propositionis igitur affirmantis subjectum universam praedicati notionem, non autem illius latitudinem comprehendit.

Contra vero Propositionis Negantis natura in eo sita est, ut res quaequam eadem cum alia esse negetur. Atqui id verum est, quamvis aliquid secum commune habeant: dummodo quod uni proprium est, totum id alteri desit. Recte igitur negatur *triangulum* esse *quadrilaterum*, quamvis in ratione *Figurae* conveniant. Unde & illud proficiscitur, quod in Propositione negante praedicatum quae late patet, divellitur a subjecto. Nam si in praedicati extensione includeretur subjectum, huic illud non repugnaret. Cum igitur *triangulum quadrilaterum* esse nego, tum integram *quadrilateri* notionem, tum quidquid *quadrilaterum* est ab illo sejungo.

§. IV.

De Propositionibus Oppositis.

INter alias Propositionum proprietates est earum *Oppositio*, quae est pugna duarum Propositionum, eodem constantium praedicato & subiecto. Haec autem repugnantia fit vel secundum *qualitatem*, vel *quantitatem*, vel utramque.

Propositiones, quae qualitate dissident, at quantitate conveniunt, si sunt universales, dicuntur *contrariae*, ut *Omnis homo est liber*: *Nullus homo est liber*. Quod si fuerint particulares, vocantur *subcontrariae*, sive *contrariae particulares*, ut *Aliquis homo est justus*: *Aliquis homo non est justus*.

Quae vero qualitate consentiunt, at quantitate discrepant, *subalternas* appellat Schola, nonnulli vero *consequentes*, ut *Omnis homo est liber*: *Aliquis homo est liber*.

Tandem *contradictoriae* appellantur, quae & qualitate, & quantitate pugnant: velut haec, *Omnis homo est liber*; *Aliquis homo non est liber*. Verum vulgo recepta consuetudine eas propositiones *Contradictorias* dicimus, quarum altera ait quid, altera negat.

Multa hic addere solent Dialectici de Propositionum *introductione*, quam *Aquipollentiam* vocant, & de earumdem *Conversione*: per hanc sub-

subiectum & praedicatum incolumi Propositionis qualitate reciprocantur; per illam autem Propositiones oppositae conciliantur. Verum his olim fuit honos, cum Sophistarum disputationes in pretio erant; nunc autem ea negligere, quam vel leviter attingere satius esse ducitur.

C A P U T III.

De Propositionum Veritate & Falsitate.

CUm ea sit Propositionis natura, ut Praedicatum Subiecto aut adnectat, aut amoveat; inde oritur, ut ipsa vera sit aut falsa. Si enim conjungenda componit, & sejungenda separat, vera erit Propositio; sin contra, falsa erit.

Ut igitur Propositionis alicujus veritatem aut falsitatem deprehendamus, tria servemus oportet: primo ut quae Propositio enuntiat perspecta habeamus: deinde ut ea invicem conferamus: ac tandem utrum ea aliquam vel nullam relationem inter se habeant, expendamus. Id autem facile in Propositionibus simplicibus deprehendere licet: at paullo difficilior est Propositionum compositarum veritatem examinare, quippe quae plures ideas complectuntur.

Quamobrem 1. quod ad Complexas attinet, advertatur Propositiones *incidentes*, quae ad maiorem quamdam explicationem adhibentur, nihil principalium veritati, aut falsitati officere; quae vero rem definiunt, tam arcte cum illis colligari, ut earum veritas & falsitas in totam redundet Propositionem.

2. In Propositionibus conjunctis partes omnes, e quibus constant, verae sint oportet, ut ipsae verae esse dicantur.

3. Disjunctae Propositionis veritas in eo sita est, cum inter partes, unde coalescit, nihil medium est.

4. In Hypotheticis solius consequentiae veritas spectatur, quae potest recte stare talo, etiamsi utraque pars falsa sit.

5. Ut Causales sint verae, oportet ut id, quod exprimitur, vera sit alterius causa.

6. Discretae veritatem adfert partium oppositio; nam si partes non sint oppositae, licet verae sint, Propositio tamen aut falsa, aut saltem inepta erit.

7. Relatae Propositionis veritas pendet ex recta relatione; ita quidem ut si haec falsa aut inepta statuatur, etiam illa falsa sit aut inepta.

8. Tandem Propositionum, quas *Exponibiles* a Schola nuncupari diximus, Exclusivae quidem & Exceptivae verae censendae sunt, si quae a Praedicato aut Subjecto excluduntur, recte excipiantur. Comparativae autem tam de-

de-

demum verae sunt, cum ea, inter quae comparatio instituitur, praedicatum, in quo comparantur, habeant commune.

Quae de Propositionum oppositarum veritate & falsitate multis prosequuntur Dialectici, libenter omittimus, quippe cum ea non sint ex usu. Nonnulla potius subnectere par est, quae ad variorum sensuum veluti latebras in Propositionibus detegendas tradi solent: ea potissimum de causa, ut diversae *Distinctionum* formulae Scholis usitatae addiscantur.

Et 1. quidem Propositio vera aut falsa esse potest vel *ὕλικως*, h. e. *materialiter*, cum scilicet Praedicatum Subjecti quidem vocabulo, non autem rei convenit: vel *εἰδικώς*, h. e. *formaliter*, cum nimirum de re, quae per vocem exprimitur, Praedicatum enuntiatur. Hinc in illo apud Senecam (a) syllogismo. *Mus syllaba est; mus autem caseum rodit; syllaba ergo caseum rodit*: prima Propositio sensu materiali, altera autem sensu formali vera est.

2. Vera nonnunquam aut falsa est Propositio sensu *litterali*, qui nimirum proxime verbis exprimitur, ut illud in Evang. *Ego & Pater unum sumus*, vel sensu *metaphorico*, cum voces translate accipiuntur: veluti, *Ego sum vitis, vos palmites*.

3. Vera esse aut falsa dicitur Propositio

K 4

sen-

(a) *Epist. XLVIII.*

sensu diviso, cum Praedicatum non eodem in-
nente Subjecti statu ipsi convenit : aut *sensu*
composito, cum illud Subjecto non repugnat,
dum idem perseveret. Ver.gr. haec Propositio,
Sedens stare non potest, vera est sensu com-
posito, at falsa sensu diviso.

5. Tandem his addere licet sensum *collecti-*
vum, *distributivum*, *disjunctivum*, prout ni-
mirum Propositionis voces hoc vel illo pacto
usurpantur : tum sensum *relativum*, cum scili-
cet Praedicatum Subjecto convenit, quatenus
ad aliud referatur.

LOGICAE ELEMENTORUM

P A R S III.

C A P U T I.

De Natura Ratiocinationis.

Quae a nobis comparantur Ideae non omnes ea perspicuitate donantur, ut mutua, quae inter illas intercedit relatio, facile & prima fronte dignoscatur. Ad huiusmodi igitur relationem aperiendam clariorem ideam investigamus, cui alias comparantes earum convenientiam aut repugnantiam colligimus. Ideas enim, quas discutiendas aggredimur, si cum hac tertia convenire percipimus, eas componendas esse deducimus. Sin altera quidem congruit, altera vero non item, aut utraque ab illa dissentit, eas secum repugnare iudicamus.

Quamobrem Ratiocinationem recte definire possumus Intellectus actum esse, quo ipse instituta duarum idearum comparatione cum tertia, jungendae istae sint, an separandae cognoscit. Ex qua quidem idearum comparatione tria iudicia a Mente efformantur, cum aliud ex alio ratiocinatione deducit: quorum primum est,

est, quando Praedicatum cum tertia adscita idea confertur: alterum, quo eidem Subjectum comparatur: postremum vero, quo Subjecti cum Praedicato connexio colligitur. Quamvis simplex atque unicus sit Mentis actus, quo nimirum ex eo, quod duas ideas cum tertia convenire deprehendit, earum percipit nexum, & relationem.

Ita si Tellurem conglobatam esse deprehendere nequeam, continuo Telluris & rotunditatis ideas expendam, atque ita ex perceptis rem, quam non percipio, deduco. Experimento novi corpora globosa, si luminari, quod ipsis majus est, objiciantur, conicam umbram projicere. Sic igitur comparisonem inter has ideas instituens mecum agito. *Quae corpora majori luminari objecta finitam umbram in coni speciem projiciunt, ea nonnisi sphaerica sunt: Atqui in Eclipsibus Lunaribus Terrae umbra hujusmodi figuram praeseferre deprehenditur; Globosa igitur est Telluris superficies.*

C A P U T II.

De vario argumentandi genere.

§. I.

De Syllogismo.

Primum Syllogismo locum adscribimus, quippe cum perfecte Ratioeinationi respondeat, atque ad illum reliquae argumentationum species, quas paullo infra recensebimus, facile revocentur. Est autem Syllogismus argumentatio quaedam tribus Propositionibus composita inter se eo pacto connexis, ut postrema ex prioribus proficiscatur.

Jam vero harum Propositionum prima πρότασις, altera ἀήμμη ab Aristotele, a Latinis vero *Propositio* & *Assumptio*, tertia Gr. συμπεράσμα, Lat. *Conclusio* dicitur. Verum vulgo in Scholis prima *Propositio major*, secunda *Propositio minor*, postrema *Consequentia* appellari consuevit. Major autem dicitur, non quia principem locum obtinet, sed propterea quod *majorem terminum*, Praedicatum scilicet Conclusionis complectitur: quemadmodum altera ob *minorem terminum*, h. e. Subjectum Conclusionis, quod continet, Minor nominatur. Atque

haec

hae Propositiones *praemissarum* etiam nomine donantur apud Scholas. Inventum autem illud seu *argumentum*, cum quo veluti cum aliqua norma Praedicatum & Subiectum Conclusionis comparantur, *medium terminum* nuncupant Scholaſtici.

Syllogismus itaque nonniſi tres *terminos* comprehendit: quippe duarum Propositionum altera Praedicatum, altera Subiectum cum medio termino comparat: Conclusio vero novum terminum non invehit, ſed ſuperiora connectit.

In Syllogismo Scholaſtici *materiam* & *formam* conſiderant. Materiam quidem appellant tum terminos & medium, tum Propositiones inde conflatas; formam vero legitimam Conclusionis illationem.

§. II.

De Syllogismi Figuris & Modis.

SYllogismi *Figura* Scholaſticiſ dicitur apta medii cum duobus terminis ad concludendum colligatio. Cumque medius terminus quatuor modis connecti cum illis poſſit, quatuor Syllogiſticae figurae emergunt. Medius enim terminus 1. ſubiectum eſt in Propositione maiore, & praedicatum in minore: 2. praedicatum in utraque: 3. ſubiectum in utraque: 4. praedicatum in maiori, & ſubiectum in minori Propositione. Ultimam hanc figuram, quae *Galenica*

ea vulgo dicitur, ab Aristotele repudiatam fuerunt. De ea tamen legendus Arnaldus (a).

Modum autem Syllogismi appellant praemissarum connexionem secundum quantitatem & qualitatem. Hujusmodi quatuor & sexaginta recensent, prout Propositiones adfirmantes & negantes, universales ac particulares varie complicari possunt. At undeviginti duntaxat ceteris posthabitis, quippe inutilibus, tradi solent in Scholis. Eos vulgo insulsis aequae ac horridis versiculis comprehensos proferunt Scholae: in quibus vocalium duntaxat *A E I O* potestas attenditur. Scholasticis enim *A* propositionem universalem adfirmantem, *E* vero negantem exprimit: *I* particularem adfirmantem, *O* negantem denotat.

Ab hujusmodi Figuris & Modis recensendis consulto abstinemus, atque ea tantum alimur, ut ajunt, salutasse satis esse duximus: ne, ut apposite ad hanc rem ait Seneca, (b) *verba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni ac secreti boni judicemus*. Haec sane non nisi laborem docendi ac discendi augent, & nullius fere sunt usus. Nemo unus enim, ne illis quidem exceptis, qui in penitioris Scholasticae Dialecticae penetralibus enutriti nisi Scholasticum sapiunt: nullus, inquam, dum

ra-

(a) *La Logique Part. III. Chap. IV.*

(c) *Epist. L.*

ratiocinatur eo animum intendit, ut in *BARBARA* potius, quam *FRISESOMORUM* Syllogismos procudat.

§. III.

De Syllogismi Vitiis.

Vitium in Syllogismo subesse potest ratione & materiae & formae. Peccat Syllogismus in materia, quoties Propositionum, unde componitur, aliqua falsa sit. Quare quae superius de veritate Propositionum disseruimus recolantur.

Ratione autem formae claudicat Syllogismus, si Conclusio ex praemissis non consequatur. In hanc rem exempla proferre supersedemus; ea enim prosecui dabitur, cum de Fallaciis deinde disputabimus.

§. IV.

De Veri Syllogismi fundamento.

Aristoteles ceterique veteres Dialectici plures regulas tradidere, quibus singulae Syllogismorum Figurae, singuli eorundem Modi efformarentur, ita quidem ut nullus in iis falsitati locus esse posset. Verum haec inventa esse acutius, & dicta subtilius jamdudum viri docti adnotarunt. Eapropter ne tanta canonum copia adolescentum memoria fatigetur, generale

le quoddam & diligenter exploratum principium, quod Cl. Arnaldo (a) acceptum referimus, hic proponimus: ad quod, veluti ad lydiū lapidē, cujuscunque generis Syllogismos, nām recte procedant, an non, explorare possimus.

Hic porro Canon in ipsa Syllogismi natura innititur. Nimirum illuc intendit Syllogismus, ut quaestionis alicujus veritatem demonstraret. Dicitur autem *quaestio* Propositio demonstranda, quae Conclusionis locum in Syllogismo occupat. Porro cum quaestionem aliquam probandam aggredimur, in eo toti sumus, ut clariorem propositionem, quae illam complectatur, investigemus. Eam autem continere nequit eisdem verbis; secus enim nihil lucis quaestioni afferret; quippe & ipsa in quaestionem veniret. Quamobrem aliam adjungimus propositionem, quae in priori propositione quaestionem comprehendendi planum faciat.

Exemplum accipite. Si demonstrandam suscipiam *ex Deo solum suam beatitudinem hominem haurire*, id efficiam clariori propositione, quae propositam quaestionem complectatur: nimirum si dicam *beatū esse, qui immenso bono fruitur*: tum alteram adjungam, unde in adducta propositione quaestio contineri ostenditur: scilicet si subnectam *Deum esse immensum bonum*. Ita igitur ratiocinationem expediam:

Qui

(a) *L' Art de penser Part. III. chap. X.*

*Qui immenso bono fruitur, beatus est:
Atqui solus Deus immensam bonitatem com-
plectitur.*

*Ex Deo igitur duntaxat suam homo hau-
rit beatitudinem.*

Sane patet hujus Syllogismi Conclusionem in majori Propositione comprehendi, idque in minori clarius aperiri, quippe quae *immensam Deum complecti bonitatem* demonstrat.

Atque id, quod in Syllogismis *adfirmanti-
bus*, quorum scilicet Conclusiones *ajunt*, lo-
cum habet, obtinet etiam in *negantibus*, h.e.
quorum Conclusiones *negant*. In his enim Syl-
logismis praemissarum alterutra *negat*, neque
negatio nisi in negatione includi potest. Con-
clusionem igitur in ea Propositione, quae *ne-
gat*, comprehendi debere clare patet. Velut si
hoc Syllogismo ostendam avaros non esse beatos:

Ille beatus est, qui sorte sua contentus vivit;

Nullus autem avarus sorte sua contentus est;

Nullus igitur avarus beatus est.

Hic procul dubio apparet majorem Propositio-
nem in medio ponere Conclusionem, quae in
minori veluti latitabat. Cum enim nego *omnem,
qui sit avarus, esse contentum*: non modo *ava-
rum contentum esse*, sed & *beatum* nego; quip-
pe *beatus, nisi qui sorte sua contentus vivat,*
esse nequit.

Ex his porro patet eam esse legitimi Syl-
logismi indolem, ut Conclusio in praemissis
com-

comprehendatur. Syllogismus igitur tum demum recte consistet, cum Propositionum altera Conclusionem complectitur, altera vero in illa comprehendendi explicat. Nimirum, ut Scholarum more loquamur, praemissarum altera *comprehensiva*, altera *explicativa* sit oportet.

At inquires: qua arte, quibusve regulis Conclusionem in praemissis inclusam assequar? Nimirum ea perspicientia, qua quis ideae comprehensionem atque extensionem, de qua supra diximus, deprehendit. Haec enim duo perspecta sint oportet: 1. quatenam in subjecti, & praedicati ideis proprietates comprehendantur. 2. quatenam in eadem idea secum conveniant. Quae quidem cum cognoveris, facile assequi licebit, num Conclusio in praemissis contineatur, nec ne. Id potius igitur attendendum est, ut in ideis effingendis, discutiendisque, earumdem claritati ac distinctioni quam maxime consulamus. Tum etiam in eo studium collocemus, ut subjecti ac praedicati ideas conferentes, in quo secum conveniant, aut inter se dissentiant, inquiramus. Qui ea mentis acie instructus est, ut id perspiciat, is syllogismi veritatem vel Scholarum regulis destitutus plane deprehendet. At qui novercam naturam habuerit, nec quae diximus, nec ipsos Scholasticos Canones intelliget (a)

L

Inu-

(a) *Non abs re esse duco huc apponere, quae*

Inutilia igitur prorsus ducimus universa argumentationum praecepta, quae vulgo tradi in Scholis consueverunt. Quamvis enim illa usque ad nauseam inculcentur, nunquam legitime ratiocinandi facultatem Menti comparabunt. Nam ea rectae rationis societate destituta, subtilis sterilisque cognitionis fructum edunt. Recta & bene composita ad iudicandum ratio

ca

quae ad hanc rem apposite tradit Augustinus de Doctr. Christ. lib. II. Cap. XXXVII. Is enim cum Dialecticae usum atque utilitatem prosequeretur, praeceptorum, quae potissimum ratiocinationem respiciunt, disciplinam ut plurimum inutilem scita comparatione demonstrat. Illa vero (Dialectica) conclusionum & definitionum, & distributionum plurimum intellectorem adjuvat: tantum absit error, quo videntur homines sibi ipsam beatæ vitæ veritatem didicisse, cum ista didicerint. Quamquam plerumque accadat, ut facilius homines res eas assequantur, propter quas assequendas ista discuntur, quam talium praeceptorum nodosissimas & spinosissimas disciplinas. Tanquam si quispiam dare volens praecepta ambulandi moneat, non esse levandum posteriorem pedem, nisi cum posueris priorem: deinde minutatim quemadmodum articulorum & poplitum cardines oporteat movere describat.

Vera

ea est, unde veritatem in differendo adquirimus, ac perversitatem omnem in ratiociniis veluti persentiscimus. Hanc autem veri falsique aestimationem frustra quaeres a praeceptis ac minutis regulis: cum praeter naturalem sagacitatem a scientiarum fonte haurire licet. Porro inter eas, quae potissimum intellectus culturae destinatur, Mathesis est; Geometricis enim demonstrationibus assueta Mens eam contrahit recte ratiocinandi consuetudinem, ut quidquid abnorme ac perversum in

L 2 ra-

Vera enim dicit, nec aliter ambulari potest; sed facilius homines haec faciendo ambulant, quam animadvertunt cum faciunt, aut intelligunt, cum audiunt. Qui autem ambulare non possunt, multo minus ea curant, quae nec experiendo possunt attendere. Ita plerumque citius ingeniosus videt non esse ratam conclusionem, quam praecepta ejus capit: tardus autem non eam videt, sed multo minus quod de illa praecipitur: magisque in his omnibus ipsa spectacula veritatis saepe delectant, quam ex eis in disputando aut judicando adjuvamur. Nisi forte quod exercitatio reddunt ingenia; si etiam maligniora aut inflatiora non reddant, hoc est ut aut decipere verisimili sermone atque interrogationibus ament, aut aliquid magnum, quo se bonis atque innocentibus anteponant, se affecutos putent, qui ista didicerunt.

ratiociniis occurrit, sentiat etiam, nedum intelligat. Oportandum itaque, & quam maxime curandum, ut Matheseos studium Adolescentes strenue prosequantur; quo legitimis ratiociniis affuescant.

Jam porro recti Syllogismi Canon, quem Arnaldo praeunte tradidimus, argumentandi vim totam complectitur. Minutissimae quidem quaeque leges in Scholis usurpatae ad illum facillime revocantur. Et sane duobus veluti cardinibus tota harum legum complexio vertitur; 1. ut termini latius non sumantur in Conclusionem, quam in praemissis; 2. ut medius terminus semel saltem universaliter accipiatur. Atqui haec ab ea, quam tradidimus regulam, unice pendent. Huic igitur principio Scholasticae leges innituntur.

Nam 1. si amplior esset in Conclusionem, quam in praemissis terminorum sententia; qui fieri posset, ut haec in illis comprehenderetur? 2. Vocum, quas particulares appellant, proprietas est, ut definita non sit illarum extensio; illudque propterea continent quod in ipsorum idea includitur. Ut igitur hujusmodi terminus Conclusionis terminum complectatur, omnino oportet illum saltem semel universe usurpari. Puta si probandum est *aliquem esse Dei amicum, qui egestate laboret*, idque vellem inde ostendere, quod *aliquis sanctus pauper sit*: isthaec Propositio Conclusionem non compre-

hen-

hendet, nisi alia praecedat, ubi vox *Sanctus*, quo medio termino utor, universe accipiatur. Si enim dici nequeat *omnem sanctum esse amicum Dei*, nunquam efficiam *aliquem amicum Dei pauperem esse*: propterea scilicet, quod Conclusio in praemissis non continetur.

Antequam manum de tabula, juvat aliquot Syllogismos exhibere, ut ope recensiti Canonis de eorum veritate judicemus. Sit primus ille Senecae (a) Syllogismus:

Qui id beneficium dedit, quo est aliquid melius, potest vinci:

Pater dedit filio vitam, est autem aliquid vita melius:

Ita pater vinci potest.

In hoc quidem Syllogismo minor Propositio, quae aliquid melius esse vita docet, quam a patre filius accepit, aperte ostendit Conclusionem in majori comprehendere.

Verum si vulgare illud sophisma expendamus;

Qui ait te esse animal, verum dicit:

Qui autem ait te esse anserem, ait te esse animal;

Igitur qui ait te esse anserem, dicit verum.

Si hoc, inquam, sophisma ad trutinam revocemus, statim se ita nobis offert Conclusio, ut nullo pacto in praemissis comprehensa delitescat. Nam *to animal* certum quoddam ani-

(a) *De Benef. Lib. III. cap. XXXV.*

malis genus exprimit: minor autem Propositio in eo genere *anserem* comprehendere non docet; fieri igitur nequit, ut Conclusionem major Propositio complectatur.

Idem feratur iudicium de sophismate illo, quod quidam Dialecticus Diogeni proposuit apud Gellium (a):

Quod ego sum, id tu non es.

Homo autem ego sum;

Homo igitur tu non es.

Cui, cum Conclusionem veram esse negasset Diogenes, facete respondit: *Et si id verum fieri vis, a me incipe.*

§. V.

De ceteris Argumentationum speciebus.

ENTHYMEMA.

Nonnunquam in Syllogismis Propositio, quae per se ipsa constat, atque ab auditoribus facile intelligitur, reticere solet: quod apud Oratores, & in privatis colloquiis latissimum usum habet. *Enthymema* isthac argumentatio vocatur a Dialecticis. Tale est elegans illud Medae Ovidii, quod a Quintiliano (b) laudatur:

Ser-

(a) *Noct. Attic. Lib. XVIII. cap. XIII.*

(b) *Lib. VIII. cap. V.*

*Servare potui: perdere an possim rogas?
Quod perinde est, ac si dicas: Servare potui;
ergo possim perdere.*

EPICHIREMA.

Quemadmodum Enthymema claras atque apertas reticet Propositiones: ita contra *Epichirema*, si qua minus clara occurrat Propositionio, huic probationem adnectit; quare modo quatuor, modo quinque propositionibus componitur. Ex. gr.

*Humanae voluntatis appetitus immensus est;
nam quo affluentius voluptates haurimus,
eo gravius ardentiusque sitire experimur.
Atqui quaecunque hujus vitae bona finita
sunt, & certis limitibus circumscripta;
quippe e nihilo condita.*

*Beatitudo igitur, quam appetimus, a creatis
rebus hauriri nequit.*

PROSYLLOGISMUS.

AD Epichirema proxime accedit *Prosylogismus*; fit autem cum uni Syllogismo ita alius subnectitur, ut primi Conclusio sit etiam alterius major propositio. Veluti si ita arguerem:

Spiritus partium expers est:

Mens autem spiritus est;

L 4

Mens

Mens igitur partibus caret :

Sed quod partibus caret, corruptionem subire nequit ;

Mens igitur nec discerpi, nec distrahi potest.

Penultima autem Propositio *subsumtum*, seu minor *subsumta* vulgo appellari consuevit.

SORITES,

Quem Latino verbo *acervalem* licet appellare, est argumentatio pluribus Propositionibus composita, ita quidem connexis, ut attributum unius sit subiectum alterius, atque ita deinceps, donec primæ subiectum cum postremæ prædicato in Conclusionem coniungatur. Sic apud Senecam (a) :

Qui prudens est, & temperans est :

Qui temperans est, & constans :

Et qui constans, & imperturbatus est :

Qui imperturbatus est, sine tristitia est :

Qui sine tristitia est, beatus est ;

Ergo prudens beatus est : & prudentia ad beatam vitam satis est.

Hic tamen sedulo cavendum, ne qua intermedia Propositio falsa sit aut ambigua ; totum enim Soritem contaminat. Talis est ille Epicuri apud Ciceronem (b), ut Deos hominum similes esse ostenderet :

Deos

(a) *Epist. LXXXV.*

(b) *De Nat. Deor. Lib. I. cap. XXXII.*

Deos beatos esse constat :

Beatus sine virtute nemo esse potest ;

Virtus sine ratione constare non potest :

Nec ratio esse nisi in hominis figura ;

Ergo si Dei sunt beati, & hominum similes erunt.

D I L E M M A

EST argumentatio composita, quae totum in partes dispescit, atque ajendo aut negando de toto concludit, quod de singulis partibus ostendit. Ita in Terris vitam beatam deigi non posse hoc Dilemmate ostendam :

Unusquisque in hac vita aut cupiditatibus se addicat, aut iisdem obluctetur oportet.

Si illis indulget, infelix est ; tum quia maximo id probro est, tum vero quia eorum sitim explere nunquam poterit :

Si iisdem resistit, miser erit : quippe nihil hoc intestino bello molestius, quod quis secum ipse gerit.

Nemo hinc itaque vere beatam agere vitam potest.

Porro non raro elegantius Propositio, quae totum partitur, reticere solet. Ita olim Chrysippus Remp. administrandam non esse suadere nitebatur :

Si quis in Rep. administranda bene agit, offendit homines ; si male, offendit Deos ;

Er-

Ergo a Reip. administratione est abstinendum.

Ubi sane desideratur Propositio, quae partitionem comprehendit, h. e. *Si quis Reip. administrat, aut sancte, aut prave eam gerit.*

Jam vero in Dilemmatis nonnulla sunt animadvertenda, ut eorum vis non corruat. 1. Propositio generalis, quae toti convenit, sive ea exprimat, sive non item, (quod saepius fieri solet) vera sit oportet. Quamobrem laudatum Philosophi Dilemma in eo peccat, quod Propositio subintelligenda, nimirum *molestum esse quod sine Decorum aut hominum offensione fieri nequit*, falsitatis arguitur: quippe molestum non est homines offendere, si, quin in Deum peccemus, vitari non possit.

2. Propositio disjunctiva, cui Dilemma innititur, omnia membra, in quae dividi totum potest, complectatur. Nihil igitur efficit Dilemma illud, quo ad mortis timorem amolendum nonnulli olim utebantur:

Aut Mens humana una cum corpore occidit, aut diu permanet:

Si occidit, cum sensu careat, malis obnoxia esse non poterit:

Si permanet, beatior erit, quippe e corporis vinculis soluta;

Mors igitur timenda non est.

Alia enim post mortem potest esse animae conditio, si nimirum poenis & cruciatibus addicatur.

3. Con-

3. Conclusiones, quae ex partibus deducuntur, sint legitimae. Quare superius Chrysippi Dilemma etiam in eo peccat, quod verum non est, neminem posse in administranda Rep. recte se gerere, quin homines offendat.

4. Tandem ejusmodi sit, ut in eum, qui illud opposuit, retorqueri nequeat. Ita in Chrysippum Dilemma retorqueri posse testatur Aristoteles:

Si Remp. male administres, placebis hominibus; Si recte, Deo;

Ergo administranda.

Quamvis id rationi absconum sit, cum hominibus facere satis in Deum peccantes non possimus.

I N D U C T I O

EST argumentatio, quae ex pluribus particularibus enumeratis aliquid universale commune omnibus colligit: sive recensitis omnibus rei alicujus partibus, adeo ut aliquid de iis adfirmet aut neget, idem de tota re ait aut negat. Ut si quis dicat:

Singuli sive summo sive infimo loco nati curis exedantur.

Unaquæque aetas sua patitur incommoda.

Juvenes aliorum voluntati obtemperant oportet; natu vero majores magna negotia sustinent.

Hic improbos corporis sunt labores; illa stu-

studiis animum fatigat.

Praesens igitur hominis vita non est ab omni parte beata.

Porro ut inductio sit vera, tum quod de singulis adfirmatur aut negatur, verum sit oportet; tum etiam nulla pars praetermittenda est. Hinc facile est, ut hoc ratiocinationis genere erremus, & decipiamur.

C A P U T III.

De Fallaciis Argumentorum.

QUoniam altius animis inhaerent exempla eorum, quae fugienda, quam quae imitanda sunt; originem propterea, unde fallacia omnis in argumentationes derivatur, aperire juvat. Quapropter fallaces ratiocinationes, quae *παρρηγοισμοί*, *πρεξέλεγχοι*, *σοφισματικά* dici apud Graecos consueverunt, hic continenti serie producemus: neglectis iis, quae pueriles sunt, & nonnisi stupidissimum quemque decipiunt.

1. *Aliud probare, quam quod est in quaestione.* Quod *Σοφισμα ἐπὶ προζήτησις* Graecis dicebatur: ab Aristotele autem *Ignoratio Elenchi*, illius scilicet, quod ostendendum est. Atque id ex fraude plerumque admittitur, nimirum cum quis contra adversarium probare nititur, quod

quod ille non negat, ut quod revera ab eo negatum est, evincere videatur: aut ea adversario adfingit, quae reapse non docuit, quo illum oppugnare penitusque convellere videatur.

Hujus sophismatis exemplum accipite ex Lactantio (a). *At idem (Epicurus) nos metu liberat mortis his verbis: „Quando nos sumus, mors non est: quando mors est, nos non sumus; mors ergo nihil ad nos . . .”* Quam argute nos fefellit! Quasi vero transacta mors timeatur, qua jam sensus ereptus est; ac non ipsum mori, quo sensus eripitur.

2. Quod in disquisitione positum est pro argumento sumere. In Scholis Principii petitio appellari solet. Ita principium petit Spinoza, cum unam esse in rerum natura substantiam inde evincere conatur, quod unius substantiae ideam habeamus.

Huc pertinet illud Sophismatis genus, quod Graecis *ἡ ὑπερπαραπλοή*, h. e. *pistilli circumactus* nuncupatum, vulgo *vitiosa circuitio* ultro citroque in se rediens appellatur: nimirum cum idem probatur per idem. Veluti si quis sidera inerrantia propterea scintillare dicat, quod omnium maxime a nobis distent: atque ea a nobis longe distare ex eo probet, quod scintillent.

Hic tamen praetereundum non est, vitiosam

(a) *Lib. III. cap. XVII.*

nam non esse circuitionem, cum ex iis, quae aliunde evincere possumus, vel per se constant, aliquid ostendimus; quo probato rursus ad ea inde demonstranda regredimur. Ita Physici Tellurem conglobatam esse vel ex hoc colligunt, quod Soli objecta conicam umbram projiciat; tum ex ipsius figura sphaerica illius umbram in conum speciem esse deducunt. Quamobrem temere Catholicos vitioso circulo implicari obgannunt. Sæctarii, quasi e Scriptura Ecclesiae ἀπαραλίστα infallibilitatem, tum ex hujus infallibilitate illius auctoritatem ostendant. Cum enim nulla sit inter ipsos & Catholicos de Scripturae auctoritate controversia, hinc recte Ecclesiam infallibilem esse demonstrant.

3. *Tunquam rei causam accipere, quae causa non est.* Veluti cum quis humani generis infortunia in sidera & cometas transfert: vel cum Peripatetici in naturae phaenomenis explicandis ad nescio quas occultas qualitates confugiunt: vel tandem cum pro causa propria & proxima communis aliqua & remota adhibetur. Hujusmodi erat illa Ethnicorum in Christianos criminatio. *Dum Christianismus vigere coepit, mille calamitates Romanum orbem oppresserunt. Christianismus igitur omnium calamitatum causa fuit.* Quod sophisma prae ceteris elegantius solvit Tertullianus (a).

Huc

(a) *Apolog. cap. XL. XLVII.*

Huc revocari etiam debet fallax illa conclusio, cum aliquid ex aliquo oriri colligitur, quia post illud evenit: *post hoc, ergo propter hoc*. Ut enim Tullius inquit. (a): *Causa non sic intelligi debet, ut quod cuique antecedit, id ei causa sit, sed quod cuique efficienter antecedit.*

4. *A sensu diviso ad compositum, & contra a composito ad divisum gradum facere.* Id autem, quod fallacia Compositionis & Divisionis dicitur, fit, cum ea conjungantur, quae recte intelligi nequeunt, nisi disjungantur; aut ea dividuntur, quae dividenda non sunt. Veluti si quis diceret: *Senatus in Rep. summa rerum ponitur; Quilibet ergo Senator Reip. dominus est.*

5. *A dicto secundum quid ad dictum simpliciter.* Nimirum cum ex eo, quod certa quadam ratione verum est, Conclusio generalis colligitur. Quemadmodum est vetus illud sophisma a Gellio relatum (b): *Quod nix est, hoc grando non est; nix autem alba est; grando igitur alba non est.*

6. *Vitiosa Enumeratione, sive Inductione uti.* Cum non omnes modi quibus res afficitur, enumerantur: aut cum ex paucissimis partibus recensitis, quod de iis probavimus, universe ad totum pertinere colligimus. Vitiosa igitur esset

(a) *De Fato XXVI.*

(b) *Noct. Attic. Lib. XVIII. cap. XIII.*

set Inductio, si quis, quod oleum, vinum, urina &c. dum vi frigoris in glaciem concre-
scunt, condensantur, omnes omnino liquores
conglaciatos in minus spatium redigi conclu-
deret; quippe aquam glacie concretam rare-
fieri experimenta docent.

7. *Vocum ambiguitate abuti.* Quod quidem
admittitur, quoties idem nomen, quod diversa
significat, inspecta una ipsius sententia cum
subjecto, altera vero cum praedicato copula-
tur. Porro hujus generis sophismata perraro
imponere solent; quippe puerilem argutiam
praefereunt. Verum paullo difficilius ambigui-
tas deprehenditur, cum res eadem varia potest
ratione considerari, cum scilicet eadem idea
plures partes complectitur. Veluti si quis Ex-
tensionem sensum non repugnare inde argueret,
quod homo, qui corpore componitur, sensum
habeat.

C A P U T IV.

De Caussis Errorum.

Quae haecenus sophismata recensuimus in
ratiocinando decipiunt : alia sunt praeter-
erea, quae facilem aberrandi occasionem Menti
praebent. Hae autem errorum caussae repeten-
dae sunt ex *Praejudiciis*, *Cupiditatibus*, *Phi-
lautia*, *Negligentia*, & *Praecipiti Iudicio*: quas
hic aperire praestat, ut in veritate investiga-
da sedulo ab iis caveamus.

I. Mentis nostrae ratiocinatio certis qui-
busdam principijs regitur : inde fit, ut quae
falsa sunt, si loco illorum habeantur, eam per-
vertant omnino ac labefaciant. Porro haec
Praejudicia, siue *praejudicatae opiniones* ap-
pellantur, quasi dicas praekoncepta citius quam
par est animo iudicia ; ante nimirum, quam
diligenti instituto examine rerum cognitione
animus informetur. Plura vero sunt, quae adi-
tum praedictis praebent. Baco quidem Ve-
ridamius, qui Philosophiae instaurationi primus
manum admovit, in plures classes praedicta
dispertivit ; eaque, ut tunc aetas ferebat, inso-
lentibus ac speciosis vocabulis, sed quae ma-
gnum

gnum aliquid sonant, designavit (a). Non abs-
re vero ea repetere licet ex *partium studio*,
auctoritatis aestimatione, *disputationis amore*,
& *multitudinis sensu*.

1. Nonnulla sunt quae aut falsa, aut saltem
dubia a plerisque reputantur; quorum tamen
veritas probatur ab aliis, si diversae nationis,
vel diversae disciplinae fuerint, aut diversam
sectam profiteantur. Unde tam dispar senten-
tia? Rerum veritas variationis nescia una est
& sibi constans. Illud quidem studium, quo suas
quisque vel ultro oblatas vel quaesitas partes
sibi

(a) *Ea ipse idola vocat concinno quidem
vocabulo, quasi vanas dixeris. imagines, quae
verarum notionum speciem mentiuntur. Appel-
lat idola Tribus, quae in ipsa hominis natura
& in tribu seu gente hominum fundantur. idola
Fori, quae ex foedere verborum & nomi-
num se insinuarunt in intellectum, & ex vulgi
opinionibus dimanarunt: idola Specus, quae ex
ingenii & temperamenti diversitate ortum ha-
bent: idola tandem Theatri, quae ex diversis
Philosophiarum dogmatis hominum animis in-
sederunt: inde ducta denominatione, quia quot
Philosophiae receptae aut inventae sunt, tot
fabulas productas & actas censemus, quae mun-
dos effecerint fictitios & scenicos, ut ipse ait.
Videndus ipsius liber, cui titulus: Novum Or-
ganum Scientiarum.*

sibi tuendas putat, hanc judicandi varietatem inducit. At quantum in hoc est ad veritatem assequendam impedimentum! Hujusmodi enim studium adeo plerumque incenditur, ut pro eorum etiam, quae non probantur, veritate acriter dimicetur. Hinc plerique sunt, qui, ut ait Tullius (a), certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti & consecrati sunt, eaque necessitate constricti, ut etiam quae non probare soleant, ea cogantur constantiae causa defendere.

2. Praejudicatis opinionibus imbuimur, cum ita ex alienis judiciis pendemus, ut etiam sine ratione apud nos valeat auctoritas. Id autem potissimum usuvenit, cum primis aetatis nostrae annis praeceptoribus instituendi tradimur. Nostrum enim judicium adhibere per aetatem non dum valemus: quae igitur praeceptores docent, ea probata animo recedimus. Haec porro, cum adoleverit aetas, expendere negligimus: quae propterea ejusmodi radices in nobis agunt, ut veluti a natura nobis insita esse ducamus. Ab hujusmodi igitur praejudiciis maximopere caveamus: idque curemus, ut non quo nos miserint praeceptores, sed quo duxerint, eamus.

Itaque cavendum etiam nobis est, ne praestantium virorum auctoritate permoti, ipsorum

M. 2

opi-

(a) Tusc. Quaest. lib. II. Cap. II.

opinionibus servi pecudis more insistamus. Ommino, ait Plato (a), non quis dixerit, sed quam recte dicatur, considerandum est. Tum & Tullius (b) apposite admonet. Non tam auctores in disputando, quam rationis momenta quaerenda sunt. Quin etiam obest plerumque iis, qui discere volunt, auctoritas eorum qui se docere profitentur. Desinunt enim suum iudicium adhibere. Id habent ratum, quod ab eo, quem probant, iudicatum vident. Nec vero soleo probare id, quod de Pythagoricis accepimus, quos ferunt si quid adfirmarent in disputando, cum ex eis quaereretur, quare ita esset, responderi solitos. Ipse dixit: ipse autem erat Pythagoras.

3. Disputationis usus utilis est, & quaestionis veritati aperiendae non minimum conducit. Cum enim hominis animus secum ipse tacitus in re aliqua perspicienda occupatur, languet plerumque illius vis ac torpescit: igniculis quibusdam excitetur oportet, unde incendatur. Disputationis igitur laqueis implicatus animus sese expedire connititur, atque objectionibus facturus satis, quaestionis nodum solvere quanta maxima contentione conatur. At si cupiditatum aestus, & privatae opinionis tuendae studium accedat, disputatione perver-

se

(a) In Charmide.

(b) Lib. I. De Nat. Deor.

se abutuntur homines. Eo enim deveniunt, ut rationibus nunquam cedentes cuique rei probandae rationes investigent, verum falso admisceant, utrumque aequè probent, contra dicendi duntaxat studio abrepti. Inde autem praedudiciorum ingens copia. Illud enim ratum habetur, quod ab adversariis negatur: contra a veritate abhorreere ducitur, quodcunque iis probatur.

4. Praedudicia tandem molestissima nobis insinuantur ex vulgi opinionibus, pessimi veritatis interpretis. Errorum enim nostrorum causa est, quod vivimus ad exempla, nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod quidem Senecae (a) verbis aptius exprimi non posse censeo: *Tritissima quaeque via & celeberrima maxime decipit. Nihil ergo magis praestandum est, quam ne pecorum ritu sequamur antecedentium gregem, pergentes non quaecundum est, sed quo itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, quam quod ad rumorem componimur: optima rati ea, quae magno assensu recepta sunt, quorumque exempla nobis multa sunt: nec ad rationem, sed ad similitudinem vivimus. Inde ista tanta coactio aliorum super alios ruentium. Quod in strage hominum magna evenit, cum ipse se populus premit, nemo ita cadit, ut non alium*

M 3

in

(a) De Vita beata cap. I.

in se attrahat. primi exitio sequentibus sunt. Hoc in omni vita accidere, videas licet: nemo sibi tantummodo errat, sed alieni erroris causa & auctor est. Nocet enim applicari antecedentibus, & dum unusquisque mavult credere, quam judicare, nunquam de vita judicatur, semper creditur: versatque nos & praecipitat traditus per manus error, alienisque perimus exemplis. Quamobrem, ut idem Auctor (a) monet, aestimemus singula famâ remotâ; & quaeramus quid sint, non quid vocentur.

II. Cupiditates, quibus hominis animus occupatur, veritati assequendae quamplurimum adversantur. Res enim objectas perinde inspicimus, atque ad nos referuntur: prout nimirum cupiditatibus, quibus afficimur, congruunt illae, aut repugnant. Ejusmodi igitur de illis judicium ferimus, quale nobis cupiditates ipsae suadent: adeo quidem, ut rerum veritas atque utilitas unum idemque nobis sint. Id autem ex eo proficiscitur, quod hominis animus cupiditatibus ita immutatur, ut quaecunque ad eas referuntur, etiam mutata ipsi videantur. Quamobrem sibi quisque attendat, & postquam quibus maxime ducatur cupiditatibus, deprehenderit, earum conclusionum veritati distingat, in quibus efficiendis affectuum vis valere poterit: ideas accuratius expendat; diligentius

exa-

(a) *Epist. CXXIII.*

examen instituat, donec nullum cupiditatum consiliis locum esse adverterit.

III. At longe majus impedimentum in rerum aestimatione; & turpior humani intellectus aberratio proficiscitur ex Philautia. Hominis animus natura ipsa suadente se amat; hujusmodi igitur amor plerumque praestat, ut quae nobis aridet sententia, ea vera esse, & cuique probanda videatur. Et sane, ut advertit supra laudatus Verulamius (a); *adamant homines scientias & contemplationes particulares, aut quia auctores & inventores se earum credunt; aut quia plurimum in illis operae posuerunt, iisque maxime assueverunt.* Id. autem turpe admodum est, & errorum non levium origo. Inde enim proficiscitur, ut propriae sententiae rationes rimari homines non curent; aliorum rationibus aures accommodare negligant, veritatem sola auctoritate metiri contentant, despiciatui habeant ac temeritatis accusent quoscunque suis opinionibus adversari deprehenderint.

IV. Veritati comparandae adversatur etiam Negligentia, & taedium laboris, quem in quaestionibus discutiendis ferre oportet. Evenit enim plerumque, ut alicujus quaestionis instituto examine post aliquot tentamina, post aliquot repudiatas conjecturas, ei tandem assen-

M 4

sus

sus praebeatur, quae ultima occurrit. Hanc Mens laboris persequendi taedio capta ultro amplectitur, eamque, licet omnium sit pessima, sibi tuendam statuit. Quandoque etiam laboris difficultas efficit, ut veritatis assequendae spem Mens dejiciens in supina ignorantia contabescat.

V. Errandi tandem causam affert Praeceptum Judicium. Cum enim objectas nobis ideas mature non expendimus, in subjecti & praedicati convenientia & repugnantia deprehendenda facile fallimur. Maxime igitur opere curandum est, ne perceptae idearum relationi extemplo ac temere adquiescamus. Sed contra assensum nostrum usque sustineamus, donec ideis accuratius expensis, in quo secum illae convenient aut discrepent exploratum sit. Id enim sapientis est, auctore Tullio (a) : *Ego maximam actionem puto, repugnare visis, obistere opinionibus, & assensus lubricos sustinere*. Hic autem advertendum duo, ne iudicii suspensione abutamur. Nimirum non eo usque deveniendum est, ut vel ab ipsa evidentia oculos avertamus. Victrici enim perspicuitati cedere oportet; isque veritatis certus est character, cum propositae evidentiæ attendentes ad assensum impellimur.

LO

(a) Acad. Quaest. lib. IV.

LOGICAE ELEMENTORUM

P A R S IV.

Hactenus varias mentis ἐνεργείας, *operationes*, quibus rerum notitias sibi ipsa comparat, prosecuti sumus: superest, ut quo pacto ad veritatem investigandam aliisque proponendam iis utendum sit, paullo accuratius videamus. Porro artem hanc, qua cogitationes nostras eo ordine disponere institumur, ut ad veritatem inveniendam eamque aliis explicandam ducamur, *Methodum* nuncuparunt Philosophi.

Isthaec igitur Methodus duplex est: altera quae veritati investigandae conducit: altera qua veritas inventa docetur. Haec συνθετική, sive *Compositionis*, illa ἀναλυτική, sive *Resolutionis* Methodus Graecis vocabulis e Geometriae penu depromptis nominantur.

Est autem, in quo ambae conveniant, & in quo discrepent: Quod inter se commune habent illud est, quod utraque a notis ad ignota gradum faciat, ita quidem ut novae semper veritates e veritatibus semel cognitis emergant. Deinde quae nota sunt, utrobique priora proponuntur, ut ex iis per conclusiones ad incognita gradus fieri possit. Ac tandem omnis haec conclusionum series in utraque propositionibus inter se connexis componitur.

Ve-

Verum in eo discrepant, quod *Methodus analytica* veritatem investigat, per resolutionem compositorum in simplicia, totius in partes, effectuum in causas. Quare in quaestione aliqua explicanda veritates, quae ad res singulares pertinent, examinat, minuta quaeque confectatur, ut paullatim ad universalia progrediat. Hujus *Methodi* exemplum praebet *Inductio*, quae a partibus totum colligit.

Contra *Methodus synthetica* ab universalibus ad particularia descendit. Hinc generales quasdam veritates proponit, e quibus singulares deducit. *Syllogismus*, qui a toto partem concludit, *Syntheticae Methodo* similis est. Perinde igitur inter se differunt, ac ratio inquirendae *Genealogiae*, cum a majoribus ad posteriores descenditur, aut a posteris ad majores ascenditur.

Ut autem recte utraque *Methodus* instituat, nonnullae regulae proponuntur a *Dialecticis*, quas hic breviter recensere omnino oportet.

C A P U T I.

De Methodi Analyticae Regulis.

I. **P**rima *Methodi Analyticae* regula postulat, ut propositae quaestionis status probe intelligatur. Summo enim opere cavendum

dum nobis est, ne praecepti mente aliquid explicandum aggrediamur prius, quam constiterit quod investigare oporteat. Enim vero cum notas, quibus quod quaerendum est veluti insignitur, minime cognitae habemus, vagari & errare cogimur: neque illud affectos esse, si assequi contigerit, neque a scopo aberrasse, si unquam aberraverimus, animadvertere licet.

Quaevīs enim quaestio etsi aliquid, quod lateat, comprehendit; secus enim nihil quaerere oporteret: tamen quod ignotum est quibusdam notis & conditionibus circumscriptur: unde nimirum fit, ut hanc rem potius, quam aliam quaeramus: ac si eam inveniisse dabitur, inde colligamus affectos esse, quod quaerere propositum fuerat.

Atque illud inprimis advertendum est, ut in conditiones, si quae sint, animum intendamus: illis quidem ita prospicientes, ut neque alias adicere, neque ex iis, quas quaestio completur, aliquas omittere curemus. Quippe huiusmodi conditiones, nisi intelligantur, obscuram reddunt quaestionem; intellectae vero saepe ejus solvendae viam aperiunt.

Præterea ad statum quaestionis probe intelligendum juvat etiam, immo necesse est, ut singulorum verborum sensus sedulo inspicatur, ac determinetur. Quare verbis perspicuis atque ab omni ambiguitate liberatis exprimatur; ne quot sunt propositionis sensus, totidem quaestiones enascantur.

Ita

Ira (ut quaestionis Analyticæ solvendæ exemplum proponamus, ac deinceps prosequamur) si quaeratur causa Soni: in id primo incumbendum est, ut quaestionis sensum assequamur, & statuamus. Sonitus enim nomine venit tum tinnitus aere pulsato redditus, tum ipsius sonitus *sensatio* in nervis ad id a natura institutis excitata. Idcirco sic planius quaestio proponetur: *Quid nimirum sit illud, quod tum aeri pulsato, tum ex hujus percussione auribus accidit, unde soni perceptio excitatur.*

II. Hanc excipit altera regula, quæ diversas ideas in quaestione occurrentes, separandas esse jubet, ut in plures peculiare quaestio soluta facilius expediatur. Quippe fieri nequit, ut recte expendantur, quæ confusa & simul permixta contemplamur. Qui enim plura, quam potest, mente complecti nititur, se ipse perturbat, neque aliquid certe de iis judicare potest: non secus quam qui oculis plura uno obtutu temere confusa intuetur.

Nihil igitur antiquius habendum est; quam ut quaestionem in sua capita dividamus: tum ea singillatim expendamus; eo sane ordine, ut ab iis initium sumamus, quæ simplicioribus ideis constant: neque ad alia discutienda progrediamur, nisi priora nobis certo constiterint.

Quare ut propositæ quaestioni insistamus, in hæc membra eam partiemur. 1. *Quid Aeri pulsato contingat, & quid præstet:* 2. *Cui*

tribuenda sit communicatio inter corpus sonorum & aures: ac 3. Quid auribus ipsis accidat.

III. Sequitur deinde tertia regula, nimirum: Aliquo ingenii conatu retegendas esse medias ideas, seu quos *terminos medios* Schola appellat, quarum ope peculiare quæstiones solvi possint; ut iis definitis atque in unum conjunctis inveniatur id, quod quaerebatur. Quamobrem in memoriam revocare oportet, quæ de ea re, de qua agitur, nobis comperta sunt, ut ex his mutuemur ideas, quæ in instituto examine locum habere possunt.

Itaque ad trutinam revocabimus singulas quæstiones de Causa Soni. Et 1. quidem, ut propositionem, quæ primas obtinet in quæstione explicemus: nihil aliud, Aeri Campano, dum percutitur & sonum edit, contingere observamus, nisi tum motum, quem vocant *Oscillatorium* totius Aeris, tum motum tremulum exiguarum partium ejusdem. Deinde experientia demonstrante potius in tremore duntaxat exiguarum partium, quam totius Aeris Campani sonum statuendum esse comperiemus.

2. Quod ad alteram pertinet, advertemus illud, ratione ejus auditus concutitur, vel aeri, vel luci adscribi posse; quippe præter hæc nulla Aes Campanum inter & aures corpora interjecta esse constat. Cum autem lux nihil præstet, cum noctu etiam sonus audiatur; hinc uni aeri soni communicationem tribuendam esse de-

deducimus; praesertim quia sublato aëre nullus sentiatur sonus, licet corpus sonorum valide percutiatur.

Jam illud porro quaerendum est, quomodo per aërem sonus communicetur. Atque hic experientia nos docet tremulum Aeris Campani partium motum ita per aërem propagari, ut oscillantes illius partes proximum aërem premant & condensent, mox recedere & sese iterum expandere sinant; atque ita deinceps aëre veluti undante tremor ad aures usque deferatur.

3. Tertia tandem quaestio enucleanda superest, quidnam nimirum auribus accidat. Quae in re auris structuram consideramus; atque in ea deprehendimus existare cavum exterius apertum aëre repletum instar canalıs, interius vero tenui quadam membrana, quod *Tympanum* dicitur, ab externo cavo separari; atque ibi varios canales ex materia ossea & elastica occurrere: hisque tandem nervum cohaerere. His animadversis colligimus motum tremulum Tympano communicatum diffundi per interius cavum, ita ut omnia in aure ejusmodi motu afficiantur.

IV. His tandem quarta regula succedit, qua admonemur, ut singulis propositionibus, in quas quaestio secta est, discussis, quidquid inventum fuerit colligatur in unum, quo propositae quaestionis solutio habeatur.

Ut

Ut igitur quae in Causa Soni expendimus in compendium redigamus, ita satis quaestioni fieri poterit. Cum corpus sonorum percutitur, motus partium tremulus aëri adjacenti deinceps comunicatur, ita quidem ut ipse aër in Tympano contentus eundem motum concipiat: atque hinc ossa omnesque auris partes eodem motu cientur, qui nervo coherenti comunicatus soni sensum in Mente excitat.

Atque hae sunt potissimae Methodi Analyticae regulae; quibus illud addere juvat, quod si absoluto examine, non adhuc quod investigatur elucet: iter omne, ut ita inquam, diligentius relegendum est: tum relictis iis, quae inutilia ad quaestionem solvendam fuisse videmus, accuratius cetera, & si quid supersit, quod usui esse queat, excutiantur.

C A P U T II.

De Methodi Syntheticae Regulis.

Quenam sit Syntheseos indoles ex iis, quae supra innumimus, satis liquet. Postquam nimirum veritatem aliquam invenire, aut quaestionem explicare licuit, ordinem quaerere omnino oportuit, quo partium ipsius nexus facile intelligeretur, atque illius veritas ita ceteris

teris probaretur, ut nihil in dubium revocare possent.

Id autem facilius peragi non aliter potuit, quam si propositis generalibus principiis, quorum veritas aut per se constet, aut probetur, inde conclusiones colligerentur: atque is ordo servaretur, ut posteriora a prioribus derivarentur.

Porro ut Methodus isthaec fini, cui intendit, apte respondeat, plura sunt quae servanda monent Logici. Quod autem praecepta nonnisi in subjecta materia, ut ajunt, facilius intelliguntur: ideirco Methodum, quam adhibent Geometrae, prosequemur; praesertim cum ea persuadendae veritati communi sententia accommodatior censeatur.

Cum igitur Geometris ea proponere in animo sit, quae evidentia essent, atque ἀναπόδιστα (h. e. quibus nihil obijci potest) haec accurate exsequenda sibi ipsi praescripserunt.

1. Ut a vocabulis ambiguis abstinere; quatuorobrem vocum, quibus utuntur, definitiones in antecessum exhibent.
2. Ut ratiocinia iis principiis adstruerent, quae suam perspicuitatem atque evidentiam cuique probarent; itaque apud ipsos *Axiomata* praecedunt, quorum veritas tanta luce fulget, ut noctem quamdam potius ipsis affunderet, si quis ea evincere niteretur.
3. Tandem ut omnia ἀποδεικτικῶς *demonstrativis*, ut ajunt, argumentis ostenderent; atque hinc est, ut ipsorum *Theoremata & Proble-*

blemata Definitionibus, atque Axiomatibus, aut Propositionibus demonstratis innituntur.

Ad haec quidem capita revocari possunt quaecunque praestant Geometrae, cum veritates, quas investigarunt, demonstrant. Ut autem Methodus haec Geometrica clarius intelligatur, quinque regulas, quas a Cl. Arnaldo (a) & Clerico (b) mutuati sumus, hic tradere utile erit; quarum primae duae Definitiones, tertia Axiomata, ceterae Demonstrationes respiciunt.

I. Prima regula praecipit, ut nullum vocabulum subobscurum aut ambiguum sine definitione adhibeatur. Ut enim aliquid evidenter demonstraretur, perfecte intelligere oportet quae dicuntur: at nullo pacto id assequetur, qui obscuris aut ambiguis vocibus rem pertractaverit. Quod si igitur huiusmodi voces usurpandae sunt, earum notio perspicue aperiatur.

Id autem potissimum praetermittendum non est, cum in quibuscunque Scientiis aut quaestionibus explicandis vocabula *τέχνη* usurpantur, quae nimirum *cuique Arti sunt propria*. Ea enim accurate definire oportet; quippe quae plerumque auditoribus incognita sunt: atque hinc vel maxime confusio orietur, si illa aliter, ac res postulat, accipiantur.

N

II. Ut:

(a) *L' Art de Penser Part. IV. chap. III. IV. &c.*

(b) *Oper. Philosoph. T. I. P. III. cap. IX.*

II. Ut definitiones usui sint atque emolumento, in definitionibus nullis vocabulis, nisi notissimae significationis, aut jam explicatis utamur. Ejusmodi scilicet sint vocabula, ut quanta maxima fieri potest perspicuitate eam ideam exhibeant, quam verbo, quod definimus, subesse volumus.

Nam cum non satis nitide idea exprimitur, quam voce aliqua designamus, sensum sine sensu ad aliam prorsus ideam transgredi solemus. Quod vitium inde dignoscere licet, si quoties vox ea occurrit, ipsi definitionem antea traditam sufficiamus.

Atque hujus vitii ne ipsum quidem Euclidem purum fuisse nonnulli animadvertunt. Is enim angulum definit *duarum linearum in eodem plano se mutuo tangentium, & non in directum jacentium alterius ad alteram inclinationem*. Atqui hanc definitionem cum re definita reciprocari non posse, ubicunque *Angulus* ab Euclide usurpatur, ipsi ajunt. Cum enim Angulum bifariam secare docet, se alio sensu eam vocem intelligere aperte ostendit. Quippe non duarum linearum inclinationem, sed spatium ab illis, si earum extrema jungerentur, interceptum dividi arbitrantur. Verum legantur Guilielmi Whistoni Additamenta in Tacquetium (a).

Ex

(a) Schol. ad Propos. XVI. Lib. III. num. 7.

Ex his autem illud colligatis volo, quod licet nominum definitiones a nostro pendeant arbitrio: omnis tamen cura in eo collocanda est, ut perquam perspicue idea explicetur, quam vocabulo, quod definitur, adfingimus. Ita enim fiet, ut eadem illud notione semper accipiat; & vocis definitae vices definitio gerere usque possit.

III. Regula, quae ad Axiomata spectat, ea est, ut nihil, quod non sit evidentissimum, loco Axiomatis habeamus. Quamobrem ne in hisce statuendis errori obnoxii simus, duo observanda proponimus.

1. Cum in propositione subjecti ac praedicati mutua relatio mediocri attentione adhibita ipsa per se animo objicitur: axioma erit ea propositio. Nimirum ea perspicuitate praedita est, ut demonstratione non egeat. Ubi advertatur distinguendam esse demonstrationem ab explicatione, quae nihil officit Axiomatum indoli.

2. Quod si, propositione inspecta, subjecti ac praedicati relationem continuo deprehendere non licet; illa inter axiomata non est recensenda: sed adscitis aliis ideis debet demonstrari. Ita quod omnes anguli cujuscunque Trianguli duobus rectis sint aequales, axioma non est; quippe id ex comparatione tertiae ideae, linearum scilicet parallelarum demonstratur.

IV. Tandem quod ad Demonstrationes ipsas attinet, hae servandae sunt regulae. 1. Ut nihil in iis adhibeatur, praeter definitiones constitutas, Axiomata, & Propositiones jam demonstratas. 2. Ut nunquam abutamur ambiguitate vocum, eas alio sensu ab illo, quem in Definitionibus tradidimus, accipientes.

Atque haec de Methodo Syntheseos, quae a Geometris potissimum adhibetur, dixisse satis. Haec autem aliis Scientiis & Quaestionibus pertractandis omnino accommodari non potest. Neque enim in quibuscunque Scientiis Definitiones & Axiomata proponi, atque eundem prorsus ordinem servari res patitur: quin etiam nonnunquam obscuritatem potius & confusionem gignit, quam lucem affert. Hinc Geometricum hujusmodi apparatus, ut reliquis imponant, a nonnullis adoptari scite advertit Cl. Alembertius (a). Exterior enim iste Matheseos veluti cortex ab iis adhibitus, qui aut erroribus abripiuntur, aut sublestae sunt fidei, eo intendit, ut tum ipsi tum reliqui decipiantur. Affectatam praeterea sapit diligentiam, quin ineptam ac puerilem imitationem, cum quis summa religione praeter Geometricum ordinem, & Geometrica vocabula a ceteris abstinet. Quasi nimirum voces *Theorema*, *Corol-*

(a) *Mélanges de littérature T. IV. Essai sur les élémens de Philosophie §. V.*

rollarium, Scholion &c. arcana quadam virtute demonstrationis essentiam constituent; ac si ad calcem propositionis adjicitur *Q. E. D.* in demonstratis habeatur, quod adhuc indiget demonstratione: ut idem laudatus Auctor ait (a). Quamobrem in eo duntaxat omnis industriæ collocanda est, ut in vocum ambiguitate fugienda, in iisdem definiendis, atque in recte ratiocinando Geometrarum vestigiis insistamus.

N 3

ME

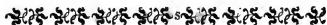
(a) *Ibid.* §. XX.

317

2 V

METAPHYSICAE

ELEMENTA.

ANTELOQUIUM.

A. Philosophiae pars, quae *res ab omni corporis contagio sic reapse immunes, sive vi Mentis abstractas contemplatur*, vulgo *Metaphysica* nuncupari consuevit. Eo autem nomine donata est: vel quia *μετὰ τὰ φυσικά* post *res physicas* ipsi locus datus fuerit, cum collecta Aristotelis scripta Andronicus Rhodius digessit; vel quia sit *μετὰ φυσικῶν*, quippe *res pertractat supra physicam conditionem corporum constitutas*.

Omnis porro *Metaphysica* doctrina aptissime in tres partes distribuitur, quarum altera de Ente, ejusque affectionibus agit: altera humanae Mentis naturam, ejusque dotes persequitur: tertia tandem Dei existentiam, atque attributa rationis lumine perferutatur.

METAPHYSICAE.

ELEMENTORUM

P A R S I.

O N T O L O G I A.

C A P U T I.

De Principiis Cognitionis Humanae.

IS est nostrarum cognitionum ordo & nexus, ut aliae ex aliis profectae omnes certis quibusdam principiis, quorum veritas evidenti perspicuitate fulget, innitantur. Quae autem humanae cognitioni subjiciuntur, aut res sunt *necessariae*, quae nimirum nonnisi uno pacto determinari possunt; aut *contingentes*, quarum scilicet determinatio magis haec, quam illa necessaria non est. Itaque primum omnium hujusmodi principia, quibus Mens nostra fulcitur, statuenda esse duco,

§. I.

De Principio Contradictionis.

INtimo Mentis nostrae testimonio aperte docemur ita naturā comparatos esse, ut cum aliquid esse judicamus, idem simul non esse haud judicare possimus. Id sane nemo unus, nisi qui reclamantem conscientiam contemnit, in se experiri inficias iverit. Quis enim quavis vi interposita ab intellectu impetrare poterit, ut dum solem intuetur, sibi que conscius est, quod eum videat, illum non intueri sibi persuadeat?

Huic interiori Mentis experimento innititur satis illud vulgatissimum Axioma: *Impossibile est idem simul esse, & non esse.* Hoc porro *Contradictionis* principium appellari consuevit propterea, quod contumaces sibi ipsos *contradicere* ostenditur, cum aliquid, quod illi negaverint, per hoc principium *indirecte* demonstratur.

Jam vero vulgo in Scholis recensitum Axioma veluti primum cognitionis principium proponitur. Verum ita omnia confundunt, ut quoniam sensu humanae cognitionis principium illud dicatur, intelligi nequeat. Ne igitur quae proferemus disputationibus huc & illuc trahantur, quaestionis statum constituamus oportet.

Quamobrem nulla hic controversia instituitur,

tur, num huic Axiomati primae adscribendae sint partes propter evidentiam, qua fulget; haec enim omnibus communis est. Neque nunc expendimus, utrum illud primum omnium nostrae Menti occurrat; mox enim hoc perscrutari dabitur. Illud duntaxat quaerimus, num laudatum Axioma ejusmodi sit, ut non modo veritas omnis nostrarum cognitionum, quae in rebus necessariis versantur, inde proficiatur: sed etiam earumdem demonstratio in eo innitatur, atque ad illud revocetur. Quos sane characteres si hoc Axioma praeseferat, veluti humanae cognitionis Principium jure habebitur.

PROPOSITIO. *Contradictionis Principio quod ad res necessarias attinet, humanae cognitionis veritas innititur.*

Prob. I. Illud veritatis basis est & fundamentum, quo stante cognitionum suarum certa Mens est; contra illo convulso veritas omnis intercidit. Atqui his est character Contradictionis Principio peculiaris. Ergo.

Minor Propos. demonstratur. Finge idem esse, & non esse eodem temporis vestigio: nullus amplius erit veritatis locus. Certi enim esse non possumus trianguli rectilinei duo latera tertium excedere; nos id percipere; cum nihil verat, quin eodem horae momento trianguli duo latera reliquo non sint majora, idque minime percipiamus. Si igitur contradictionis prin-

ci-

cipium convellatur, veritas omnis pectus ibit.

II. Adeo constat hoc Axiomate nostrae Mentis cognitiones fulciri, ut inde notionum, quas sibi comparat, veritatem veluti e nativo fonte hauriat. Earum enim aliae res necessarias, aliae possibiles, aliae tandem impossibiles respiciunt. Atqui haec omnia ad Contradictionis Principium revocantur. Ergo

Nam 1. propterea aliquod necessarium, sive unico modo, ut ajunt, *determinabile* esse adserimus, quod oppositum ejus esse nequit, quippe contradictionem involvit. Nimirum si quod necessario opponitur, verum esse admitteretur, res eadem simul esset & non esset. Notio igitur rei necessariae ad Contradictionis principium revocatur. Ita in triangulis rectilineis inde colligitur, necessario tres angulos duos rectos adaequare, quod si eodem manente laterum numero, eademque linearum specie fieri posset, ut angulorum quantitas immutaretur, eadem figura simul esset, & non esset triangulum rectilineum.

2. Eo etiam res redit, cum quidpiam possibile esse deprehendimus. Tale enim esse statuimus, quod nullam contradictionem completitur: unde scilicet non oritur, quod res eadem simul esset, & non esset. Ergo ex laudato axiomate rei possibilis notio proficiscitur.

3. Tandem impossibile habemus, quodcunque contradictionem comprehendit: quod scilicet

licet si statuatur, idem de eadem re affirmatur, & negatur. Ita cum Geometrae ostendant fieri non posse, ut duo circuli, quorum alter alterum contingat, sint concentrici: ex hypothesis, quod idem habeant centrum, efficiunt radium minoris aequalem esse debere radio majoris circuli, h. e. partem aequalem toti. In quo contradictio exprimitur; eadem enim pars esset tum minor, tum aequalis toti. Ergo rem impossibilem esse ex laudato axioma definitus.

Quamobrem praefens Axioma plurimum valet ad comprimendam eorum audaciam, quibus jure aut injuria omnia quamvis certa negare mos est. Ad eas enim incitas rediguntur, ut fuisset affirmationibus induantur, & jugulentur. Quod ex demonstrationibus, quas vocant *indirectas*, quibus Geometrae potissimum utuntur, satis liquet.

III. Eodem Contradictionis principio Mens ducitur, ut rerum omnium proprietatum ideas recte efformet. Nam ex eo, de quo loquimur, Axiomate necessario efficitur, unum idemque Ens proprietates complecti non posse, quae secum ita pugnant, ut altera alteram subvertat: Quod sane quanto nobis sit usui, atque emolumento, ne temere cognitiones nostrae procedant, nemo est, qui non agnoscat.

Quae cum ita se habeant, nihil causae esse video, cur nonnulli huic Axiomati cognitionis

hu-

humanae Principii nomen abjudicandum esse existiment. Id fortasse eos falsos habuit, quod animum induxerunt illud veluti cognitionis principium eo haberi, quia, inde humana eruditione profecta, veritates omnes in eo quasi quodam semine delitescentes explicantur. Lockius sane id sibi persuasum fuisse ostendit, cum laudatum Axioma cognitionis principium esse propterea neget, quod nemo unus scientiae alicujus systema in eo inniti monstraverit: neque quis dixerit illius ope novas rerum notitias acquiri, aut veritates abditas e tenebris ad lucem evocari (a). Quibus quidem querelis nullus relinqueretur locus, si quaestionis status definiretur.

At enim dixerit quispiam: Infinita est Dei scientia ac potentia. Quae igitur nobis impossibilia videntur, ejusmodi non sunt, si ad Deum referantur. Ergo divina potentia fieri potest, ut idem sit & non sit eodem temporis vestigio. Atqui hoc semel admisso Contradictionis principii veritas cadit. Nostrarum igitur cognitionum principium temere statuitur.

Respondeo a vero aberrare recensitam de *αὐτοαὐτῇ* impossibilitate opinionem. Quod enim absolute impossibile est, ne a Deo quidem fieri potest: ut inferius demonstrabitur. Nullis vero
limi-

(a) *Essai de l'Entend. Humain Liv. IV. Ch. IV.*

limitibus Dei potentiam coercet, qui Ipsum impossibilia praestare, & pugnantia secum frontibus adversis componere negat. Neque enim est divinae potentiae *objectum*, quod nihil est; cuiusmodi sane est, quod idem simul sit & non sit. Hi quidem perinde magnifice de Deo loqui videntur, ac qui illius potentiam eo celebraret, quod possit facere *blitri*: quae vox nihil significat.

§. II.

De Principio Rationis Sufficientis.

Veritates, quas *contingentes* appellamus, Rationis sufficientis principio innituntur. Ratio autem sufficiens nuncupatur a Philosophis id omne, unde intelligitur, cur aliquid sit. Ex. gr. Inde apparet aquam e tubis supernè clausis, si invertantur, non effluere, quod pressio aeris inferioris major est, quam pondus columnae aquae in tubo contentae. Experimenta enim docent, quod si tubus duos & triginta pedes excedat, aqua quidem effluet usque ad pedum duorum & triginta altitudinem; propterea quia duae columnae, altera aeris, aquae altera, cum habeant eandem diametron, ad hanc altitudinem aequilibrium servant. Pondus igitur columnae aeris, quae tubi orificio subiicitur, est Ratio sufficiens, cur aqua non effluat

fluat e tubis, qui ex parte una oclusi invertuntur.

Jam vero eam experimur Mentis nostrae indolem, ut nihil admittat, nisi unde illud sit assequatur. In naturae quidem effectibus rimandis non adquiescimus, nisi aliquid occurrat, unde veram illorum rationem deprehendamus. Quod si illam assequi non liceat, haud quidem ullam adesse negamus: sed eam nobis esse incompertam ingenue fatemur. Quae cum ita sint; hinc est, quod Philosophi asseverare non dubitent nihil omnino esse sine Ratione sufficiente. Nimirum omnia, quae aequè esse ac non esse, aut hoc vel alio pacto esse possunt, ab aliqua ratione, cur potius sint, quam non sint; aut hoc magis, quam alio pacto sint, determinari oportere.

Rationis igitur sufficientis principium respicit essentiam, existentiam, possibilitatem &c. rerum omnium, siue spirituales illae sint, siue corporeae. Illud tamen advertatur necessum est, quod effectuum omnium, qui in hac rerum universitate producuntur, Ratio sufficiens dicitur quodcumque in causa est, cur illi producantur: ita tamen ut deprehendere sit, quemadmodum effectum a causa proficiscatur. At Ratio sufficiens, unde liberae causae ad agendum sese determinant, sita est in boni & mali rationibus, quae in re objecta deprehendi possunt & quae propterea proprio vocabulo *motiva* a Philosophis appellantur. Ne

Ne qua porro difficultas ante, quam ad quaestionem probandam aggrediamur, vobis obversetur: illud primum planum faciam, quemadmodum fiat, ut stabilito Rationis sufficientis principio, Dei & hominis libertas incolumis perseveret. Enimvero si tanquam exploratum statuatur Divinam atque humanam Mentem sine motivis ad agendum se nunquam determinare, forte quis suspicari poterit libertati officere hujusmodi motiva.

Verum omnis suspicio prorsus evanescit, si rem diligenter attendamus. Nam quod I. attinet ad humanam voluntatem: motiva, quibus illa agitur, ut sese determinet, ejusmodi non sunt, ut naturali quadam necessitate ipsa feratur. Motiva enim alia sunt *completa*, quae nimirum ita rem Menti objiciunt, ut nulla mali species ipsi inhaereat: alia vero *incompleta*, cum in re, quae Menti considerata objicitur, aut boni defectus, aut mali ratio deprehendi potest. Incompleta porro motiva sunt, quae, cum aliis antecellunt, voluntatem determinant.

Jam vero potestas ad opposita, in quo sita est voluntatis libertas, nihil detrimenti patitur, cum a motivis incompletis voluntas ducitur. Haec enim ita Menti repraesentantur, ut nunquam motivis oppositis locum non relinquunt. Licet igitur voluntas certo atque *αποφασίᾳ* *infallibiliter*, nulla tamen naturali necessitate impulsam secundum motiva sese deter-

terminat. Naturali quidem necessitate voluntas determinatur, cum objectum totum explet ipsius appetitum. Explet autem, cum nulla ipsi inest ratio mali, aut defectus boni: cujusmodi est *bonum in communi*, & *Deus clare visus*. Atqui bona quaecunque peculiaria ita comparata sunt, ut quamvis in ipsis aliqua boni species appareat, mali tamen rationem, & boni defectum deprehendere possimus. Ea igitur omnia naturali necessitate voluntatem ad se trahere nequeunt.

II. Quod vero ad Deum attinet: duplici e fonte motiva hauriri possunt. Vel enim a rebus objectis desumuntur, & ea *objectiva* licet appellare: vel ex ipso agente proficiuntur, & ea idcirco *subjectiva* nuncupamus. Cum autem dicimus nihil a Deo fieri sine Ratione sufficienti, ex motivis objectivis illum determinari non adferimus.

Deus enim rerum omnium rationes comprehendit, atque universa quae agit, ad seipsum veluti postremum rerum omnium finem referuntur. Ergo motiva, quibus sese ad agendum libere determinat, ex objectis desumere non cogitur: sed, ut qui sibimet ipse sufficit, ex infinita sui natura illa haurit. Haud igitur Rationis sufficientis principium Divinam laedit libertatem.

His itaque scrupulis evulsis, quam antea si-

O

gni-

gnificavimus quaestionem, in proxima Propositione probandam suscipiamus.

PROPOSITIO. *Nihil est sine Ratione sufficiente cur potius sit, quam non sit.*

Demonstratur Propos. argumentis, quae vocant *indirecta*. Cuicumque enim hoc principium negandi libido est, is quidem non pauci *ἀδύνατα & ἀπροσδιόνυτα*, *impossibilia* atque *absurda* vera esse fateatur oportet.

I. Esto, nulla adsit Ratio sufficiens, cur aliquid potius sit, quam non sit; nihil igitur erit, unde intelligatur, cur hoc sit. Ergo propterea hoc existit, quod nihil erat, unde oriretur. Atqui hoc absurdum esse nemo non videt. Quis enim sanae mentis dixerit nihilum fieri, aut efficere aliquid? Ergo.

Propositum argumentum exemplo illustremus. Ponamus aquam frigidam calefieri. Si nulla suppetit ratio, per quam intelligere detur, cur aqua potius calida, quam frigida sit; nihil erit aut intra, aut extra aquam, cui calor acceptus referatur. Aqua igitur, quae modo erat frigida, calorem concepit, cum nihil esset, unde calor proficisci poterat. Aut igitur nihil in aqua calorem induit, aut nihil extra aquam illum effecit. Sed vulgo notum est axioma, *Nihili nulla sunt praedicata*.

II. Everso Rationis sufficientis principio veritas omnis nonnisi uno temporis momento consisteret. Rem enim eandem perseverare,

ac quae modo erat, in explorato habemus, dummodo nulla mutationis adsit ratio sufficiens. Atqui fieri potest, ut singulis momentis res mutationi subjiciantur, si quid sine ratione sufficiente esse potest. Ergo.

III. Eodem sublato principio nulla esset ratio, quare universam rerum compagem providentissimo supremæ Mentis consilio conditam esse adfereremus. Nam res, quarum nulla est ratio sufficiens, esse possunt: nihil igitur prohibet, quominus & ipse Mundus nulla moderante natura, sed casu effectus esse dicatur.

IV. Si e medio laudatum principium eripias, nullum vigiliam inter & somnum erit discrimen: atque omnia in rerum natura perinde evenirent, ac quae in nescio quo mundo, quem cerebro calente effingimus, contingere jocandi causa comminiscimur. Enimvero cum in somniis vanæ finguntur species, ut nec pes, nec caput uni reddatur formæ: aut cum in Mundo commentitio ea omnia, quae aniles fabellæ venditant, fieri narrantur; nulla sane ratio reddi potest, cur hæc ita se habeant. Horum igitur similibus locus esset in præsentis rerum universitate, si cur singula fierent, nulla adesset ratio sufficiens. Hujusmodi argumentum e somnio & fabuloso Mundo petitum etiam atque etiam premit Wolfius (a).

O 2

Quæ

(a) *Ontolog.* §. 77. 493.

Quae vulgo objici solent eo potissimum respiciunt, quod falsum sit homines rationes consecrari, cum quidpiam agendum sibi proponunt: tum etiam quod Rationis sufficientis principium Menti necessitatem inferre videatur.

Et I. ajunt. Voluntas non raro sine motivis sese determinat. Nulla igitur datur ratio sufficiens actuum nostrae Mentis. Antecedentis Propos. veritas ex intimo conscientiae testimonio aperte patet. Finge enim duos cuidam ejusdem pretii nummos offerri, ut alterutrum eligat: quatenam excogitari potest ratio, cur hunc, quam illum eligere ipse malit? Nullo igitur motivo impulsus alterutrum sumet. Ergo. Vulgaria haec sunt, sed quae Mentis nostrae indolem aperte produunt.

Respondeo. Impudenter nos provocant ad conscientiae testimonium, unde unusquisque monetur nunquam fieri, ut ipse aliquid agat, cujus si quis rationem sciscitetur, nullam praestare poterit. Quin imo adeo difficile est, aliquid sine motivis nos capeffere, ut in rebus arduis cum nulla, qua ducamur, ratio nobis offerretur, ad amicorum consilia confugiamus.

At enim nonnunquam nulla esse videtur ratio, quare aliquid agamus. Verum cum desunt rationes rebus ipsis intrinsicis, tum demum quaecunque vel levis ratio extrinsecus satis erit, ut voluntatem impellat: aut saltem consuetudo agendi nobis familiaris ratio erit, cur ali-

aliquid prae alio feligamus. Hinc ille, cui duo nummi appositi sunt, ut alterutrum accipiat, eum eliget, qui manui propior est, quae semper utitur, cum quid de mensa sumere solet. Legatur, Wolfius (a).

Quod si motiva, quae in rebus objectis deprehendimus, pari robore praedita sint: voluntas ita anceps erit, ut in neutram partem propendat, nisi qua accedat ratio, quae ipsam in unam potius, quam in alteram impellat. Statum hunc, quem vocant *indifferentiae*, nemo est qui persaepe non experiatur.

Ajunt II. Nulla adest ratio, cur velimus ea, quae deteriora judicamus: Atqui fere semper licet meliora videmus, deteriora tamen sequimur. Nullis igitur ducta rationibus saepe voluntas agit.

Resp. Major distinguenda est: Sine motivis se Mens determinat, cum ea vult, quae deteriora judicat *judicio practico*, concedo; *judicio theoretico*, nego. Atque eodem pacto distinguenda Minor: Meliora videmus, deteriora sequimur, quae ejusmodi esse duximus *judicio theoretico*, concedo: *judicio practico*, nego. Plane constat voluntatem nihil amare, nisi quod per intellectum bonum esse deprehenderit: neque fieri posse, ut ipsa objectum, malum propterea quod malum est, velit & amet. Ve-

rum Mens res objectas non uno pacto considerat. Eas enim generaliter & in se ipsis inspicere solet; in quo situm est iudicium theoreticum. Easdem praeterea intuetur, prout ipsa versatur in eo statu, in quo agit; quod sane iudicium practicum propterea dicitur, quod actionem proxime praecedat. Bonas igitur res quandoque Mens iudicat generaliter inspectas: at si illas perinde inspiciat, atque ad suae conditionis statum, ad cupiditates, quibus tenetur, ad praepudia, quibus imbuta est, illae spectant; bonas non esse iudicat. Atque hinc est, quod licet objectum aliquod bonum esse iudicemus, eo tamen posthabito aliud deterius amplectimur, quippe quod appetitui nostro magis, quam illud consentaneum ultimo iudicio exhibeamus.

Ajunt III. Si voluntas non sine motivis se determinat, neque contra motiva se determinare poterit. Ergo motiva eam inferunt voluntati necessitatem, ut nihil illa velle possit; nisi quod ipsa objiciunt, quodque ipsa objecerint, omnino velle debeat. Voluntas igitur libera non erit.

Respondeo ex iis, quae antea in hanc rem diximus, perspicuum esse, nulla Menti veluti vincula injici, etiamsi rationibus ducatur, ut agat. Necessario enim secundum motiva se Mens determinaret, si nulla alia suppeterent motiva, quae in re objecta ab ipsa considerari pos-

possent. Verum penes Mentem est alia aliis
omissis motiva inspicere, & pro diverso ipso-
rum genere varie se determinare. Quamvis
igitur non sine motivis se determinet (quod
sane ad ipsius dignitatem conducit), libere ta-
men se determinat.

Quod vero Mens nequeat agere secus,
quam rationes suadent, verum est: dummodo
aliae in re objecta deprehendi non possint,
quae illis praevaleant. Hoc autem libertati
non officit: quin etiam ipsius voluntatis inge-
nio est apprimè accommodatum. Esto enim
praeter motiva voluntas aliquid faciendum ag-
grediatur; id quidem Mens amplectetur, quod
tanquam malum sibi repraesentat: atque aver-
sabitur, quod ut bonum ipsa intuetur. Malum
igitur prout malum est amore, bonum prout
bonum est odio voluntas persequeretur. Id
vero a voluntatis indole prorsus abhorrere in
confesso est apud omnes. Quod igitur voluntas
nec sine motivis, nec praeter motiva se de-
terminare potest, tantum abest, ut libertatem
laedat, ut maxime eam perficiat.

§. III.

De Criterio Veritatis.

Nihil equidem in rerum cognitione assequenda proficeret humana Mens, si nullae suppeterent notae, aut characteres; quorum ope vera a falsis, certa a dubiis interscerentur. Quamobrem modo dijudicandum est, quinam sit character Menti ad rerum veritatem detegendam praelucens, quod Graeca voce *Criterium* appellatur.

Philosophi ferre omnes in eo conveniunt, ut veritatis Criterium in Evidentia statuendum esse existiment. Haec autem pro diversa cognoscendae veritatis ratione triplex est, *Metaphysica, Physica, & Moralis*.

Evidentia Metaphysica in scientiis purae, ut ajunt, intellectiōnis locum habet. Est autem summa illa perspicuitas, qua attributum aliquod subjecto convenire aut repugnare cognoscimus. Duplex porro est, alia quae dicitur *simplicis Intuitionis*, alia *Demonstrationis*. Illa quidem habetur, quoties duarum vel plurium idearum convenientiam aut repugnantiam statim, ac illae sese nobis offerunt, uno mentis intuitu deprehendimus. Hujusmodi sunt Axiomata apud Mathematicos. Haec vero, cum idearum convenientia aut repugnantia e certis principiis necessaria illatione deducitur:

uti

uti Theoremata apud eodem.

Evidentia Physica obtinet in iis, quae sensibus percipiuntur. Ea autem ex constanti & manifesto sensuum testimonio proficiscitur. Ita duo corpora aequalia mole, at inaequalia pondere si in aquas demittantur, quod gravius est, velocius descendere, physica Evidentia constat. Nam clare & constanter eam esse naturae legem sensibus percipimus, ut quo ponderosiora sunt corpora, eo majori velocitatis gradu in aquas mergantur.

Evidentia tandem Moralis in iis versatur, quorum cognitionem nec ratiocinii, nec sensuum opera, sed aliorum testimonio comparamus. Innititur porro constanti & publico hominum testimonio. Ita Romam, postquam septem Regibus paruit, regno sublato a Consulibus administratam fuisse, atque intestinis bellis agitatam in Caesaris potestatem incidisse, evidentia constat morali.

Quaerunt Philosophi quanam illarum ceteris antecellat: & tum physicae, tum morali metaphysicam Evidentiam longe praestare communi sententia pronuntiant. Nam 1. metaphysica clarior est, atque interiori cernitur obtutu. 2. Quod metaphysicae veritati opponitur, *intrinsecus* & *absolute* impossibile est: quod autem physicae aut morali adversatur, *physice* duntaxat, & *moraliter* repugnat.

Verum illud advertatur velim *physicam*

sci

scilicet & moralem ipsa metaphysica Evidentia fulciri. Nam 1. evidenter percipimus fieri non posse, ut sensus nobis a Deo attributi, quo externas res cognoscamus, & nos & ceteros homines semper decipiant. Id autem in causa est, quamobrem vera esse ducimus, quae luculenter & constantissime sensibus haurimus. Physica igitur evidentia Metaphysicae innititur.

2. Constanti hominum testimonio fidem adjungimus, ducti Metaphysica evidentia. Nobis enim evidenter constat fieri non posse, ut homines aut locis aut aetate inter se dissiti, quique diversis semper studiis abripiuntur, in id tacite conspirent, ut commentum aliquod obtrudant. Quae igitur Moralis dicitur evidentia ad Metaphysicam revocatur.

PROPOSITIO. *Adest nobis veritatis Criterium, illudque in Evidentia situm est.*

Demonstratur pars prima Proposit. I. Sibi suaeque ordinatissimae providentiae legibus debet Deus, ut ea homini suppeditet, quibus consequi id valeat, ad quod propriae naturae conditione agitur. Atqui flagrantissimo veritatis inquirendae studio, quod nonnisi ab institutore naturae nobis consignari potuit, unusquisque se incendi experitur. Divini igitur muneris partes sunt, ut hisce nos instruat auxiliis, quibus veritatem assequamur.

II. Veritatis amorem Deus ipse nobis iniecit. Ergo & illius assequendae rationem prae-
buit.

buit. Si enim adipiscendae veritatis arte destitutos nos voluit, vel impotens esset, vel nos inani appetitu misere torqueri in deliciis haberet. Atqui id a tanta Dei praestantia & bonitate omnino alienum est. Ergo.

Demonstratur pars altera. I. Illud veritatis Criterium appellamus, quo verum a falso, certum a dubio secernimus. Hoc autem per Evidentiam assequimur. Ea igitur veritatis Criterium esse recte statuitur. Minor prob. Vera a falsis, certa a dubiis id sane discriminat, quod quae vera sunt & certa ita Menti objicit, ut ea vera & certa non esse Mens sibi persuadere nequeat. Atqui unius Evidentiae character is est, ut Mentem ad assensum impellat.

Et revera quis unquam suae Mentis compos non plane perspicit omnino oportere, ut si duarum idearum relationem perspicere intueatur; in ea perceptione adquiescat? Quis non experitur internum quemdam stimulum, aut tacitas veluti rationis querelas non persentiscit, cum quod evidens est, verum esse fateri nolit? Adeo verum est, quod, apposite Tullius (a), *ut necesse est lancem in libra ponderibus impositis deprimi; sic animum perspicuis cedere.*

Cum igitur id praestet Evidentia, ut quammaxime certos nos faciat attributum aliquod
sub-

(a) Lib. IV. Academ. cap. XII.

subiecto re ipsa convenire aut repugnare; jure illa tanquam veritatis Criterio utemur.

II. Ad veritatis cognitionem comparandam; insito quodam appetitu ferimur. Atqui si veri Criterium non esset Evidentia, h. e. si quae evidentia nobis obversantur, vera non essent; non modo innatum hoc desiderium nunquam expleretur, verum etiam ad falsa potius ageremur; quippe evidentibus natura cedimus. Una igitur Evidentia est, qua vera a falsis internoscere licet.

III. Evidentia, ut in se quisque experitur, vel invitos ad assensum impellit. Nos igitur aut ad veritatem, aut falsitatem amplectendam cogit. Si falsa nobis persuadet; Deus tanquam erroris auctor traducendus est; quippe ejusmodi nobis naturam indidit, ut evidenter perceptis assentiamur. Atqui id in divinam bonitatem cadere posse nemo dixerit. Sin autem vera sunt, quae evidenter percipimus; ergo veri Criterium Evidentia est.

§. IV.

Confutatur Scepticismus.

HIS de veritatis Criterio constitutis, facile est Scepticorum audaciam retundere; qui in veritatis perniciem veluti conjurati eam profligare quammaxime connituntur. Fuerunt enim olim ex Academia Philosophi, quibus & Pyr-

Pyrrhonici se adjunxerunt; qui, ut inquit Tullius (a), nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse dixerunt: angustos sensus, imbecillos animos, brevia curricula vitae, & in profundo veritatem esse demersam: opinionibus & institutis omnia teneri: nihil veritati relinqui: deinceps omnia tenebris circumfusa esse dixerunt.

Hi propterea Sceptici nuncupati: quod res duntaxat σκέπτονται considerant nihil decernentes: Acataleptici, quod omne ἀκτάληκτον, nihil nimirum comprehendi posse dixerunt: Ephectici παρὰ τὴν ἐπέχον, quippe judicium de omnibus cohibebant: Aporetici tandem, quasi dicas haesitantes, ut qui de omnibus rebus dubitabant.

Scepticorum autem vestigiis nuper instituerunt Auctor libri de Imbecillitate Mentis humanae, quem Episcopo Abrincensi Petro Danielli Huetio ab aliquo Pyrrhonista falso attributum fuisse suspicatur Cl. Muratorius (b): & praeter ceteros Petrus Bayle, qui Scepticorum speciosiora argumenta collegit, exornavitque *Diction. Historico-Critico*.

Horum igitur argumenta, sive potius delirantium somnia convellere instituti ratio sugget. Univerſa quidem ipsorum argumenta, quibus

(a) *Lib. I. Academ. cap. XII.*

(b) *In Praefat. lib. de Viribus Intell. Hum.*

bus tot veluti machinis veritatem demoliri aggressi sunt, eo respiciunt, ut 1. nullum esse veritatis Criterium, 2. Evidentiam falsitati obnoxiam esse, 3. tandem nihil prorsus cognosci posse ostendant.

Age igitur in scenam Sceptici producantur. Hi quidem ita I. veritatis Criterium adorjuntur.

Ut vera a falsis internoscantur, aliquo criterio opus est. Ut autem hujusmodi criterium adipiscamur, verum a falso criterio discernere oportet. Illud igitur prius quaerendum nobis est, num certos veritatis characteres criterium praeseferat. Ergo criterii aliud criterium, atque hujas aliud praeterea, atque ita deinceps inveniatum oportet. Quo sane pacto nec veritas, nec veritatis criterium poterit comparari.

Resp. Negamus verum a falso criterio esse distinguendum. Neque enim illud ejusmodi est, ut nonnisi per longas ratiocinationes expiscari possimus. Verum ita nobis praesto est, ut attentam duntaxat Mentem postulet, quo illud assequamur. Id quidem unicuique inspicere datur, si ad constitutam veri regulam, Evidentiam scilicet oculos intendat. Haec enim per se ipsa ita nostrae Menti obversatur, ut nulla dubitatione aestuantes illam certam esse veritatis comitem agnoscamus. Ridemus igitur fallaces Scepticorum conclusiunculas non secus, atque risu exciperetur, qui ut lucem intueamur, alia nos luce indigere contenderet.

II. Urgent nos Sceptici. Esto inveniant tandem Philosophi veritatis criterium: quale istud erit? Ferme omnes in triplici Rationis, Sensuum, atque Auctoritatis Evidentia tuto sibi collocasse videntur. Atqui neque in Ratione, neque in Sensibus, neque in Auctoritate aliquid veritatis criterium statui potest. Ergo.

Non in hominum Auctoritate, ut a postremo exordiamur. Hanc enim repetimus vel a paucis, vel a multis, vel ab omnibus: At hujusmodi testimonium alicujus rei gestae veritatem persuadere nequit. Ergo.

1. Re enim vera difficile non est, ut non rara docent experimenta, paucos admodum deceptos esse sive sensuum fallacia, sive levibus conjecturis, sive tandem falsis adductos vulgi rumoribus.

2. Quod si paucis imponi potuit, potuit & pluribus. Non pauca suppeditat monumenta tum profana, tum Ecclesiastica historia, unde satis liquet plurima per longam aetatem tanquam vera habita fuisse, quae sero tandem Criticorum acies falsa esse deprehendit.

3. Quod vero ad consensum omnium spectat, qui rem aliquam gestam fuisse tradant: cum non omnes, sed pauci admodum, aut paulo plures rei gestae adfuerint; horum duntaxat ratio habenda est. Quis autem eos deceptos non fuisse plane sibi persuadeat?

His adde nullo pacto exploratum esse, quod
qui-

quicumque rem aliquam narrant alios decipere noluerint : praesertim cum constet per saepe homines studium omnemque operam in aliis decipiendis collocasse, atque aniles fabellas pro veris historiis extrusisse.

Quae cum ita sint, humanae Auctoritatis testimonium infirmum prorsus esse ac suspectum colligunt Sceptici.

Respondeo haec omnia, quae tanto apparatu proferunt Sceptici, non modo puerilia esse & inepta, verum etiam falsa. Id primum ipsi advertant necessum est, non omne hominum testimonium tanti a nobis haberi, ut pro veritatis criterio adhibeatur : sed oportere, ut certos quosdam praesferat characteres, quibus legitimum veritatis fundamentum esse possit.

Nimirum his potissimum dotibus historici exornati esse debent, tum ut ipsi decepti non sint, tum vero ut alios decipere noluerint. Quae quidem si nobis constiterint; cur aliquis dubitationi locus esse possit, nullus video. At enim : hoc scilicet est, ajunt Sceptici, quare fidem hominum testimonio adjungendam esse negamus. Qui enim eos neque falli, neque fallere certo nobis constare poterit?

Atqui haec nobis explorata esse possunt. Et I. quod historicus deceptus non fuerit, inde colligere licet : 1. Si ea testetur, quae suis subiecta sensibus fuere : 2. Si ea referat, quae a suis popularibus, quos inter versatus est, vi-

audita, percepta sunt. 3. Si ea quae narrat, sui vestigia & monumenta posteris animadvertenda reliquerint. 4. Si quae tradat, in publico hominum conspectu gesta sint; ita quidem ut eos omnes repugnantes offenderet, si res secus, atque evenerant, recenseret. 5. Si ex publicis annalibus: quae refert, exscripserit. 6. Si nullo partium studio abreptus ea perhibeat; quae ad ipsum non pertinent, ita ut illius animum minime commovere potuerint.

II. Quod autem decipere nolit, satis id constat. 1. Cum ea narrat, in quibus si mentitus esset, publicas querelas & contumelias in se excepisset. 2. Cum neque sua, neque suorum interest in aliqua re mentiri. 3. Cum ea suo operi intermiscet, quae sui suorumque popularium decus offendunt. 4. Cum non dissentit ab aliis historicis, qui per eandem aetatem floruerunt. 5. Cum ea, quae scribit, non abhorrent a suae aetatis & patriae moribus, dictione, &c. 6. Cum loco, tempori, quo res evenisse narrantur, apte respondent.

His igitur de hominum auctoritate regulis constitutis, nugae sunt quae objiciunt Sceptici. Quamvis enim pauci sint, qui gestam rem aliquam nobis tradiderunt; dummodo tamen veri historici personam sustinere deprehendimus; fidem perinde illis adjungemus, ac si quae narrant nostris oculis usurpare contigisset.

Quod vero ajunt paucos aeque, ac plures

P

de-

decipi posse, falsum omnino est. Quippe magis acutum plures, quam pauci cernunt: atque opinionum commenta delet dies; veritatem vero magis magisque confirmat. Neque ad rem faciunt exempla, quae a veteri historia arcesunt. Nam id certe diffiteri non audent Sceptici, illius nimirum falsitatem a Criticis deprehensam fuisse. In quo quidem vineta cadunt sua. Cum enim rei alicujus falsitatem Criticos affecutos esse ajunt, licet inviti fatentur regulas nobis suppetere, quæ aliorum testimonio perpendere, & verum a falso discernere possimus.

Quod tandem ad consensum omnium spectat, inepte garriunt Sceptici. Cum enim non pauci, sed plures, immo omnes, quotquot literis res gestas consignarunt, rem eandem, cujus omnes testes sunt, constanti & unanimi consensione recenscant: fieri nequaquam potest, ut universi veluti ex condicio in errorem conjuraverint. Neque obtrudant Sceptici variis homines distrahi cupiditatibus; quippe id majorem nobis ingerit fiduciam. Quid enim, ut ante inauimus, nisi ipsa rei veritas diversos hominum animos in idem conspirare adegisset?

At instant Sceptici. Si omnes, quorum testimonium tanquam veritatis criterium suscipitur, jam supremum diem obierint; testam igitur nequeant. Quis enim vita defunctos testes produceret?

Re-

Respondeo defunctorum hominum testimonium potiori jure fidem mereri, quam si inter vivos versarentur. Quippe, dummodo integritatis fama superstes fuerit, certi sumus eos sese non revocasse. His adde, quod quae ipsi tradiderunt, verba non sunt demissa per aures, quae illico transeunt; sed oculis subjecta fidelibus manent communi consensione probata. Ceterum cum in comperto sit, genuina esse scripta, quae posteris transmiserunt; cum ea legimus, perinde prorsus est, ac si praesentes audiamus.

Quae adversus divinam Auctoritatem obijciunt Sceptici, ne in alienam messem falcem injiciamus, Theologis discutienda relinquimus.

III. Pergunt porro Sceptici, ut quammaxime elevent sensuum testimonium.

Et 1. ajunt. Sensuum testimonium verum esse inde probatur, quod tanquam falsus Deus esset traducendus, qui corporum, quae nusquam sunt, nobis ideas ingereret. Atqui id omne infirmum est, & nimis probat. Ergo. A primis enim Mundi incunabulis ad nostram usque aetatem universi homines in ea fuerunt opinione, ut colores, odores, sapores rebus ipsis inesse existimarent. Id autem falsum esse politiores Philosophi docent.

Quod igitur homines in sensibilibus qualitatum corporum natura decepti tandiu vixerint, aut fallaciae nota Deo erit inurenda, aut

non item. Si quod ad eas attinet in homines Deus illuſerit; nihil vetat, quin & de corporum exiſtentia nos decipiat. Sin autem nulla ipſi adſcribi poteſt fallacia, quod corporibus eas adhaerere qualitates homines animum induxerint: neque etiam fallax erit, quod corpora, quae non ſunt, exiſtere credimus.

Nullus enim in Deo dolus excogitari poteſt propterea, quod hominibus non perſuaſit, ut qualitates ſenſibiles reapse extra Mentem exiſtere pro explorato haberent: ſed ut ita ſibi duntaxat videri arbitrentur.

Eadem igitur ratione quod ad corpora ſpectat nobiſcum Deus agit. Neque enim veluti vincula nobis injicit, ut reapse corpora eſſe ducamus: ſuadet tantum, ut ita nos ſentire, nobis ita videri judicemus. Quamobrem licet temere decipiamur, ut qui corporibus, quae nulla ſunt, circumdari exiſtimamus; erroris tamen origo a Deo repetenda non erit.

Reſpondeo inſtitutam comparationem, in qua totius dilemmatis caput eſt & fundus, ad rem minime facere. Quo enim tum ad corpora, tum ad eorum ſenſibiles qualitates attentio- rem animum adhibemus, eo evidentius illa reapse exiſtere, has vero Mentis noſtrae affectiones eſſe cognoviſcimus. Cum enim deprehendam ex. gr. ſaccharum, quod a me dulce percipitur, alios faſtidire: eandem aquam mihi frigidam, aliis vero calidam videri: vulneratam mihi ma-
num

num dolere, similem vero dolorem experiri aliquem, cui manus abscissa jamdiu fuerat: si haec aliaque accurate perpendam, nae ego is non sum; ut easdem, quae a me percipiuntur, in corporibus qualitates inesse pronuntiem. At quo attentius corpora inspicio, eorumque ad meos sensus appulsus considero; eo difficilius est mihi persuadere, ut corpora reapse non existant, atque ea non sint, nisi aliqua Mentis meae perceptio.

Quamobrem fallaciae notam vitare atque effugere Deus non posset, si universa Mundi compago reapse nulla esset: licet homines non decipiat, quod hujusmodi nobis attribuerit sensus, quibus qualitates, quae corporibus non inhaerent, veluti ipsis inesse experiamur. Ita enim me comparatum esse sentio, ut quemadmodum non possum, quin corpora *sapida, colorata, &c.* mihi videri adseram, ita negare possim aliquid meae sensationis simile corporibus adhaerere. Verum mihi temperare non possum, quin pro explorato habeam reapse corpora esse; quorum ictus in proprium corpus excipiens certis quibusdam cogitationibus occupari persentisco. Jure igitur Deo fallacia adscribenda esset, si circa corporum existentiam falleremur.

2. Objiciunt. Sceptici. Plura sunt, in quibus sensus nos decipiunt. Sensuum igitur testimonium fallax est.

—Resp. Libenter concedimus sensuum testi-

monio interdum nos decipi, si singuli seorsim accipiantur, ac rationis ductu destituantur; quippe remus in aqua fractus apparet; turris, quae prope quadrata surgit, attritis procul angulis rotunda cernitur; navi insidenti littus urbesque recedere videntur, &c. Verum negamus sensus semper nos fallere, aut falsa esse, quae ope sensuum constantissime omnes homines percipiunt.

Nonnulla igitur advertenda sunt, ne errandi occasionem nobis praebeant sensus. Et 1. curandum, ne sensus aliquo vitio laborent, sed integri atque incorrupti sint. Quare in subsidium etiam adsciscantur instrumenta, quibus eorum imbecillitas adjuvetur.

2. Intervallum inter corpora objecta & sensuum organa ipsorum potentiae sit consentaneum. Hacc duo prosequitur Tullius (a). *Meo iudicio ita est maxima in sensibus veritas, si & sani sunt & valentes, & omnia remouentur, quae obstant & impediunt. Itaque & lumen mutari saepe volumus, & situs earum rerum, quae intuemur, & intervalla aut contrahimus aut diducimus: multaque facimus usque eo, dum aspectus ipse fidem faciat sui iudicii.*

3. In rerum examine, si fieri poterit, plures sensus adhibeantur; ut omnis erroris suspicio auferatur.

4. Quod

(a) *Academ. Qx. Lib. IV. cap. VII.*

4. Quod si plures sensus testes appellare non liceat, quia nimirum corporum qualitates sunt, quae unico sensu percipiuntur: eas sensu illo, quo hauriuntur, iterum ac tertio experiamur.

5. Tandem cavendum est, ne in iis, quae sensibus percipimus, praepropere judicemus. Omnium enim errorum origo non proficiscitur, nisi ex praecipiti Mentis consilio, quae sensibus regendis minime intenta perverse de rebus judicat.

Ajunt 3. Sceptici erroris causam non ex regulis, quas negligimus, sed e sensibus esse repetendam, quippe qui omnino nos fallere debent. Nam veras corporum proprietates sensibus assequi non licet. Ita Ex. gr. cum oculi, veluti lentes opticae, alii aliis magis minusve convexi sint; quo majorem vel minorem convexitatem habent, eo majores vel minores exhibent rerum externarum imagines. Vera igitur rerum magnitudo oculis percipi nequit.

Respondeo neminem inficiari *physicam* & *absolutam* corporum magnitudinem, gravitatem, duritiam &c. nobis esse incompertam. Haec enim omnia *relative*, sive prout sensibus nostris apparent, cognoscimus. Verum inde neque ipsorum fallacia, neque inutilitas erui potest; quippe nihil hoc ab Auctore naturae fieri potuit aptius. Propterea enim nobis sensus attribuit, ut eorum opera quas cum nostro corpore

externae res *relationes* habent, assequeremur: satis igitur est, ut tranquillam vitam agamus, si prout nobis apta, aut contraria esse sentimus, corpora cognoscamus.

IV. Rationis sive Metaphysicam Evidentiam ita impugnant Sceptici. Si Evidentia norma esset, qua vera a falsis discernerentur, nunquam ea duce in gravissimos errores laberemur. Atqui per saepe non paucos hujusmodi Criterio innixos errare videmus. Immerito igitur Evidentiae veri Criterium adscribitur.

Respondeo, immane interesse discrimen inter veri nominis Evidentiam, & falsam sive *putatam*, ut ajunt. Qui enim manifestos errores tuentur, atque ab Evidentia se duci clamant; hi quidem evidenter res percipere videntur: licet re ipsa nulla adsit Evidentia. Facile porro est veram a falsa Evidentia distinguere; quippe haec ita Mentem afficit, ut ipsa assensum cohibere possit: illa vero Mentem cogit, & nonnunquam licet invitam ad assensionem impellit. Certus igitur Evidentiae Character est *invincibilitas*, seu *resistendi impotentia*.

Haec autem resistendi impotentia *physica* & *antecedens*, non vero *moralis* & *consequens* sit oportet. Sunt enim nonnulli, quibus adeo brevis Mens est, ratio tam imbecillis, ita depravati affectus, atque animus praedjudiciis imbutus,

tus, ut si quae ipsis vel modica luce perfusa, & levi momento munita objiciantur, consequenti & morali necessitate ad ipsis assentiendum abripiantur. Quod sane mirum non est: quippe quemadmodum infirmos oculos vel tenue lumen perstringit; ita his hominibus quae vix verisimilia sunt, invincibilia videntur.

Verum quivis intelligit resistendi impotentiam, quae hujusmodi originem habet, non esse nisi moralem & voluntariam. Quamobrem si in id sedulo incumbimus, ut judicandi libertatem augere studeamus, assensum usque sustinentes, donec nullo abrepti studio accurate, atque ad communem optimorum sensum res expendamus: tum demum nullo pacto fieri poterit, ut falsa Evidentiae imagine decipiamur.

V. Tandem Acataleptici impetum dant, ac nihil evidens, nihil certum esse, sed omnia ignorantiae tenebris sepulta jacere alte inclamant. Et 1. recentiores Pyrrhonistae Cartesii auctoritate abusi ita nos laceffunt. Nemo unus negaverit, omnia fore incerta, si nobis minime constet, utrum semper fallamur, necne. Atqui hoc latet adhuc. In tenebris igitur toti versamur. Et sane *infixa quaedam est Menti meae vetus opinio Deum esse, qui potest omnia . . . unde autem scio illum non fecisse . . . ut fallar, quoties duo & tria simul addo, vel numero quadrati latera, vel si quid aliud facilius*

lius fingi potest? Cartesii verba sunt (a). Nullo igitur pacto in rebus ipsis, quas evidentissimas esse ducimus, minime nos decipi constare poterit.

Respondeo eam ipsam, quae animis nostris Dei summe potentis insedit opinio, & illud suadere, quod in iis, quae evidenter percipimus, non decipiamur. Nemo est qui negaverit falsi nullam esse scientiam & cognitionem; quippe falsum quod neque est, neque *τὸ εἶναι ἐπὶ οὐκ ἔσθαι* rationem complecti potest. Is igitur peculiaris est falsitatis character, ut eorum, quae falsa sunt, quae nimirum nulla sunt & nusquam, claras & perspicuas sibi fingere notiones Mens nequeat. Et sane quotusquisque erit, qui cum teneat, quid pars ac totum sit, quidve causa atque effectus, partem toto majorem esse, effectum suam antecedere causam evidenter percipiat? Contra veritas sibi constat, atque immutabilis est. Neque enim fieri potest, ut res eadem modo vera sit, modo rursus falsa. Ipsa igitur infinita supremi Numinis potentia rerum veritatem arbitrato suo fingere, ac mutare nequit. Quamobrem fieri non potest, ut perspicuis atque evidentibus falsi notionibus animos nostros Deus informaverit. Atque hinc est, quod licet haec animo inhaereat opinio, Deum scilicet suo cuncta de-

(a) *Meditat. I.*

cernere arbitrio; certus tamen sum in iis, quae mihi evidētia obversantur, decipi non posse. Nam a divina potentia abhorret, ut falsa mihi persuadeat, quorum perspicuas atque evidētes notiones Mente complector.

Quae cum ita sint: non immerito viri docti Cartesium castigare videntur, quod nihil esse omnino certum docuerit, nisi antea Deum esse bonum & benignum in explorato habeatur. Quod enim fortē Cartesius non advertit, haec ipsa sententia omnem prorsus nobis aditum intercludit, ut ad Dei summe boni cognitionem perveniamus. Nam ita ipse (a) Deum exsistere, atque ab omni fallendi voluntate alienum esse a nobis deprehendi docet: Me existentem cognosco; Deus igitur, qui me condidit, sit oportet. Rursus insitam in me Dei notionem esse percipio, quam nonnisi Deum ipsum auctorem habere potuisse cognosco. Quidquid igitur in ea clare ac evidenter cognosco, verum sit oportet. Atqui ex ea notione omnem fraudem ac deceptionem a Deo abesse deprehendo. Ergo Deum non esse fallacem comperio. Verum unde quaeso sciam notionem illam Dei, tametsi evidētissima mihi videtur, fallacem non esse & commentitiā? Legite Cudworthum (b) atque ibi Moshemium.

Obji-

(a) *Medit. III.*

(b) *Syst. Intellect. Cap. I. Sect. I. §. 94.*

Objiciunt 2. Nihil certi perciperemus, si cognoscere non liceret, num subjecto attributum aliquod conveniat, aut repugnet. Atqui . . . Ergo. Prob. Minor. Ut aliquid de re quapiam enunciemus, illius essentiam cognitam habeamus oportet. Essentia autem rerum omnium incomperta est. Ergo. His adde quod aequè nobis lateant naturae vires, ac plerique ipsius effectus. Neque igitur quid valere, neque quid efficere possit natura, nobis tuto adserere licet.

Respondeo falsum esse, quod ut attributum alicui subjecto adscribendum, aut abjudicandum esse sciamus, omnino oporteat, ut comperta nobis sit illius essentia. Quoties enim rei proprietates perspectas habemus, profecto nosse poterimus, num attributum aliquod ipsi rei conveniat, nec ne. Nam quemadmodum attributum cum aliqua rei proprietate pugnare aut componi posse deprehendimus: ita inde colligimus attributum illud rei convenire, aut repugnare. Sic quoniam in explorato nobis est Mentem cogitare, & materiam extensam esse: ex eo efficimus materiam cogitare non posse, quod cogitationem extensioni repugnare aperte perspicimus. Fieri quippe nequit, ut res eadem proprietates, quae secum pugnant, complectatur.

Quod vero incompertae sint naturae vires: fatemur quidem, ignotum nobis esse, quousque sese illae extendant; at quo ultra prodire nequeant

quæant aperte constat. Naturæ autem effectus, qui ad nostram utilitatem minime conferunt, latere libenter damus; quippe cui bono horum effectuum scientia? At eos, qui ad usus, & vitæ commoditates quam maxime conducunt, fere omnes nobis compertos esse solus amens negaverit.

3. Tandem ajunt Acataleptici. Si quid certum esset, aut comprehendi posset, nulla esset inter homines de aliqua re dissensio. Atqui universa Philosophorum natio in contraria omnia scinditur; quod enim alius ait, negat alius: quod alius certum sibi esse profitetur, hoc alius certum sibi esse inficiatur. Penes quem igitur veritas stabit?

Ad hæc innumera sunt, quæ adhuc natura in profundo abstrusa coercet: ita ut vix, aut ne vix quidem supersint, quæ se scire jactant Philosophi, licet ea nullo pacto assequantur. Nihil igitur certum, nihil quod comprehendi possit.

Resp. Pueriliter quidem faciunt Acataleptici. In iis enim, quæ clare, atque evidenter percipiuntur, ad unum omnes unanimi consensione conspirant. Philosophorum vero controversiæ rerum veritatem non respiciunt, sed in eo versantur, ut earundem causas inquirent.

At enim multa sunt, quæ latent adhuc: non diffitemur, dummodo & ipsi fateantur, multo plura esse, quæ nobis comperta sunt. Quin
im

Imo si hoc *latere* ajunt, quod est non *adaequate* res cognoscere, ne tam alte inclament: ignorantiam ingenue fatemur. Neque enim eam Menti humanae perspicientiam vindicamus, ut intimas rerum essentias persequere, aperire, ac dividere possit, atque adaequate omnia noscere.

Verum quod nihil certi percipi possit, hoc scilicet est, in quo Acatalepticos insanire sollemnia pronuntiamus. Longum enim esset ea omnia recensere, quae tam certo scimus, ut de iis vel minimum dubitare non liceat. Verum Acatalepticos sciscitari liceat, num cum ipsi nihil comprehendi posse ajunt, id ipsum comprehendant, nec ne. Si percipere ajunt; est igitur quod percipi potest; temere igitur nihil comprehendi posse pronuntiant. Sin autem ne hoc quidem excipiunt; qua igitur audacia quidquam esse negant, quod percipiatur, cum hoc ipsum minime percipiant?

§. V.

De prima Veritate cognita.

QUaerunt Philosophi quaenam inter veritates, quas cognoscimus, prima omnium nostrae Menti occurrat: atque in ea statuenda in diversa omnia abeunt. Sunt qui Aristoteli adhaerentes Contradictionis Principium, de quo superius verba fecimus, primum nobis in-

no-

notescere contendunt. Cartesius vero axioma illud *Cogito, ergo sum*, primum nobis sese offerre voluit. Aliis placuit hoc, *Quidquid est, est*; aliis autem illud, *Quodlibet est, vel non est*.

Quid in tanta opinionum varietate? Nempe illud antea definiendum puto, unde humana cognitio exordium sumat, quae scilicet prius Mens percipiat, singularia ne, an vero universalia; tum etiam qua cognitione circa ea primum versetur. His enim expensis facile est, ut veritatem, quae prima ad intueudum nobis proponitur, deprehendamus.

PROPOSITIO I. *Mens singularia prius cognoscit.*

Prob. I. Omnis nostra cognitio e Sensu tum intimo, tum externo originem ducit. Quae autem duplici huic Sensui subjiciuntur, singularia sunt. Singularia igitur prima omnium Menti cognoscenda obversantur. Major demonstrabitur, cum in Psychologia de Idearum origine differemus.

II. In ea primum Mentis oculos intendimus, quae nos afficiunt. Quibus autem afficimur, reapse existant oportet; quod enim nusquam est; affectionem aliquam sive animae, sive corpori inducere nequit. Atqui universalis non existunt, quippe quae sunt *Entia rationis*, ut Scholae ajunt. Igitur singularia prius, quam illa cognoscuntur.

III. Ea primum cognosci nequeunt, quae ex
alio-

aliorum cognitione proficiuntur. Sed universalium cognitio enascitur e particularibus: ut ex iis, quae in Logicis de Mentis abstractione diximus, aperte patet. Haud igitur universalia, sed singularia priora cognoscuntur.

PROPOSITIO II. *Per characteres communes res prius cognoscuntur.*

Prop. I. Si characteres primum nobis in qualibet re affulgent, qui maiore, quam ceteri, luce veluti Mentis oculos feriunt. Atqui huiusmodi sunt notae, quas singulae quaeque res cum aliis communes habent. Mens igitur prius per characteres communes, quam peculiare objectas res Intuetur:

Porro id nemo in dubium revocaverit, qui 1. Mentis nostrae imbecillitatem secum reputet. Non enim tam acris est ipsius acies, ut statim, ac rem quampiam intuetur, privatas omnes notas, quae illa a ceteris discriminatur, deprehendere possit.

2. Qui illud attendat, quod res perinde a nobis cognoscuntur, atque nos afficiunt. Objecta autem tum Mentis oculis obversantur, tum in corporis sensus ita incurrunt, ut antea proprietates communiores, quam peculiare exhibeant. Hinc igitur fit, ut qualitates in rebus objectis, quae ipsas minus definiunt, quam quae magis determinant, prius deprehendamus.

Et re quidem vera cum quidpiam eminus apparet, prius deprehenditur illud corpus esse, quam

quam animal: prius animal, quam homo: prius tandem homo, quam quivis certus homo. Nimirum primae rerum cognitiones obscurae sunt.

Facile autem est haec cernere in primis puerorum aetatulis. Eos enim nonnisi communiores rerum notas perspectas habere vel illud argumento est, quod singulos quosque obvios patris, aut matris nomine salutant; quippe prius hominem a non homine, quam hunc aut illum ab alio distinguant.

II. Cum quidpiam primum cognoscit intellectus, *a potentia*, ut ajunt, *transit ad actum*. Is autem est ordo, cum aliquid a potentia ad actum procedit, ut antea ad imperfectum, quam ad perfectum actum perveniat. Atqui Intellectus completus actus est, cum distincte ac determinate rem deprehendit: imperfectus vero, cum eam obscure cognoscit. Prius igitur obscure, h.e. per characteres communes, qui minus rem definiunt, quam per proprietates peculiare magis rem determinantes ab intellectu res cognoscuntur. Legendus D. Thomas (a).
PROPOSITIO III. *Se ipsam existere Mens primum cognoscit.*

Prob. I. Illud primum omnium cognoscimus, quod magis nobis intime adhaeret. Sed nihil Menti magis intimum est, quam ipsa sibi Mens sit. Antequam igitur alia Mens cognoscat,

Q

seipsam

(a) I. P. Q¹, LXXXV. Art. 3.

seipsam viventem, atque existentem novit.

II. Quemadmodum oculis ea primum perlu-
stramus, quae nobis praesentia sunt: ita quae
Menti praesentia obversantur, ea prius Mens
intuetur. Seipsam igitur, qua nihil est praesen-
tius, intrinsecus Mens videt, *Quid enim tam
cognitioni adest, quam id, quod Menti adest?
aut quid tam Menti adest, quam ipsa Mens?*
ut, Augustini verbis utar (a).

III. Illa inter alias cognitiones principem
sibi locum vindicare dicenda est, a qua cete-
rae quaecunque cognitiones dependent. Atqui
quod alias veritates percipiat, sibi Mens per-
suadere non posset, si prius seipsam existere
non agnosceret. Prius igitur, quam alio Mens
oculos intendat, hanc veritatem percipit,
quod ipsa existat.

At enim si quod Mens primum cognoscit,
est sui ipsius existentia: hoc erit primum co-
gnitionis principium. Cur igitur Contradictio-
nis principio principem locum vindicavimus?

Verum si primi principii nomine intelligas,
quod primum Menti occurrat, cognitio pro-
priae existentiae primas obtinebit. At si ve-
niat illud, unde nostrarum cognitionum veritas
proficiscitur, Contradictionis principio primas
partes esse adscribendas superius proposita ar-
gumenta suadent. Ceterum Mens cum seipsam
no-

novit, per communem existentiae characterem se novit. Quare quemadmodum ita se existere sentit, ut simul se non existere sibi persuadere nequeat: ita fieri non posse, ut quodcunque existit, simul non existat, aperte apprehendit.

C A P U T II.

De Ente, ejusque Formis.

QUOD Graecis Philosophis *ὄν*, Latinis jam tum a Quintiliani aevō *Ens* appellatur, vox simplex est ac primigenia, quae per alias definiri voces haud potest. *Ens quod est*: huic *Nihil* opponitur, *quod nimirum non est*. Prima positiva notio est, altera negativa; quippe negat quod est. Hinc notio *Nihili directe* negationem, *indirecte* *Ens*, quod negat, complectitur. Vulgo tamen ajunt Nihilo nullam respondere notionem, Nihili nulla esse praedicata: quia scilicet notionem & praedicatā, quae affirmat, minime continet aut exprimit: verum quae negat, indirecte notat.

Cum *Ens* generatim accipitur, omnia sane transcendit, ut Scholae loquuntur, *ὁ πᾶσι ἐπέμεινον*, per omnes nimirum res vagatur, eadem ratione, qua *Nihil*. Cum vero particulatim, ad ea, de quibus sermo est, contrahitur.

Ens generatim acceptum vel ad Essentiam,

vel ad *Exsistentiam* exprimendam refertur: nimirum in Ente duo primum considerata sese nobis offerunt, id quod aptum est, ut sit, quod *Essentiam* dicimus, atque ipse τὸ εἶναι *essendi* actus, quam *Exsistentiam* nuncupamus. Quoniam autem *essendi*, atque *exsistendi* ratio varie considerari potest; hinc 1. Ens dividitur in *Reale*, aut *Rationis*: 2. *Possibile*, aut *Impossibile*: 3. *Necessarium*, aut *Contingens*: 4. *Substantiam*, vel *Accidens*.

§. I.

De *Essentia* atque *Exsistentia*.

I. **E**ssentia definitur *id per quod res est id, quod est*. Multiplex distinguitur, alia *Physica*, alia *Logica*, alia *Metaphysica*.

Prima est id, per quod Ens intrinsecus tale, ac est, constituitur, non aliud. Itaque complectitur proprietates omnes, quae certum quoddam Ens constituunt ac determinant.

Altera est id, per quod Ens a nobis Mente concipitur tale, & non aliud. Comprehendit igitur non omnia, sed ea tantum attributa, quae a nobis in Ente cognoscuntur.

Tertia tandem est id, quod primum in Ente concipitur, attributum scilicet illud, quod in Ente primum est, & a quo reliqua deinceps, quae illius sunt propria, derivantur.

Ex hac porro triplici *Essentiae* notione colligen-

digendum est, nos cum incompetas esse rerum essentias dicimus, *reales* sive *physicas*, non vero *nominales* essentias intelligere. Quamvis enim rerum omnes omnino proprietates perspectas non habemus: pleraque tamen earum attributa satis assequimur. Quae igitur inter rei proprietates ejusmodi est, ut ceteras omnes quasi radix & fundamentum quodammodo complectatur; hanc, cum alia non suppetit, Essentiam nominamus.

Jam vero rerum Essentiae dupliciter inspicí possunt, vel prout in Mente Dei continentur, vel prout extra Deum existunt. Illae quippe sunt ἀρχήτυπα, *primigeniae* scilicet Entis *imagines* Intellectui Divino praesentes, aeternae sunt atque immutabiles: hae vero, cum sint educatae res extra sui nihilum, atque extra suas causas jam constitutae, mutationi subji-ciuntur.

Cave autem tibi persuadeas *intelligibiles* rerum essentias in Divina Mente sic existisse, quasi creatae res ab aeterno habuerint nescio quam ὑπόστασις *entitatem*, ut quibusdam visum est, quam *Ens diminutum* appellant. Neque existimes eas fuisse veluti substantias quasdam incorporeas ab ipso Deo sejunctas & separatas; quam sententiam Platoni nonnullos adscribere in Synopsi Histor. animadvertimus. Etenim rerum omnium essentiae *objective* atque *eminenter*, ut ajunt, in Deo sunt; quatenus Divi-

no Intellectui obversantur, atque infinita sua virtute iis omnibus Deus aequivalet.

II. Existentiam vulgo definiunt *id per, quod aliquid revera existit, atque est extra suas causas*. Duplex autem distingui solet, *possibilis, & actualis*. Prima est, cum Ens, quod propterea dicitur *δυνάμει*, seu *potentia*, sufficientem existentiae suae rationem in alio Ente habet. Altera vero, cum Ens *ἐνεργεία* actu est extra sui causam.

Ratio porro existendi non una est. Ens enim aut existit *per essentiam* sive *a se*; aut non item, sive *ab alio*. Per essentiam existere dicitur, quod ita existit, ut ipsa sua essentia sit ratio, cur existat. Quod unius Dei proprium est. Contra Ens ab alio, seu quod per suam essentiam non existit, est quod in sua essentia rationem, quare existit, minime complectitur; cujusmodi sunt res omnes creatae.

§. II.

De Ente Rationis & Reali.

ENS *Rationis*, seu *intelligibile* vocatur illud, quod a ratione, h. e. Mente pendet, ut existat: sive reapse ab ea efficitur, ut universi nostrae Mentis actus: sive in Mente tanquam in subjecto inhaeret, veluti omnes ipsius affectiones: sive tandem ut Ens a Mente concipitur, licet reapse non existat; cujusmodi sunt

sunt ideae omnes factitiae, abstractae, universales &c.

Contra Ens *Reale* est illud; quod non modo τὸ εἶναι *νόντον*, esse nimirum intelligibile habet, verum etiam θετικόν *positivum*: sive actu sit, sive saltem esse possit.

§. III.

De Ente Possibili & Impossibili.

Possibile dicitur quidquid non est, sed esse potest. Possibilium duo statuuntur genera. Alia enim dicimus *intrinsecus* & *absolute*, alia vero *extrinsecus* & *relative* esse possibilia.

Primo sensu possibile dicitur id omne, quod nullam contradictionem complectitur: veluti *figura chiliogona*, *alter Mundus* &c. absolute possibilia sunt, quippe non repugnant.

Altero vero sensu possibile vocatur, si referatur ad causas, a quibus effici potest. Cum autem duplex sit causa, unde aliquid, quod non est, esse potest, φυσική una sive *naturalis*, υπερφυσική sive *supernaturalis* altera; ideo aliud est *naturaliter*, aliud *supernaturaliter* possibile. Hoc est, quod naturae vires prorsus excedens sola Dei virtute esse potest: illud autem quod naturae viribus effici potest.

Possibili adversatur Impossibile, quod nimirum existere nequit; ejusque totidem sunt species, quot Possibilis enumeravimus. Intrinsicē

secus enim Impossible est, quod repugnat, seu contradictionem complectitur, veluti *Circulus quadratus*, *Mons sine valle*, &c. Extrinsecus vero impossibile, quod neque a Deo, neque a naturali causa fieri potest.

Præterea dicitur impossibile *moraliter*, quod intrinsecus quidem possibile est, attenta tamen hominum indole nunquam usuvenit; veluti hominem sui compotem mortem sibi consciscere.

Illud vero hic animadvertendum est, *absolute* impossibilia esse etiam *relative* impossibilia, ita sane, ut ne Divinae quidem potentiae subijciantur. Divinae enim potentiae ratio essentiae Dei innititur. Atqui Deus omnes per singulas rerum species dispersas τὰ ἐν αὐτῇ ἐσσεύοντα rationes complectitur. Quidquid igitur Entis rationem habere potest Dei essentia comprehendit. Quod autem *intrinsecus* est impossibile rationi Entis opponitur; est enim non Ens, nihil. Id igitur Divinae potentiae non subjicitur: propterea quod potius illud fieri non potest, quam quod Deus facere non potest. Ita D. Thomas, quem consule (a)

§. IV.

De Ente Necessario, & Contingente.

Necessarium definitur *id, cujus oppositum est impossibile*: h.e. quod non potest non esse. Multiplex distingui solet, *necessarium existentiae, & necessarium essentiae: necessarium ad existentiam, & necessarium ad essentiam.*

Necessarium existentiae est, quod a seipso est, nullamque existentiae suae causam habet. Necessarium autem essentiae, quod essentiam habet immutabilem; cujusmodi est solus Deus.

Necessarium ad existentiam vocatur id, sine quo aliud existere nequit. Necessarium vero ad essentiam id, sine quo rei essentia consistere nequit, seu illud omne, quod nunquam sine essentiae jactura a re divelli potest. Ita necessarium est, quod duo trianguli latera tertio majora sint utcumque sumta; id enim nequit a triangulo divelli, quin illius essentia pereat.

Haec autem ejusmodi necessaria sunt, ut contrarium *absolute* sit impossibile. At vero est aliud necessarium, cujus oppositum *hypothetice* duntaxat, aut *moraliter* est impossibile. Quod propterea necessarium *hypotheticum*, aut *morale* appellatur.

Porro Ens contingens dicitur, quod ita est, ut possit non esse: vel quod ita non est, ut possit
fit

sit esse; cujusmodi sunt res omnes creatae, & possibiles, quae ut sint, nec ne, extrinsecus pendent a causa agente.

Jam vero ex traditis Necessarii & Contingentis notionibus efficitur, 1. ut Ens necessarium sit *immutabile*. Omnis enim mutatio in causa est, cur aliquid non sit, quod antea erat. Atqui Ens necessarium ita est, ut nequeat non esse id omne, quod est. Nullam igitur subire potest mutationem.

2. Ut Ens necessarium sit *aeternum*. Aeternum est quod initium & finem excludit. Si autem Ens necessarium non esset aeternum, ita quidem esset, ut potuisset olim, vel posset aliquando amplius non esse. Ergo necessarium non esset.

3. Ut Ens necessarium sit *perfectissimum*. Si enim non esset ab omni parte perfectum, perfici posset; igitur mutabile; non igitur necessarium.

4. Ut Ens contingens sit mutabile, non aeternum, atque imperfectum. Illud enim est ab alio, atque ita est, ut possit non esse. Cum igitur existendi necessitatem non complectatur, natura sua in nihilum redire potest; mutabile igitur. Deinde cum sit ab alio, ab eo pendet, tum ut primum, tum ut postea existat; non igitur aeternum. Si non aeternum; ergo imperfectum. Haec autem reciprocari clare patet: nimirum mutabile, non aeternum, imperfectum est contingens.

5. Con-

5. Contingentium series infinita est impossibilis. Nam quodlibet contingens ita est, ut possit non esse. Omnia igitur entia, unde series illa componitur, ita se haberent, ut non esse possent. Ipsa igitur series ita esset, ut posset non esse; ab alio igitur penderet, ut esset. Si est ab alio, initium habet. Non igitur infinita.

6. Existunt contingentia. Omnia enim hujus rerum universitatis entia aut non sunt omnino perfecta, aut sunt composita & mutabilia. Ergo contingentia.

7. Existit Ens necessarium. Existunt contingentia. Atqui repugnat series contingentium infinita, quae Ens necessarium excludat. Ergo.

§. V.

De Substantia & Accidente.

Substantiae vocabulo ea communiter subjicitur notio, ut Ens significet, quod per se constat; atque ut sit & conservetur, ab alio Ente, tanquam subjecto, cui inhaereat, non pender.

Quae sane in Scholis usurpata definitio satis exprimit Substantiam esse quodcumque propriam habet existentiam, seorsum existit, cujus tandem existentia non eadem est, atque cujuslibet rei existentia: ut fusiùs in Logicis Cap. I. §. V. ubi etiam de Accidentibus verba fecimus.

CA.

C A P U T III.

De Attributis Entis.

§. I.

De Unitate.

OMne Ens unum est, h. e. *indivisum in se, atque ab aliis distinctum*. Velut si triangulum Mente revolvam, ita illud unicum deprehendam; ut servata eadem magnitudine in duo triangula secari nequeat.

Ens porro vel est *unum simplex*, vel *unum compositum*. Illud est, cujus nullae sunt partes inter se distinctae: hoc autem, quod ex aliqua partium compositione coalescit. Partes vero dicuntur, quae coagmentatae totum aliquod constituunt.

Cum igitur quales sunt partes, tale est totum inde conflatum; quatuor idcirco *unius compositi* genera vulgo distinguunt, *Physicum, Mathematicum, Metaphysicum, & Logicum*: pro diversa nimirum partium specie, quae Physicae, Mathematicae, Metaphysicae, vel Logicae esse possunt.

Partes Physicae vocantur, quae reapse inter se distinctae sunt, atque ad totius essen-

tiam

tiam

Corp

P

rari

cuj

mer

]

quo

sten

I

dar

Ge

]

quo

ita

Me

par

ver

fica

tap

]

&

tis

fun

En

Ita

no

lis

ve

ci

su

tiam pertinent : veluti *Anima* & *humanum Corpus* in *Homine* .

Partes Mathematicae dicuntur , quae separari possunt , & ad totius integritatem spectant ; cujusmodi sunt *manus* , *crura* , *pedes* , *ceteraque membra* in *Homine* .

Partes Metaphysicae sunt , quas in Ente quolibet inesse , veluti *Essentiam* , atque *Existentiam* Metaphysici considerant .

Logicae tandem partes sunt notiones quaedam Mentis , quas Logica spectat , quales sunt *Genus* & *Differentia* .

His quatuor Compositis adversatur Simplex , quod prout omnes , aut aliquas partes excludit , ita hoc , vel illo sensu Simplex vocatur . Ita Mens humana dicitur *Unum simplex* , quippe partibus Physicis & Mathematicis caret . Deus vero est , & dicitur *Simplex* , tum quia a Physica , & Mathematica , tum etiam quia a Metaphysica , & Logica compositione liber est .

Unitas praeterea dividitur in *Numericam* , & *Specificam* . Illa est cujusque singularis Entis , veluti *Caji* , & *Titii* , quorum uterque seorsum unus homo est . Haec vero est eorum Entium , quae ad eandem speciem attinent . Ita *Essentia* omnium Circulorum dicitur *una* ; non quod sit unica numero in omnibus circularis *essentia* ; esset enim unicus in rerum universitate individuus circulus ; sed quia omnes circuli eadem *essentiali* proprietate praediti sunt . §. II.

§. II.

De Individuo, Supposito, & Persona.

Individuum vocatur Ens singulare, quod nimirum in plura talia, quale ipsum est, dividi nequit. Distinguendum porro est id, quod *naturam individuum* vocamus, ab eo, quod *Individuum naturae* dicimus.

Naturae individuae nomine intelligitur res singularis, determinata. Individuum vero naturae est id, quod *Suppositum & Persona* a Philosophis nuncupatur. Suppositum enim non modo Ens singulare & a ceteris distinctum exprimit: verum etiam Substantiam significat, quae est *sui juris, atque integrum principium suarum actionum*. Quod si haec substantia sit rationis particeps, proprio vocabulo *Persona* nuncupatur. Hinc illa Boëtiana Personae definitio: *Naturae rationalis individua substantia*.

Nova porro est Personae notio, quam invenit Lockius, & quam in *sui ipsius conscientia* constituit. Ita quidem ipse rem exponit. (a) Quodlibet Ens cogitans & rationis particeps, cui *Personae* vocabulum proprium est & peculiare, ita comparatum est, ut seipsum idem, quod per varia temporis & loci intervalla cogita-

(a) *Essai de l'Entendement Humain Liv. II. ch. XXVII. §. 9.*

gitaverit, intueri possit. Id autem ex eo profici-
scitur, quod suarum omnium cogitationum at-
que actuum conscium illud est, ea quidem con-
scientia, quae certa comes singulas sequitur
illius actiones. Hujusmodi porro conscientia est,
qua singuli homines sibi ipsis iidem prorsus
videntur, & qua ipsi ab alio quovis cogitante
separantur. In ea igitur sita est quae dicitur
Personalis Identitas.

Verum in eo peccat Lockius, quod in con-
scientia, per quam Persona suae identitatis cer-
ta est, Personam ipsam constituit. Propterea
enim unicuique nostrum persuasum est, se eam-
dem esse Personam, ac quae antea fuit, quod
praeteritarum cogitationum eadem conscientia
nobis conscius sumus, quam alicujus cogitatio-
nis in praesens habemus. At nemo non videt
eas esse conscientiae partes, ut per ipsam unus-
quisque propriam identitatem assequatur: qua
nimirum fit, ut quodlibet Ens rationis parti-
ceps se eandem esse personam cognoscat.

Quorsum igitur haec nova Personae defini-
tio praeter communem omnium sententiam?
Quivis sane potissimum e populo vehementer
mirabitur, si toties in ipso mutatam fuisse per-
sonam, seu occidisse, atque iterum rediisse di-
cas, quoties praeteritae conditionis cepit il-
lum oblivio, & oblitterata memoria ipse
revocavit.

§. III.

De Identitate & Distinctione.

REs dicitur *eadem*, cum loco, aut tempore mutato ipsa nulli mutationi obnoxia perseverat. *Identitas* igitur est relatio Entis ad ipsum non mutatum, quamvis locus, vel tempus commutetur. Nimirum cum Ens quodpiam consideramus, quod hoc horae momento, his loci intervallis existit; illud deinde ad illud ipsum referimus, si diversis loci, aut temporis intervallis existat.

Porro Identitatis notio non una est. 1. Etenim *idem* esse aeque valet, ac perseverare in existendo. Ita Mundum, in quo in praesens versamur, *eundem* esse dicimus, qui abhinc mille annos fuit.

2. Identitas nonnunquam eo sensu usurpatur, ut res *eadem* esse existimetur, si non modo existere perseverat, verum etiam nullam suae conditionis vicissitudinem subiit.

3. Idem aliquando *specie* est, non *numero*. Ita aquarum congeries, quae hodie hoc conclusae alveo fluunt, idem *specie* fluvius dicitur, ac quae sexcentis abhinc annis fluxerunt: at aqua fluminis *numero* eadem non est; quippe alia aliam semper supervenit.

Huc pertinet pervulgatum illud Axioma,
Quae sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se:

se : eadem nimirum in eo duntaxat, in quo cum tertio conveniunt. Hinc eadem definit Wolfius, *quae sibi invicem substitui possunt, salvo quocunque praedicto (a)*. Ita duo pondera eadem esse dicimus; si in locum alterutrum, quod cum alio aequilibrium servat, alterum ineoluntii aequilibrio substitui potest.

Identitati opponitur *Distinctio*, quae duplicis est generis: altera τῷ πρῶτον sive *Realis*, κατ' ἐνβολαν sive *Rationis* altera.

Distinctio realis est, quae in te nemine cogitante reperitur. Ea igitur inter illa intercedit, quae reapse separata existant, vel separari possunt. Ita Solem inter, & Lunam, Mentem, & Corpus hominis &c. realis datur distinctio.

Distinctio rationis est, quae a Mente excogitatur in iis, quae revera non sunt distincta. Est autem duplex, altera, quam vocant *rationis ratiocinatae*, altera *rationis ratiocinantis*.

Prima locum habet in una eademque re, quam ita Mens considerat, ut plura veluti distincta contempletur, vel ob illius perfectionem *eminenter* multiplicem, vel ob varios, quos praestat effectus, vel ob diversa munera, quae fungitur. Ita idem frumentum modo *fructum* vocamus, modo *semen*, ac rursus *alimentum*. Fructus enim rationem distinguimus, tan-

R

quam

(a) *Ontolog.* §. 181.

quam finem antecedentis agriculturae: seminis vero, tanquam futurae, initium: alimenti porro, tanquam aptum ad incrementum comedentis corpori praestandum. Ita quoque in Sole distinguimus vim, qua calefacit, ab ea, qua corpora illustrat.

Hujusmodi autem distinctio licet sit duntaxat penes Intellectum, in re tamen, ut ajunt, *fundamentum habet*, rei scilicet ipsi innititur; quippe quae ejus est naturae, ut pluribus aequivalet, sive plures praestet effectus.

Distinctio vero Rationis Ratiocinantis sine aliquo fundamento, sed ex solo Mentis arbitrio fingitur, quae rem distinctis perceptionibus apprehendit, quumvis nulla idearum diversitas ex ipsa re objecta erui possit. Veluti cum in una eademque re rationes *subjecti & praedicati*, *generis & differentiae* veluti diversa attributa distinguimus.

Hae Distinctionum generibus aliam addunt nonnulli, quam *formalem* appellant; eamque locum habere docent inter duas *formalitates*, essentialia scilicet rei attributa.

Nimirum ea est ipsorum opinio, ut in re quapiam sicut duplex *identitas* considerari potest, *realis*, cum unum attributum de altero affirmatur, & *formalis*, cum unius essentia constituitur per alterum: ita & duplex adsit distinctio duplici huic identitati opposita. Quamobrem ajunt in una eademque re simul com-

poni

poni identitatem *realem*, & distinctionem *formalem ex parte rei*; quippe ex duobus ejusdem rei attributis unum de altero adfirmari potest, cum tamen unum in suo esse non constituitur per alterum.

Hoc subtile Distinctionis genus, quod ea de causa potissimum commenti sunt, ut ea, quae in augustissimo Trinitatis Mysterio contraria videntur, conciliarent, licet irrito conatu, in res Metaphysicas etiam invexerunt. Si hujusmodi tricas persequi vacaret, commentum hoc refutaremus. Verum id monuisse satis erit, eam ut omnino inutilem rejiciendam esse. Vel enim distinctio in re adest nemine cogitante, & ad Realem pertinet; vel fit per Mentem, & ad Rationis distinctionem refertur. Nil medium est.

§. IV.

De Veritate, & Bonitate.

I. **V**eritas triplex distinguitur, *Logica*, *Moralis*, & *Metaphysica*. Veritas *Logica* respicit idearum nostrarum convenientiam cum rebus objectis, quas cogitamus. Nimirum verae sunt nostrae Mentis notiones, si cum rebus ipsis revera congruant.

Moralis vero sita est in convenientia signorum externorum cum notionibus animi; atque huic opponitur *Mendacium*.

Metaphysica tandem, quam etiam *Entita-*

tivam, & *Naturalem* appellant, est convenientia rei cum suo exemplari. Nimirum quaelibet res dicitur *vera*, cum ideae Divinae respondet: talem scilicet naturam habet, qualis est illius essentia, quae Divinae Intelligentiae obversatur.

Veritatem hoc postremo sensu acceptam inspiciunt Metaphysici, cum illam cuiuslibet Enti inesse ajunt. Quodlibet enim Ens, utpote summa Dei sapientia, ac potentia factum non potest cum suo exemplari non convenire, ideae scilicet Divinae non respondere. Verum igitur erit: h. e. iis omnibus proprietatibus exornatur, quibus praeditae sunt primigeniae illius imagines Divino intellectui praesentes.

II. Bonum definit Aristoteles (a) *id, quod omnia appetunt*. Haec autem boni definitio illius naturam minime aperit. 1. Cur enim bonum aliquid sit, non haec affertur causa, quod appetitur; quin etiam cur appetatur, causa redditur, quod bonum est: 2. Substantiae cognitione praeditae bonum cognoscendo expectant necessum est; prior igitur est boni cognitio, quam ejus appetitus.

Quamobrem ceteris anteponenda videtur illorum sententia, qui duplicem bonitatem distinguunt, unam *absolutam*, alteram *relativam*. Illa sita est in *perfectione*: haec vero in *apto & convenienti*. Per-

(a) *Ethicor. initio*.

Perfectum porro dicitur id, cui nihil deest, quod in suo genere ipsius naturae conveniat; sive quod in suo genere expletum, & cumulatum est. Aptum vero, & conveniens vocatur, quod ad usum quemdam, ac fructum sive commodum refertur. Nova non est isthac bonitatis notio. Tullius: (a) *Ego assentior Diogeni, qui bonum definierit id, quod esset natura absolutum. Id autem sequens illud etiam, quod prodesset.*

Ita cum Deus late vagetur in immenso Entis genere, ut Ens a se; quidquid est, quidquid esse potest, quidquid entis concipi potest, ei congruit, ei convenit; propterea ita est perfectissimus, ut ne cogitari quidem possit aliquid, quo ipse careat. Hinc igitur summe bonus est, per se & absolute, & bonitatis notionem omnem exhaurit. Relative etiam sibi Deus ipse bonus est. Si quidem reipsa se amat, & amat ideo, quia bonus est, h. e. sibi convenit, & ad fruendum aptissimus, atque in se adquiescit uno: proinde in se uno beatissimus.

Ex hac porro absoluta Dei bonitate efflorescit & altera relativae bonitatis ratio, qua Deus ipse ad res creatas refertur. Illius enim bonitatem omnes participant; quippe quia ipse bonus est, res omnes sunt: & quia sunt, propterea bonae sunt. Itidem quia in se bonus est

R 3

Deus,

(a) *De Finib. Lib. III. cap. X.*

Deus, bonus & aliis creaturis intelligentibus est; cum enim in se uno beatissimus sit, idcirco & aliis *beatificus finis* erit.

Jam vero bonitas isthaec & absoluta & relativa Entibus contingentibus aliquo pacto communis est. 1. Ea enim perfecta dicuntur, quae iis omnibus proprietatibus, quae ad eorum essentiam constituendam necessariae sunt, exornantur. Absolute igitur bona sunt: quippe iis proprietatibus destitui nequeunt.

2. Res creatae relative bonae sunt: tum quia Deo congruunt, ac tales sunt, cujusmodi esse voluit, qui eas bonas condidit: tum vero quia ipsae invicem referuntur. Vel ipsa enim hujus universitatis corpora, vi attrahente illis indita, & vi impellente apte dispersita, ita inter se omnia connexa & juncta permanent, ut quodam quasi vinculo circumdato colligata videantur. Quod quidem Leibnitius & Wolfius prosecuti sunt, & ante ipsos Newtonus.

§. V.

De Duratione.

Duratio Entis dicitur ipsius *continuata existentia*, seu *existentiae continuatio*. Durationis autem duae sunt species, *Aeternitas*, & *Tempus*.

Aeternitatis nomen 1. interdum pro diuturno tempore accipitur. 2. Iis adscribitur, quae

quae licet initium habuerint, nunquam tamen sunt interitura. 3. Tandem ita usurpatur, ut nullum neque initium, neque finem habeat. Qua sane sententia vulgo, atque hic a nobis accipitur.

Aeternitas porro hoc sensu accepta, quae non modo cum notione Divinitatis implicata est, sed illius etiam est peculiaris & propria, definitur a Boëtio, (a) *interminabilis vitae tota simul, & perfecta possessio*. Atque his verbis triplex dos Aeternitatis aperitur, quod scilicet a nulla profecta initio, successionem sive mutabilitatem, ac finem excludit.

Aeternitati Tempus opponitur, quod est duratio initio & fine conclusa, quae prioris & posterioris, praeteriti & futuri successionem habet.

In eo igitur Aeternitas a Tempore quam maxime discrepat: 1. quod illa propria sit Entis necessarii, hoc autem contingentis, & creati: 2. illa initii, ac finis expers, hoc utrique subijciatur: 3. hoc prioris & posterioris differentiis mensuratur: illa vero tota simul est sine aliqua successione; quippe propria Entis, quod *interminabilis vitae plenitudinem totam pariter comprehendit, ac possidet*, cui nec futuri quidquid absit, nec praeteriti fluxerit: ut ait idem Boëtius (b).

R 4

Quae-

(a) *Lib. V. de Cons. Prosa VI.*

(b) *Loc. cit.*

Quaerunt hic Philosophi, num nulla prorsus successio, nulla momenta, atque intervalla sint in Aeternitate, quae in Tempore deprehendimus. In qua quidem controversia dirimenda magnis motibus, atque incredibili animorum contentione jamdju elaboratum est.

Illud autem advertendum est, Successionem, quam ab Aeternitate abhorreere alii ajunt, negant alii, ambiguitate laborare. Triplex enim Successionis vocabulo in re praesenti subesse potest notio. 1. Successio dicitur, quae partes post partes habet, variis scilicet intervallis mutuo sese excipientibus, atque inter se secretis distinguitur, quippe quae rei durantis vicissitudinibus innititur: eamque *Physicam* nuncupamus.

2. Successio vocari potest, quae licet partes excludat, nimirum in spacia, momenta, &c. non dividatur, tamen utcumque dividi potest: refertur enim ad rem quamvis immotam, non tamen immobilem, cujus existentiam utcumque dimetiri licet. Hanc vero *Metaphysicam* appellamus.

3. Tandem Successio vocari potest, quae licet reipsa nulla sit: attamen κατ' ἐπινοίαν ratione eam excogitamus. *Logicam* hanc dixeris.

Harum porro Successionum Logica quidem ad nos duntaxat pertinet, neque ad Aeternitatem referri potest. Tanta enim non est nostrae Mentis facultas, ut cum Aeternitatem

nobis repraesentare velimus, omni successionis notione animos nostros immunes reddere queamus. In quo quidem, ut scite Moshemius (a), idem facimus, quod illi solent, qui navigant. His quidem navi fugiente tellus recedere & abire videtur, cum tamen quiescat illa, nec moveatur. Ita prorsus, cum nos ipsi per varia vicissitudinum intervalla ad calcem vitae festinemus, Aeternitatem ipsam nobiscum una labi nobis persuademus. De hujusmodi vero Successione nulla versari quaestio potest; quippe illa extrinsecus se habet ad Aeternitatem.

Sin autem Aeternitatem ut in se est inspiciamus, quatenus Dei immutabilis propria est, tum Physica, tum Metaphysica Successio ab illius notione prorsus est eliminanda. Quod enim ad Physicam attinet. 1. Quod infinitum est, id omni termino, atque origine caret, nihil concretum, nihil coagmentatum habet. Nullae igitur ibi partes, quae secerni, ac dividi possunt. Atqui Aeternitas non est, nisi infinita Duratio. Nullam igitur in se divisionem excipit, nullis distinguitur intervallis.

2. Ubi nulla mutatio, ibi nulla Successio; Quid enim successio, nisi quaedam mutationum series? Atqui Aeternitas Dei immutabilis duratio est. Physicam igitur Successionem respuit Aeternitas.

Me-

(a) *In Notis ad Cap. V. Sect. I. §. 25. System. Intellect.*

Metaphysica vero Successio ab Aeternitate etiam abhorret. Mensura enim refertur ad partes, quas discernere & metiri licet. Nullae autem ex ostensis in Aeternitate insunt partes. Aeternitatem igitur, seu ipsam continuatam aeterni Entis existentiam nullo pacto dimetiri licet. Atqui id Metaphysicae Successionis nomine vulgo accipimus. Ea igitur aliena est ab Aeternitatis natura.

§. VI.

De Finito & Infinito.

UT *Finiti*, atque *Infiniti* veram nobis notionem comparemus, duplicem liceat in hisce vocabulis sententiam distinguere, *Grammaticam* unam, *Philosophicam* alteram. Illa ex vi verborum sensum aperit: haec vero illius rei naturam explicat, cujus verba illa sunt propria.

Finitum igitur atque Infinitum si *Grammaticè* spectentur, illud est, quod finibus circumferibitur, hoc vero quod iisdem caret: atque ita alterum affirmantem, negantem alterum notionem habet.

At si *Philosophica* vis, quae his nominibus subest, consideretur, Infinitum idem omnino est, ac *perfectissimum*: adeo ut finitum sit, quod a summa hac perfectione distat.

Nimirum haec Infiniti notio fluit ex natura Entis aeterni, quod necessario per se, &
fine

sine ulla causa existere, nemo in dubium revocare potest. Quod enim per se, & necessario existit, perfectissimum sit oportet. Si quae enim perfectio, ab illo abesset, aut si modus aliquis illius perfectionibus, imponeretur: id profecto ab aliqua causa oriretur, quae illius perfectiones limitibus circumscripsisset. Non igitur per se, & necessario existeret.

Quamobrem Infinitum idem illud proprie est, quod necessario existit. Hoc autem cum non possit non esse perfectissimum; hinc *Infini- ti* & *Perfectissimi* notiones sibi e regione respondent.

Ex his autem illud clare patet, quod Infinitum haud dubie sensum habet positivum; Finitum vero notione valet negativa. Nam 1. Infinitum idem est, quod absolutissimum: Finitum vero imperfectum. Atqui illud notione positiva praeditum est: hoc vero negativa. Quare qui finitum aliquid dicit, is illud infinitum esse negat.

2. Finitum constitutos limites transilire nequit: at Infinitum omnes perfectiones in se comprehendit. Negativum autem illud est, hoc vero positivum. Ergo.

3. Infinitum *τὸ εἶναι ἐπὶ πλεονεξίας* plenitudo est: Finitum vero defectus. Atqui positivum alterum, alterum negativum. Ergo.

Infiniti igitur notio externo negantis vocis cortice involuta positiva est: non secus, ac

non

non pauca vocabula, & vulgo usurpatae dicendi rationes, quae negativae notionis speciem praeferre videntur, licet positivam sententiam comprehendant. Hujusmodi sunt *Immortalis*, *Incorruptibilis*, *Impeccabilis* &c. voces: aut cum negamus Deum posse falli, mentiri, mori, repugnantia efficere &c. Quae omnia positivam complecti notionem quisque videt.

His delibatis illud modo discutiendum superest, num Infinitatis notio extensioni, & numero adscribi possit. Quae quidem breviter prosequemur. Et 1. advertatur volo, quod cum quaeritur, num extensio, aut numerus sit infinitus, *Grammatico* sensu ea vox accipitur: utrum scilicet ea sine ac termino careant.

2. Advertendum est, duplici pacto Infinitatis notionem usurpari a Philosophis, vel *relative*, vel *absolute*. Absolute infinitum vocant, quod reapse nullis coercetur limitibus: relative vero, cujus nulli a Mente nostra constitui possunt termini, quos ultra illud prodire nequeat.

Hoc sane sensu infinitatis notio accepta neque extensioni, neque numero abjudicanda videtur. Ita enim comparatam esse Mentem experimur, ut quantumvis uni stadio alia centum atque alia deinceps addat, aut numeros numeris, magnitudinem magnitudini perpetua serie adjungat; nunquam tamen additionum finem aliquem inveniri posse agnoscat.

At si de infinitate absoluta sermo sit, haec
nu-

numero atque extensioni omnino repugnat. Extensio duarum rerum propria est, Materiae, & Spatii, Materia infinite extensa esse nequit.

Nam 1. Materia partibus constat. Partes autem finitum quoddam constituunt; ubi enim partes, ibi extremi earundem fines: ubi autem partium fines, ibi totius limitatio. 2. Materia dividua est. Atqui infinitum dividi non potest; quod enim nihil habet extremum, neque partibus constare, neque in eas secari potest. Infinita igitur Materia & dividua, & individua simul esset; quo nihil absurdius.

Spatio itidem infinitas repugnat. Infinito enim huic Spatio, quod Deus condidit, aliquid detrahare ipse poterit. Unde autem demi aliquid potest, fines illud habeat necessum est, Ergo.

Numero tandem infinitatis notio etiam adversatur. Numerus enim non est, nisi rerum, vel actionum multitudo, quarum singulae finitae sunt, & modo suo terminatae. Atqui infinitum, quod terminis non circumscribitur. Numerus igitur, & infinitas adversa fronte pugnant.

At enim Dei actionum, & perfectionum numerus infinitus est. Atqui hoc ipsum a numero infinitatem abhorre ostendit: Qui enim infinitum esse divinarum actionum, & perfectionum numerum ajunt; licet minus proprie loquantur, profecto negant Dei opera, & perfectiones numerari posse; negant igitur numerari id, quod infinitum est.

Spa-

Spatii hinc mentionem injecimus, quod *Inane*, *Vacuum*, & *pura Extensio* etiam nuncupatur. Hoc nomine appellant juniores Newtoniani certam Substantiam primam omnium a Deo conditam excipiendis intra se corporibus comparatam: eamque immobilem, penetrabilem, insectilem, atque interminatam esse ajunt. Contra Cartesiani, quibus accessere Leibnitius, & Wolffius, inane hoc nusquam existere, & puram extensionem substantiam non esse, sed modum, aut Substantiae attributum arbitrantur. In his definiendis non immoramur; haec enim in Physicis Institutionibus persequi dabitur.

C A P U T IV.

De causis.

RES universas vel ut *Causas*, vel ut *Effectas* considerare possumus. Cum autem Causa & Effectus voces sint, quas vocant *relativas*; hinc totidem sunt Effectuum genera, quot Causarum.

Causa generatim inspecta dicitur id omne, quod *per se influit esse in aliud*: nimirum ad rem aliquam producendam uterique concurret. Quinque porro Causarum genera vulgo distinguuntur, *Efficiens*, *Materialis*, *Formalis*, *Finalis*, atque *Exemplaris*.

Caus-

Causa Efficiens est id, quod virtute sua effectum producit, illumque a potentia, ut ajunt, transfert ad actum. Sic artifex est causa efficiens statuæ.

Materialis causa dicitur id, quo res aliqua componitur, seu ex quo antea existente fit aliquid. Ita metallum, unde conflatur statua, materialis statuæ causa appellatur.

Formalis causa ipsius rei forma est, quæ scilicet rem definit, ut talis sit. Haec aut est *Substantialis*, quæ efficit, ut res certa quædam substantia sit a ceteris distincta: aut *Accidentalis*, quæ ita rei adjungitur, ut abesse possit. Ita interiorum illa partium. Auri dispositio, qua nimirum fit, ut Aurum potius sit, quam quævis alia substantia, forma substantialis est Auri. At accidentalis corporis aurei forma est, qua illius partes ita disponuntur, ut potius rotundam, quam aliam figuram exhibeat.

Causa Finalis est finis, cujus amore & gratia causa efficiens aliquid agit. Sic lucrum vel gloria finis est, quem artifex in statua elaboranda intendit.

Exemplaris tandem causa id appellatur, quod veluti instar sibi imitandum proponit causa efficiens. Imago Caesaris, quam Mente gerit artifex in statua perficienda, exemplaris statuæ causa dicitur.

Jam vero causa efficiens, quæ veræ causæ nomen & rationem habet, i. vel est *prima*,

ma, vel *secunda*. Illa nulli subicitur, & per se ac propria virtute agit; cuiusmodi est solus Deus. Haec vero a causa prima pendet, neque agit, nisi virtute, quam ab illa accepit: huiusmodi sunt res omnes creatae.

2. *Principalis*, aut *instrumentalis*. Altera ita effectum producit, ut in ipsa sit ratio, quare effectus existat. Altera principali inservit, atque ab illa agendi vim recipit.

3. *Adaequata*, a qua sola totus effectus producitur: *inadaequata*, quae cum aliis praestat effectum.

4. *Physica*, vel *moralis*. Earum altera vera & reali actione effectum producit: altera vero causae efficienti occasionem affert, ut aliquem illa effectum praestet. Ignis domus incendii physica causa est; at moralis incendii causa est, qui ad domus parietes ignem admovet. Ita praecepta, minae, preces, adhortationes, consilia, quibus ad aliquid aggrediendum incitamus, causae moralis nomine appellantur.

5. Tandem *libera*, vel *necessaria*. Causas liberas eas vulgo dicimus, quae ita agunt, ut omnem physicam ad opposita potestatem servant: necessarias vero, quae antecedenti & physica necessitate naturae vel alterius causae ita ad agendum determinantur, ut nullam ad opposita physicam facultatem habeant.

FINIS TOMI PRIMI.

523618

